

58. ĐAKOVAČKI VEŽOVI

REVIJA 2024.

REVIIJA
Đakovačkih vezova
2024.

Djakački vezovi

REVIJA broj 54

Godište LIV.

Dakovo, srpanj 2024.

NAKLADNIK

Grad Dakovo

UREDNIŠTVO

Marija Borko, Katarina Bušić,

Robert Francem, Ivana Dević,

Jasmina Jurković Petras

GLAVNA UREDNICA

Jasmina Jurković Petras

LEKTURA I KOREKTURA

Krasanka Kakaš

OBLIKOVANJE NASLOVNICE

Marko Jovanovac

Slovo, obrt za oblikovanje

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Marinko Hardi

TISAK

Tiskara, Budrovci

ISSN 0351 – 1553

Revija je otiskana uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija
Republike Hrvatske

Za stručne podatke, mišljenja i stavove
u tekstovima odgovaraju autori

Digitalno izdanje Revije:
www.djakovacki-vezovi.hr

Drage sugrađanke i sugrađani, dragi sudionici i gosti, dobro došli na 58. Đakovačke vezove!

„Sjaj nam sunce domovini slatkoj...” stihovi su pjesnika Luke Botića, koji je u naš grad stigao davne 1852. godine, a i danas njegov lik sjedi na klupi i gleda raskoš Strossmayerove katedrale i naše Đakovačke vezove.

Sja sunce nad našom domovinom, no nijansu snažnije i toplije svake godine krajem lipnja i početkom srpnja, u vrijeme kad otkosom padaju zlatne glave žita, u vrijeme Đakovačkih vezova. Ovogodišnji 58. Đakovački vezovi otvaraju se upravo stihovima Luke Botića. Što je na svijetu slađe od domovine? Tog osjećaja pripadnosti zemlji koja nas hrani i podiže? Zemlji, koju svojim vrijednim rukama stoljećima obrađuje naš čovjek?

Nekad, u zlatna jutra, ravnicom bi se prosula pjesma Slavonaca i Slavonki, što u polja odlaze po urode. Pod bjelinom *šlinganih* rukava slagalo bi se zlatno žito. Danas *šlingani* rukavi, kao podsjetnik na naše pretke, bjelinom plijene pozornost u povorci Đakovačkih vezova. Đakovo i ove godine širi ruke i u zagrljaj prima goste iz cijele domovine, zemalja u okruženju i dalekih destinacija. Topla, nadaleko poznata gostoljubivost naših ljudi i ovog će puta dočekati sve koji dođu na Đakovačke vezove. Ponos je to koji se živi. Prepoznaju ga mnogi.

Na Danima hrvatskog turizma u Rovinju u studenome prošle godine, u konkurenciji od 86 kandidatura, 57. Đakovačkim vezovima dodijeljena je Godišnja turistička nagrada u kategoriji Turistički događaj godine. Vezovi, kao Turistički događaj godine, daju dodatnu vrijednost turističkoj destinaciji, unaprjeđuju doživljaj u turizmu i jačaju identitet lokalne zajednice i Hrvatske u cjelini.

GRADONAČELNIK GRADA ĐAKOVA
I PREDSJEDNIK ĐAKOVAČKIH VEZOVA
Marin Mandarić, dipl. oec.

Riječ urednice: DVIJE MANIFESTACIJE SRCA SLAVONIJE

Jasmina Jurković Petras

Osim što se kao Đakovčani možemo podičiti brojnim znamenitim povijesnim i ovovremenim ličnostima, ponosimo se i malim gradom koji ugošćuje dvije omiljene nam manifestacije: Bušare i Vezove. Uistinu, u Srcu Slavonije možete doživjeti nezaboravne poklade, kao i svu raskoš narodnog plesa, pjesme, odijevanja i običaja. Obilježavajući obljetnicu Bušara, prvi dio ovogodišnje Revije posvetili smo tekstovima o pokladnim običajima koji nas uvode u svijet tradicije, ali i suvremenih praksi našega društva.

Pokladne tematske radove nastavljamo tekstom neobjavljenog rukopisa cijenjene učiteljice Lucije Karalić. Iz konzervatorske struke Revija donosi novosti o zalaganju i pojedinaca i struke pri upisu još jednog rukotvorstva iz Đakovštine na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara RH. Nastojanja etnologa pri zaštiti, očuvanju i promociji baštine očituju se i u tekstu o neobičnim *požirakima*, dok nam rad cijenjene dugogodišnje suradnice o uspješno predstavjenim narodnim nošnjama našega kraja na mikanovačkom izboru donosi vrijedan podsjetnik o bogatim privatnim zbirkama i čuvanju obiteljskog nasljeđa.

Ove godine, obilježavajući stotu godišnjicu rođenja Julija Njikoša, Muzej Slavonije u Osijeku predstavio je značajnu izložbu koja povezuje mjesta istočne Hrvatske upravo kroz istraživački i sakupljački rad te glazbene zapise ovoga vrsnog dirigenta i glazbenika. Đakovčanima je osobito poznat kao suautor dugovječne scenske slike otvaranja Đakovačkih vezova u Strossmayerovu parku. Kao uvod u buduće stručne radove o utjecaju njegove supruge, Vere Svobode, na glazbenu baštinu Slavonije, Revija donosi i osobni osvrt đakovačke glazbenice o popularnoj i rado viđenoj *prvakinji narodne pjesme* na Vezovima, kako je predstavljena u Reviji iz 1970. godine, a čiju naslovnicu krasi upravo njezina fotografija u bogatoj *zlatari* Đakovštine.

Iz splitskog, varaždinskog i drenovačkog muzeja donosimo tri teksta dobre prakse prezentiranja nematerijalnih kulturnih dobara, ali i baštinskih predmeta kroz tiskana izdanja, interaktivne pedagoške radionice i etnografske izložbe. O cvijeću i Šokcima donosimo zanimljiv interdisciplinarni rad bogato potkrijepljen slikovnim priložima. Preko podravskog ukrašavanja nakitom, moslavačkog oživljenog tkanja do tkanih marama iz okolice Našica tekstovi o odjevnom rukotvorstvu upućuju nas i na još uvijek neistražene inačice tradicijskog odijevanja. Dva osobita programa, dobro etablirana revija rekonstruiranih narodnih nošnji u Trnjanima i tek započet gajdaški festival u Baranji ukazuju na zahtjevnost u organizaciji, ali i potrebu za kvalitetnim programima kojima ćemo u zajedničkoj suradnji zajednice i stručnjaka očuvati raznovrsnost našega nasljeđa.

Značaj interdisciplinarnе suradnje iščitava se u dva teksta izvještajnog tipa s održanih stručnih skupova. Prvi je s panel rasprave o tradiciji u suvremenom ruhu, koji otkriva tek skromni početak ove važne teme kojom ćemo se zasigurno baviti i u budućnosti. Drugi donosi svojevrsni pregled dosadašnjeg rada stručnjaka baštinskih ustanova na nematerijalnoj baštini Slavonije, kao i potrebu za budućim koracima pri jačanju strukovnih veza i nositelja.

Cjelina u kojoj predstavljamo zaslužne pojedince i njihova postignuća posvećena je Piškorevčanki, ponosnoj Šokici, vrsnoj *spremalji* i folklorišici Evici Blažinkov Grginoj, nastavljajući time prošlogodišnju promociju *zlatnih ruku* naših Slavonaca.

Reviju završavamo popularnim QR kodovima i podsjetnikom na prošlogodišnje Vezove, tekstom o održanim konjičkim natjecanjima s pripadajućim atraktivnim fotografijama. Uz otisnuti program 58. Đakovačkih vezova s radošću dočekujemo nove goste na našim manifestacijama i pozdravljamo sudionike brojnih društava, udruženja i skupina o kojima čitamo u Reviji.

REVIJA
ĐAKOVAČKIH VEZOVA

BUGARSKA

ZEMLJA PARTNER ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Foto: Assen Velikov

REVIJA 2024.

58. Đakovački vezovi

- 3 Pozdravna riječ gradonačelnika
- 4 Riječ urednice: Dvije manifestacije Srca Slavonije
- 7 Zemlja partner Republika Bugarska
- 9 Marija Borko: Najveća pokladna manifestacija istočne Hrvatske *Đakovački bušari* – motiv putovanja i generator turističkog prometa
- 12 Katarina Dimšić: Pokladno jahanje u mjestima osječke okolice
- 20 Manuela Kelava: Tri desetljeća bušarenja u Đakovu predstavljena u opsežnoj fotomonografiji
- 22 Sandra Kralj Vukšić: Tradicionalna pokladna povorka *medveda* – simbol lokalnoga kulturnog identiteta Slovaka u Josipovcu Punitovačkom
- 27 Janja Kovač: Tradicijske pokladne maske Međimurja
- 33 Janja Juzbašić: Pokladni običaji *bule* i *vuk* u Županji
- 37 Vlado Matoković: Bušarenje u Selcima i Đakovu
- 40 Ivana Dević: Iz rukopisa Lucije Karalić – gorjanske *kijareže*
- 44 Mirela Ravas: Umijeće šaranja jaja voskom i *kisicom*, Semeljci – prijedlog za upis na Listu nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske
- 50 Vesna Peršić Kovač: Može li hrana biti baština? Izrada tijesta *požiraka* u Đelekovcu
- 57 Ljubica Gligorević: Đakovčanke i Đakovčanin među najuspješnije predstavljenim natjecateljima u Starim Mikanovcima
- 63 Tünde Šipoš Živić: Stota godišnjica rođenja Julija Njikoša – od donacije do izložbe
- 67 Zrinka Posavec: Diva trajnih vrijednosti – sjećanja na Veru Svobodu
- 70 Vedrana Premuž Đipalo: *Baština oko nas* – edukativna publikacija o zaštićenim nematerijalnim kulturnim dobrima
- 73 Nataša Mihinjač: „Bistra kaplja vrednija od zlata” – vinska kultura i tradicija varaždinskog kraja
- 77 Martina Kelava: Uloga i značaj edukativnih aktivnosti u muzeju – na primjeru radionice „Cvijet do cvijeta”
- 84 Marija Raguž i Silvija Pandurić: *Cvijeće iz baščice* – uzgoj i upotreba cvijeća kod Šokaca
- 91 Marija Mesarić: *Jiii, kak si gizdava!* Prilog o ukrašavanju nakitom od staklenih perlica u Podravini
- 96 Silvija Kantolić: Oživljeno tradicijsko umijeće tkanja i vezenja u Moslavini
- 103 Miroslav Šarić: Tkane marame na području našičkog kraja
- 108 Bojana Poljaković Popović: „Obnavljamo baštinu” – trinaest godina revije rekonstruiranih narodnih nošnji
- 113 Ana Horvat: Gajdaški festival – kako živi jedna tradicija?
- 119 Domink Hudolin: Izvještaj s panel rasprave „Traducija u suvremenom ruhu”
- 121 Janja Juzbašić: Etnolozi i suradnici o nematerijalnoj kulturnoj baštini u Županji i Bošnjacima

Fotografija na prethodnoj stranici: Uredništvo Revije

NAJVEĆA POKLADNA MANIFESTACIJA ISTOČNE HRVATSKE

ĐAKOVAČKI BUŠARI – motiv putovanja i generator turističkog prometa

Marija Borko

Turistička zajednica grada Đakova

Kao i u davna vremena, jer pokladni običaji sežu u daleku prošlost, različite tradicionalne maske i maske karnevalskih povorki te njihovi gosti na manifestaciji *Đakovački bušari*, najvećoj pokladnoj manifestaciji istočne Hrvatske, slave novi život i dolazak proljeća. Stoga smo 3. i 4. veljače 2024. godine obilježili trideset godina uspješnog održavanja ove manifestacije, koja je ujedno generator turističkih noćenja sudionika i posjetitelja u mjesecu veljači, ali i prilika za suradnju između destinacija na drugim područjima turističke ponude.

Manifestacija *Đakovački bušari* nije samo obična povorka maskiranih ljudi. Naime, ulicama Đakova, grada smještenog u srcu Slavonije, osim buša, tradicionalnih maski, defiliraju i brojne maske među kojima su neke i službeno kulturno dobro, odnosno upisane su na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine čovječanstva, a ove godine u Pokladnoj povorci prošetalo je 2000 sudionika.

Tako ulicama Đakova u povorci, koju prati oko 10 000 posjetitelja, šeću zvončari iz Kastavštine, vukojevački *starcevi* (Vukojevci – mjesto kraj Našica) te *didi* s

Foto: Mirna Marić

Foto: Mirna Marić

Kamešnice (Sinj, Trlje, općina Otok). Manifestacija ima i međunarodni karakter pa tako uz neizostavne mohačke buše iz Mađarske dolaze i *kurenti* iz okolice Ptuja u Sloveniji. Naime, *Đakovački bušari* rado ugošćuju zajednice i udruge koje čuvaju i prenose vlastitu kulturu kao živu baštinu poklada. Osim tradicijskih maski, posjetitelji zabavljaju i figurativne maske poput sudaca, vojnika, političara, koje se odjednom nalaze u neočekivanim situacijama koje su najčešće u potpunoj suprotnosti s moralnim i etičkim vrijednostima. Pokladni „inventar” obvezno se s ljudskog proširuje i na životinjski svijet, pa se u povorci mogu vidjeti konji, svinje, poneki pingvin ili mitska bića te bića iz bajki i filmova.

I u Đakovu, prije početka „ludorija”, gradonačelnik predaje ključeve Grada bušarima koji osnivaju Bušarsku republiku i simbolično preuzimaju ulice grada. Kada povorka krene, svi su pod budnim okom komisije koja između svih sudionika odabire i nagrađuje najbolji dječji vrtić, predškolsku skupinu, školsku skupinu, skupinu odraslih, najveseliju skupinu, najoriginal-

niju mušku masku, najoriginalniju žensku masku, najbolju odraslu i dječju tradicijsku masku.

Osim Pokladne povorke u poslijepodnevnim satima, koja je središnje događanje manifestacije, na ulicama manifestaciju obogaćuju i ostali sadržaji. Od samog jutra kreću različite aktivnosti kao što su gastronomska i ostala ponuda na štandovima, radionice za djecu na temu tradicije poklada te ulični zabavljači: štuleri, žongleri, slikari, mali motociklisti, klaunovi, pantomimičari.

Foto: Mirna Marić

Foto: Mirna Marić

Tradicionalno u nedjelju održava se pokladno jahanje gdje stotine jahača, odjevenih u narodne nošnje, zabavljaju posjetitelje dok jašu na svojim konjima i izvode šokačke pokladne *a capella* napjeve.

Da su *Đakovački bušari* jedna od najvećih pokladnih odnosno karnevalskih manifestacija u Republici Hrvatskoj, prepoznaje i Hrvatska turistička zajednica koja svojim potporama, ali i marketinškim aktivnostima ističe Bušare, uz Riječki karneval i Samoborski fašnik, kao jednu od najvažnijih manifestacija ovog tipa u zemlji. Sukladno tome i organizatori veliku pozornost posvećuju marketingu, posebice mrežnom marketingu, gdje su za 30.

Bušare napravili redizajn vizualnog identiteta manifestacije, a elemente vizuala koristili za nove i inovativne marketinške aktivnosti, kao na primjer za izradu filtera na društvenoj mreži Instagram.

Đakovački bušari kao takva sadržajno i proizvodno opisana manifestacija (spoj tradicionalnog i modernog) predstavlja turistički proizvod koji je motiv putovanja u destinaciju, kako sudionika tako i posjetitelja, čime utječe na porast cjelokupnog turističkog prometa u destinaciji (noćenja, potrošnja u ugostiteljskim objektima, prodaja na štandovima) u razdoblju u godini koje nije okarakterizirano kao vrijeme glavne sezone.

Pokladna povorka
30. Đakovačkih bušara.

POKLADNO JAHANJE U MJESTIMA OSJEČKE OKOLICE*

Katarina Dimšić

Muzej Slavonije Osijek

Uvod

Pokladno jahanje običaj je karnevalskog tipa, luperkalijski tip karnevala, koji se upražnjava u slavonskim selima, najčešće onima bliže Savi i nekadašnjoj Vojnoj krajini, ali sve češće i u mjestima koja nisu tradicijom vezana za prostor Granice. Kao pokladni ophod može ga se sagledati iz perspektive folklornog kazališta. Riječ je o predstavljačkom sredstvu dramskog

tipa u kojem su dopuštene improvizacije, a scena i publika nisu strogo odijeljeni.

Elementi prikazani u ovom radu temeljit će se na literaturi te na primjerima koji se pojavljuju u mjestima osječke okolice – mjestima Čepin, Tenja i Ivanovac – mjestima koja nisu tradicijom vezana za Vojnu krajinu te je stoga ovaj običaj još zanimljiviji u ovom kontekstu jer se pokladni ophod provodi po tradicijom zadanim elementima, iako zajednica smatra

Pokladno jahanje u Tenji.

* Rad je temeljen na istraživanju iz 2014. godine, nakon čega je objavljen na mrežnoj stranici *academia.edu* pod naslovom „Elementi folklornog kazališta u običaju pokladnog jahanja”. Kroz 10-ak godina manifestacija (ophod) nije se znatno promijenila, a još se uvijek tradicionalno održava te ovaj rad nastoji donijeti neke zaključke upravo o temi održavanja i provođenja običaja koji prethodno nije imao tradicijski uvjetovan kontinuitet održavanja.

da tradicije u tom smislu nije ni bilo na navedenom području. Radom prikazani elementi zajednički su i drugim ophodničkim običajima, a osnovna su literatura radovi Ivana Lozice, koji ukazuje na običaj kao predstavjačko sredstvo unutar žanra folklornog kazališta.

Povijest običaja

Suvremena kazivanja nositelja ovog običaja govore o pokladnom jahanju kao ophodu koji datira iz vremena Vojne krajine¹, kada je svaka kuća graničnog pojasa morala poslati barem jednog muškarca iz zadruga da čuva Granicu. Posljednja tri dana poklada (od nedjelje do utorka) graničari su se svečano odijevali te obilazili okolna mjesta i druge granične postaje, noseći tamošnjim graničarima hranu i piće. Posjećivali su i kuće gdje je bilo lijepih djevojaka i snaša koje bi ih ugošćivale. Svojim ophodima provocirali su Turke s druge strane Save.

Malo je literature ili zapisa koji ukazuju na pokladno jahanje. Zapisi slavonskih narodnih etnografa Luke Ilića Oriovčanina² i Luke Lukića³ svjedoče o pokladnim povorkama na konjima:

„Skupi se obično po 30-40 ljudi na konjih, kao Turci, soldati, kalfe, it.d. obučeni, te idu sokakom. Gde znaju da dobra vina imade, tude svernu. Dobro ponapiju, kadšto i konjima, osim zobi, vina na mesto vode dadu. Čim se napiju, uzjašu konje, te dva i dva medju pevanjem, pocikivanjem, sviranjem u rogi bubnjem jašu dalje, kadšto u drugo i treće selo.” (Ilić 1846: 115).

1 Granica Habsburške Monarhije prema Osman-skom Carstvu. Široka preko 1700 kilometara, obuhvaćala je između ostalog prostor Brodskog Posavlja te županijske Posavine, a djelovala je od 16. stoljeća sve do 1881. godine (usp. Hrvatska enciklopedija).

2 Svećenik iz Oriovca (zapadna Slavonija). Autor prve etnološke studije *Hrvatski narodni običaji* (1846.).

3 Učitelj i narodni etnograf iz Brodskog Varoša koji je ispisao dvije važne rukopisne monografije – *Brodski Varoš* i *Klakar*, objavljene u nekoliko brojeva *Zbornika za narodni život i običaje*.

„Njeki dečki jašu na konji, lipo spremi ko Turci ili trgovci, lice si ofarbaje, a metnu kopre na oče, da i ne poznaju. Bude i po 6-10 u 'rpi, a pjevaje putem i idu gor, dol.” (Lukić 2020: 861).

S obzirom na to da su se najčešće oblačili u Turke, „jahali su s jednog na drugi kraj sela, zaustavljajući se pod djevojačkim *pendžerima* ne bi li skupili *harač*, u prenesenom smislu, odnosno častili se” (Gligorević 2010: 146). Tradicijske ophodne povorke (posebice zimskog ciklusa kojem pripadaju i poklade) imaju svoja specifična pravila pa pokladno jahanje prema tim pravilima pripada, može se reći, standardnoj tradicijskoj povorci koja za cilj ima (u zimskom ciklusu) otjerati zimu i dozvati plodnost u nadolazećem godišnjem razdoblju. Zimu se tjera zajedničkim kretanjama, bukom⁴, rekvizitima i maskama koje trebaju uplašiti onoga koga se nastoji otjerati – stoga su konji kao velika i moćna bića sigurno dobrodošli u povorci.

Pokladno jahanje i čašćenje u Ivanovcima.

4 „Buduć pako da u sličnih četah Turakah i soldatah imade, tako i pucanje pošakah ne manjka.” (Ilić 1846: 116)

Elementi folklornog kazališta u običaju pokladnog jahanja

Posljednjih 15-ak godina pokladno jahanje u Tenji, Čepinu i Ivanovcu (ali i ostalim mjestima koja održavaju ovaj običaj) ima sljedeći protokol: jahači se okupljaju na određenom mjestu u selu te od tamo jašu od stajališta do stajališta u selu i pjevaju pokladne pjesme. Stajališta su kuće u selu koje ugoste jahače i posjetitelje ove manifestacije (do danas je običaj pokladnog jahanja prerastao u svojevrsnu turističku atrakciju). Stajališta su raspoređena redom u selu koji zajedno s povratkom na mjesto okupljanja čini krug. Cijeli ophod može potrajati veći dio dana, a najčešće završava takozvanom pokladnom zabavom iste večeri.

Kao i drugi usmenoknjiževni žanrovi i folklorna drama, odnosno kazalište ima svoja pravila. Folklorno kazalište djeluje kao zasebna cjelina koja djeluje po pravilima nevezanima za svakodnevicu. U tu se kategoriju prema Lozici ubrajaju i vjerske procesije, običajni ophodi vezani za proljetne, božićne i druge blagdane, ne samo karnevalske povorke. Određeni elementi folklornog kazališta prisutni su u dosta običaja, godišnjih i životnih. Kroz njih se uočava način funkcioniranja zajednice i svrha običaja. Pojedini element nije slučajno u običaju, već svaki ima svoju funkciju. Preko općenitih elemenata folklornog teatra stavljenih u kontekst običaja mogu se analizirati nastojanja zajednice, njihove želje i prioritete, vjerovanja, strahovi i druge emocije.

„Kružni tijek blagdana i običaja (posebno godišnjih, kalendarskih običaja) nije samo hladna preslika zvjezdanih putanja i vegetacijskih faza. Promjene koje blagdani i običaji unose u sivilo svakodnevice emotivno su obojene – one na sebi svojstven način humaniziraju i animiraju društvenu zajednicu, pridajući joj antropomorfne značajke. Kroz običaje i blagdane zajednica (poput pojedinca) iskazuje svoje tuge i boli, veselja, ljubavi, užitke ili žudnje, ali

i mržnje, zavist, bijes ili neprijateljstva. Tijek godine podvrgnut je tako slijedu (tradicijom propisanih) raspoloženja, i taj se slijed djelotvorno ponavlja stoljećima.” (Lozica 1997: 8).

Magijski tip karnevala

Karnevali se obično klasificiraju u dvije skupine; luperkalijski i saturnalijski.⁵ Termini vuku korijene još iz rimskih vremena kada su se slavile svetkovine stočarskih bogova (luperkalije) i poljodjelskih bogova (saturnalije). Danas se ti tipovi još nazivaju i magijski i kritički tip. Kod magijskog tipa česte su radnje apotropejske funkcije; za obranu stoke od zaraze, poticanje plodnosti i zaštitu od demona kroz razne obrede.

Saturnalijski tip bliži je onom kritičkom u kojem se pojavljuje jedna maska ili lutka koja se po završetku poklada spaljuje kako se bi se s njom spalilo i sve loše, prikazao završetak zime i očišćena zajednica ušla u novu poljodjelsku godinu.

Prema svojim elementima pokladno jahanje bio bi luperkalijski, magijski tip, koji je karakterističan za ruralna područja za razliku od kritičkog, tipičnog za gradske sredine. Povezan je s prirodom i poticanjem plodnosti, a ne sa samom kritikom zajednice. Upravo povezanost sa životinjom i plodnošću stoke nastavak je pretihodnih ophoda iz zimskog ciklusa – onih u božićno vrijeme. Betlemaške povorke te posebno *položajnici* zapravo su, prema nekim tumačenjima, utjelovljenja božanstva koja potiču plodnost upravo stoke. Kako poklade također pripadaju zimskom ciklusu, može se reći i da su nastavak božićnih ophoda.

Publika, scena, glumci

Kao što ne postoji prava scena, ne postoji ni odnos glumaca i publike kakav je u modernim kazalištima. Scena je cijelo

5 Hrvatska enciklopedija: *poklade*, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49035>>, posjet 12. ožujka 2024.

Pokladno jahanje u Čepinu.

selo, svako stajalište i svaki put do stajališta ili drugog sela. Publika je svaki stanovnik sela, svaki susjed i mještalin koji je u tom trenutku odlučio izaći iz kuće i biti dio pokladne povorke. Publika može dočekivati glumce na stajalištima, pratiti povorku, pjevati s njima, dobacivati šale ili druge komentare, biti dio ophoda odnosno predstave. A glumci, jahači, mogu im odgovarati, obraćati im se pjesmama i na još mnogo drugih načina kojih se u tom trenutku dosjete. Nema standardiziranog teksta koji se mora izgovoriti od riječi do riječi. Folklorno kazalište dopušta improvizacije, dijaloge i komunikaciju glumaca s publikom. Također, nema propisanog redoslijeda radnje jer se sve unaprijed zna. Glumci su ujedno i redatelji, a publika je upoznata s onim što će se sljedeće dogoditi.

Jahači

Jahači su najvažniji dio ophoda. Vjeruje se da predstavljaju nekadašnje vojnike Vojne krajine, koji se uz pjesmu vraćaju

kućama prije Uskrsa, u vrijeme poklada. Današnji jahači mogu biti svi oni koji znaju jahati i imaju ujanog konja. Zdenka Lechner (2000: 277) napominje kako su Šokci voljeli konje pa je čak skupina zvana konjanici u baranjskim selima bila dio povorke *lipih buša* (za razliku od *strašnih buša*, koje su uglavnom maskirane u životinjsku kožu i drvene obrazine). Prema Ljubici Gligorević (2010: 146) konjanici su bili momci i mlađi oženjeni muškarci. Pokladna jahanja odvijala su se uglavnom na pokladnu nedjelju ili utorak, a maskirali su se u Turke, kraljevsku gardu – konjicu te ruske Kozake.

Organizatori svakoga pojedinog pokladnog jahanja posavjetuju se sa seoskim konjogojcima ili sami određuju koga će pozvati na sudjelovanje u povorci. Cilj je da povorka lijepo i uredno izgleda, konji budu pripremljeni i uređeni te mirni u povorci koju prati veliki broj ljudi i medija. Zbog sigurnosti, ali i konačnog dojma, organizatori paze da jahači ispunjavaju te kriterije. Zadaća je svakog jahača ophoda biti odjeven u tradicijsko ruho svojega

kraja (ili stilizirano tradicijsko ruho) te pjevati *pokladarce* u povorci. *Pokladarci* su uglavnom prigodnih tekstova vezanih za poklade, konje, konjare i slično, te druge tradicijske pjesme sličnog sadržaja.

Svaki jahač u pokladnoj povorci odjeven je u zimsku nošnju svojega kraja. To su uglavnom *reklje* ili *špenzle*, ogrtači od valjane vune bojani plavom bojom, specifični po ukrasima na rubu rukava i uz donji rub. Šare ili ukrasi koji se pojavljuju na *rekljama* ukazuju na pripadnost određenom selu ili kraju u Slavoniji, a simbolika šara na nekima je povezana i sa samom pripadnošću određenom dijelu Vojne krajine. Ispod *reklje* nose se košulje, *rubine*, a preko njih *pršnjaci*, bogato izrađeni kožni prsluci, s unutarnje strane obloženi vunom. Pršnjaci su ukrašeni najčešće crvenim kožnatim detaljima te ogledalcima i stakalcima. Na nogama nose *rajtozne* (samtene hlače) i čizme, a na glavama šubare ili šešire, kape ukrašene cvijećem, dukatima ili fazanovim perom.

Kazivači vjeruju da djevojke jahačice nisu bile dio pokladnog jahanja u prošlosti, no već su dugi niz godina u povorci zajedno s muškim jahačima. Vjerojatno je

tako i bilo, budući da su poklade u stručnoj literaturi klasificirane kao isključivo muški običaj. S vremenom se to promijenilo u svim pokladnim običajima, pa tako i pokladnom jahanju.

Žene također moraju biti prikladno obučene, no nikada nisu u cjelovitom ženskom ruhu. Najčešće nose *oplećak* (ženski gornji dio nošnje), a preko njega manju mušku *reklju*. Ispod *reklje* znaju nositi *kožušak*, žensku verziju *pršnjaka*. Kraći prsluk od kože i vune, ukrašen ogledalcima, raznobojnom kožom i uglavnom cvjetnim ili geometrijskim motivima.

Na nogama imaju također *rajtozne* i čizme, dok na glavama većinom ne nose šubare ni šešire, već počešljaju kosu onako kako se češljalo u kraju iz kojeg dolaze. Ispletu pletenice, nose *šamije* okićene dukatom, fazanovim perom, cvijećem... Sve ovisno o tome odakle su. U uši ponekad stave male dukate, ili jedan mali oko vrata. Sudjelovanje žena u pokladnom ophodu nije tradicijski uobičajeno, ali je uobičajeno spolno inverzno oblačenje – samo se u ovom slučaju žena oblači u mušku odjeću, a ne obratno. Treba imati na umu da je pokladno jahanje, moglo bi se reći,

Pokladno jahanje u Ivanovcima.

stiliziran običaj jer kod oblačenja (uvjetno rečeno maskiranja) nastoji se izgledati što ljepše, a ne što ružnije kako je to inače u pokladama namjera.

„Ne treba zaboraviti ni da se Pokladni utorak često u šali naziva imendanom svih muškaraca” (Lozica 1997: 204). Činjenica da su muškarci, i to većinom oni mlađi, neoženjeni, glavni dio povorke od početka tog običaja ukazuje na to da je u pokladama i karnevalima riječ o inicijacijskom obredu. „Zvončar, kumpanjol ili pokladar ne može biti svatko, to je velika stvar za mladića; prihvaćanje u skupinu istodobno je i potvrda statusa odrasle osobe u zajednici” (Lozica 1997: 201).

Pjesma, buka

Pjevanje se kao sastavni dio gotovo svakog slavonskog običaja pojavljuje najčešće u obliku dvostrukog deseterca. Kroz različite melodije pojavljuje se u raznim običajima kroz godinu i život. U pokladno vrijeme pjeva se *pokladarac*. Melodija može biti molska ili durska, ovisno o selu u kojem se *pokladarac* pjevao i o pjevaču koji ga započinje pjevati. *Pokladarac* se od ostalih deseteračkih oblika ponajprije razlikuje po sadržaju. Pjeva se u pokladno vrijeme pa su teme prilagođene tom razdoblju. Pjeva se o pokladama, bušarima, mazanju lica, skrivanju lica, ljubavima, konjima, krajoliku i drugim srodnim temama.

„Ti postupci služe informiranju publike i nisu tako česti u folklornom predstavljanju gdje je tijekom radnje tradicijom određen, pa gledatelji obično unaprijed znaju što će se dogoditi. Zato je u folklornom predstavljanju moguće i ono što se u kazalištu rijetko događa – nepotpune ili fragmentirane izvedbe. Kad i publika i izvođači znaju o čemu je riječ, može izostati i velik dio uobičajenog teksta. Posebno je to često s pjevanim izvedbama.” (Lozica 1996: 32).

Počne se s *pokladarcima* i završi se s *pokladarcima* prigodnih tekstova (koji napominju i daljnji tijekom radnje), a u međuvremenu se nekada otpjevaju i različite

druge pjesme. Uglavnom one koje su tematski vezane za konje i konjare, a dobro su znane svim jahačima u povorci, bez obzira na to iz kojeg mjesta dolaze. Pred kraj ophoda, kada se jahači već pomalo opuste od kuhanog vina, rakije i hrane koju dobiju na stajalištima, počnu se pjevati različiti šaljivi deseterački stihovi koji se otpjevaju i u melodiji bećarca budući da više nije toliko važna melodija, nego tekst koji se u pjesmi otpjeva.

„Buka koju ophodnici ogrnuti životinjskim kožama stvaraju svojim zvonima u funkciji je naglašavanja njihovog ritmičkog kretanja, posebnog koraka. Vrijedi i obrat: upravo posebnim korakom utječe se na proizvodnju zvuka, što samo potvrđuje sinkretičnost obrednog ophoda.” (Lozica 1997: 236).

Kružni ophod, stajališta, repetitivnost

Nekada su se kružni ophodi po selu temeljili na astrološkim i geografskim čimbenicima, što je imalo apotropejske razloge, a danas se put određuje prema stajalištima u selu, u odnosu na glavnu cestu, početnom i krajnjem stajalištu i slično, no kružni oblik do danas se zadržao u većini mjesta koja izvode pokladno jahanje (usp. Perić-Polonijo 1985: 283). „Kružni oblik ophoda ponekad se tumači kao magijski zaštitni krug područja koje neka zajednica smatra svojim” (Lozica 1996: 34).

Domaćini stajališta budu ljudi iz sela. Tu su pozvani svi iz okolnih kuća i ulica da pomognu domaćinu urediti eksterijer, pripremiti hranu i piće za jahače te druge dodatne sadržaje. Na jednom stajalištu može biti preko nekoliko domaćina iz različitih kuća.

„Iz prošlosti nemamo potvrde da su žene sudjelovale u pokladnim jahanjima, osim u čašćenju jahača, što je nekada bilo isključivo *bilim likom – rakijom*, a danas se ispred kuća, gdje prema dogovoru kretanja zastaju jahači, upriličuju prave male

gozbe sa šokačkim delicijama.” (Gligorević 2010: 147).

Stajalište se priprema tako da se prikupe starinski ručnici, *peškiri*, prostirke, *ponjave*, i druga tkanja te jastuci i prekrivači. Sve se to postavi u dvorište, na prozore, ograde, trijemove i sva vidljiva mjesta na stajalištu, ali i u ulici, tako da jahači i posjetitelji cijelim putem imaju osjećaj kao da su se vratili koje stoljeće unazad. Nakon što je dvorište okićeno, iznose se stolovi prekriveni prikladnim stolnjacima, *šlinganim*, *necanim* ili *vezenim*, a na njih se stavlja sva hrana koju su domaćini pripremili. Poželjno je da bude u manjim košarama i starinskim posudama kako bi se uklopila u ostatak ozračja. Rakija je obavezno u prikladnim staklenim bocama ukrašenim zlatovezom ili u čaturama.

Od hrane jahačima se poslužuju kiflice, sendviči, štrudle, slane pite, narezani suhomesnati proizvodi specifični za Slavoniju (kobasica, šunka, kulen...). Na nekim se stajalištima na otvorenoj vatri peku slanina i kobasica nabodeni na štapove. Prave se i krofne specifične za pokladno doba godine, *poderane gaće* i kolači. Od pića bude kuhanog vina da zagrije jahače u to hladno doba godine, čaja, kave, sokova i rakije.

Posjetitelji gledaju povorku, prate je ili se zadržavaju na stajalištu. Domaćini, koji se moraju ostati brinuti za goste i rasprijeti stajalište, ne mogu nastaviti pratiti jahače, nego nastavljaju zabavljanje i druženje na stajalištu. Jedu, piju i vesele se uz tamburaše ili vlastitu pjesmu. Pozovu posjetitelje, susjede i sve koji su sudjelovali u organiziranju tog stajališta.

Repetitivnost je još jedno obilježje folklornog kazališta. Na svakom se stajalištu ponavlja isti sadržaj. Stajališta u isto vrijeme predstavljaju jedan od dinamičnijih procesa dramskog i pauze od glavnog dijela običaja. Iako se dramski tekst (kroz pjesmu) i cijeli obred ponavljaju, uvijek ima mjesta za improvizacije, tako da zapravo ni jedno stajalište nema identične

epizode. Ipak su stajališta mjesta gdje je mogućnost komunikacije publike s glumcima najveća.

Magija

Pokladni običaji ispunjeni su magijskim postupcima. Prije svega, kroz njih se nastoji otjerati zimu, zlo i bolesti te dočekati proljeće i novu poljodjelsku godinu. To dovodi i do magijskih činova poticanja plodnosti, zaštite stoke i drugih postupaka za bolji urod.

Već su spomenuti oblici apotropejskog tjeranja zlih sila i demona; buka, maska, inverzija spolova, kretanje u povorci kao predstavljачko tijelo. Za poticanje plodnosti sljedeći su magijski postupci: pjesma, kružno kretanje i repetitivnost, obilje hrane i pića. Tu je i kult mrtvih predaka koji je predstavljen kroz povorku jahača čiji su se predci borili protiv Turaka i koji se nekada štovao, a do danas ostao sačuvan preko kućnih zadruga, kućnih ognjišta i slavljenja kućnog imena.

„Obred uglavnom nema radnju u dramskom smislu, tj. nema iluzije svakodnevnoga života. Obredno zbivanje strogo je unaprijed propisano, ali ne dramskim tekstom, nego usmenom tradicijom. Likovi u obrednom predstavljanju nisu uvijek individualni likovi – skupina jednako odjevenih predstavljača u pokladnom ophodu npr. može predstavljati utjelovljenu moć predaka.” (Lozica 1996: 42).

Zaključak

Iako se danas običaj pokladnog jahanja izvodi i u mjestima puno šire od same Vojne krajine, sudionici tog događaja i zajednica kroz više od desetak godina stare tradicije razvili su osjećaj pripadnosti, međusobnog zajedništva i same tradicije. Za njih je taj običaj poseban doživljaj, promjena svakodnevice u kojoj svi sudjeluju, kroz nju izražavaju kolektivnu emociju, a pojedinačno se ponose taj jedan dan u

godini kada su, barem kao prolaznici, dio toga ophoda.

Unatoč tome što pripada pokladnom nizu običaja, nema klasičnog maskiranja jer se ni oblačenje tradicijskog ruha ne smatra maskiranjem. Sve češće sudjeluju i žene, što svjedoči o tome koliko ljudi vole ovaj običaj, koliko vole konje, nošnju i tradiciju – zato pokladno jahanje kao običaj kontinuirano pomiče granice, kako geografske tako i rodne, pa i dobne.

Analizom kroz definirane karakteristike određenog žanra dolazi se do iscrpnijih teza i zaključaka vezanih za magijsku i simboličku podlogu svakog obreda i radnje unutar običaja. Karnevali i pokladni ophodi do danas su ostali jedni od glavnih čuvara dubljih slojeva tradicije južnoslavenskog prostora i zato su vrijedno istraživačko polje.

No, kao što je i sam Lozica, kao jedan od najrelevantnijih stručnjaka ovih tema, istaknuo: „Nije stvar u hrani. Nije ni u piću. Stvar je u tome da karneval zbližuje ljude, da potvrđuje društvene veze, ukida barijere” (Lozica 1997: 240). Pokladno jahanje kao predstavljačko sredstvo važan je marker identiteta zajednice i svakog mjesta koje ga izvodi. Emocionalno ispunjava pojedince i učvršćuje zajednicu.

Cilj ovoga rada bio je izdvojiti primjere mjesta u osječkoj okolini, čije se karakteristike izvedbe običaja pokladnog jahanja

ne razlikuju puno od onih u Brodskoj i Županjskoj Posavini, a ni od općih karakteristika ovakvih obreda na južnoslavenskoj razini. Stoga ovo istraživanje nastoji u širi kontekst staviti običaj koji nije tradicijom zadan, niti u kontinuitetu održan, jer na taj način govori o načinu na koji zajednica prihvaća, vrednuje, pa i stvara baštinu.

LITERATURA I IZVORI:

- Gligorević, Ljubica. 2010. „Simboli Šokadije – zemlja, šuma, konji.” *Zbornik Urbani Šokci 4*. Osijek.
- Ilić Oriovčanin, Luka. 1846. *Narodni slavonski običaji*. Zagreb.
- Lechner, Zdenka. 2000. „Buše – pokladni običaj baranjskih Hrvata.” *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*. Hrvatsko društvo folklorista. Zagreb.
- Lozica, Ivan. 1996. *Folklorno kazalište*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Lozica, Ivan. 1997. *Hrvatski karnevali*. Golden marketing. Zagreb.
- Lukić, Luka. 2020. *Opis sela Klakarja. 1905-1953. Zbornik za narodni život i običaje*. Knj. 61. Zagreb – Klakar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Općina Klakar.
- Perić-Polonijo, Tanja. 1985. „Koleda – tekst u ophodu.” *Mogućnosti*. God. XXXII. Br. 1-2-3. Split: Književni krug Split. 258–289.
- Hrvatska enciklopedija, <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/poklade>>, posjet 12. ožujka 2024.
- Hrvatska enciklopedija, <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vojna-krajina>>, posjet 12. ožujka 2024.

TRI DESETLJEĆA BUŠARENJA U ĐAKOVU PREDSTAVLJENA U OPSEŽNOJ FOTOMONOGRAFIJI

Manuela Kelava

Đakovo

Za Đakovo i Đakovštinu, ali i hrvatsku etnografsku i folklornu scenu, osobito je značajno izdanje koje sažima trideset godina danas najveće pokladne manifestacije istočne Hrvatske. Riječ je o vrijednoj fotomonografiji pod nazivom *30 godina Đakovačkih bušara*, koja je druga knjiga o ovoj pokladnoj manifestaciji u Đakovu.¹ Financijsku podršku izdavanju ove knjige u 500 primjeraka pružila je Hrvatska turistička zajednica, a nakladnik je Turistička zajednica grada Đakova.

Fotomonografija je presjek svih 30 godina Bušara, prikazanih na gotovo stotinu stranica te jednako toliko fotografija. Urednica ovog izdanja vrsna je etnologinja, naša Slavonka Marija Gačić, koja potpisuje glavninu tekstova. Dizajn za ovo izdanje potpisuje Marko Jovanovac, grafički dizajner.

Autori fotografija korištenih u knjizi jesu Adriana Lončarević, Mirna Marić te Silvija Butković. Također, korištene su fotografije arhiva Grada Đakova te Turističke zajednice grada Đakova, kao i fotografskih studija Foto Mella Đakovo i Foto Brzica Đakovo.

Đakovački bušari manifestacija je koja se redovito održava od 1994. godine u doba poklada, odnosno u razdoblju između Nove godine i Čiste srijede te se do danas razvila u jednu od najvećih pokladnih manifesta-

cija u Hrvatskoj. Monografija je pisana popularno-znanstvenim stilom, što omogućuje tečno praćenje svakom čitatelju.

Ovo izdanje podijeljeno je u nekoliko tematskih poglavlja. U poglavlju *Đakovački bušari – novo, a staro* upoznajemo se s pokladnim običajima, odnosno s njihovim značenjem i podrijetlom. Također doznajemo kako poklade imaju opće karakteristike, bez obzira na svoj razvoj. Navodi se kako je to primjerice prerušavanje muškarca u ženu i obrnuto. Poglavlje *Sve je naopako u pokladama* prikazuje upravo tu inverziju. Prikazane su fotografije maskiranja u suprotni spol, naglašavajući mane ili karakteristike drugog spola. I treće po-

Naslovnica fotomonografije, 2024.

¹ Prva fotomonografija izdana je u sklopu obilježavanja 25 godina Đakovačkih bušara.

glavlje donosi isključivo fotografije. Prikazane su grupne maske koje su kroz godine bile svojevrsan društveni komentator, kako događanja u Hrvatskoj tako i u svijetu. Primjera radi, KUD „Hrvatska čitaonica” iz Selaca Đakovačkih 2023. godine u povorci je prikazao „sahranu hrvatske kune”, evocirajući uvođenje nove valute, eura.

U sljedećem dijelu knjige Gačić nam donosi povijesni razvoj ove manifestacije, od inicijative đakovačkih vrtića pa sve do danas kad manifestacija osim povorke ulicama grada sadrži i brojne popratne sadržaje poput gastrofesta, pokladnog jahanja i nagrađivanja najboljih maski u nekoliko kategorija. Kako je manifestacija potekla iz vrtića s područja grada Đakova, fotografije dječjih maski dobile su svoja poglavlja. Jedno je posvećeno vrtićkim maskama, a drugo prerusavanju „malih u velike”, odnosno maskiranju u odrasle. Kao dokaz da Đakovački bušari spajaju tradiciju i suvremenost, autorica navodi kako se u povorci redovito sreću i tradicijske maske. Velik broj tih maski upisan je u Registar kulturnih dobara Hrvatske, ali i na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. U ovom izdanju opisane su sljedeće tradicijske maske: zvončari s područja Kastva, mohačke buše, koranti iz Slovenije, vukojevački *starcevi*, *didi* s Kamešnice, medvjedi – običaj Slovačka iz Josipovca Punitovačkog te crnoluški

pesniki. Na samome kraju fotomonografije uvršten je i tekst Ana-Marije Sarić, Matee Brlošić i Marije Gačić *Bušari – peto godišnje doba u Đakovštini*, koji donosi istraživanje pokladnih običaja u Đakovštini.² Prvi dio teksta odnosi se na običaje u prošlosti, dok se drugi zadržava na današnjim tradicijama.

Kroz cijelu fotomonografiju naglasak je upravo na fotografijama koje su pomno birane da prikažu različite aspekte ove manifestacije, ne izostavljajući pri tome ni jednu skupinu maski. Uz raznolike fotografije, važno je naglasiti kako je dizajn ono što ovu knjigu čini još zanimljivijom. Kako i sama autorica navodi: „Baš kao što Đakovački bušari gradskim ulicama prolaze u suprotnom smjeru od mimohoda Đakovačkih vezova, tako i ova knjiga već od svojih korica navodi čitatelja na nešto naopako”, kroz cijelu knjigu naslovi su ispisani naopako, zrcalno ili su razlomljeni, što čitatelje tjera na dodatnu aktivnost prilikom čitanja. Dizajn je šaren i razigran, što dodatno ocrtava temu knjige.

Ova fotomonografija izdana u sklopu proslave 30 godina održavanja Đakovačkih bušara, prikazuje raznolikost i šarenilo manifestacije. Kao i autori, knjiga podcrtava činjenicu da su Bušari manifestacija koja se, osim tradicijom, bavi kreiranjem novih kulturnih praksi, okuplja domaću i stranu publiku te stvara izvrsnu podlogu za daljnji razvoj.

2 Tekst autorica Matee Brlošić i Ana-Marije Sarić prvotno je u sažetijem izdanju objavljen u prošlogodišnjoj Reviji Đakovačkih vezova pod naslovom *Bušari – peto godišnje doba, prikupljena kazivanja o pokladnim običajima*. Vidi: Revija 2023., str. 109–113.

TRADICIONALNA POKLADNA POVORKA MEDVEDA – SIMBOL LOKALNOGA KULTURNOG IDENTITETA SLOVAKA U JOSIPOVCU PUNITOVAČKOM

dr. sc. Sandra Kralj Vukšić

Slovački centar za kulturu Našice

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske rješenjem od 14. travnja 2022. godine utvrdilo je da su *medvede* (medvjedi) – tradicionalna karnevalska povorka Slovaka u Josipovcu Punitovačkom nematerijalno kulturno dobro te je kao takvo upisano u Registar kulturnih dobara – Popis zaštićenih spomenika kulture. Prijedlog za upis pripremili su Matica slovačka Josipovac, kao kolektivni nositelj kulturnog dobra, i Slovački centar za kulturu Našice, kao nadležna institucija. Upis nematerijalnog kulturnog dobra u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske učvrstio je i potvrdio uvjerenje lokalnog stanovništva u važnost očuvanja manjinskog etničkog identiteta te vrijednost nematerijalne kulturne baštine koju su predci ove nacionalne manjine očuvali.

Što znamo o ovom zaštićenom nematerijalnom kulturnom dobru, odnosno pokladama, pokladnoj maski medvjeda i pokladnoj povorci medvjeda u Josipovcu Punitovačkom?

Poklade predstavljaju običaj kalendarskog ciklusa, čije podrijetlo seže u pretkršćansko razdoblje i koji uključuje magijske obrede usmjerene na kult plodnosti. Vremenski su vezane za zimski solsticij, razdoblje u godini kada dan postaje duži, sunce jače grije, to je vrijeme buđenja prirode, vrijeme rađanja i novog početka. Termin karnevalskog razdoblja promjenjiv je i vezan za blagdan Uskrsa. Pokladni dan uvijek počinje na Sveta tri kralja, odnosno 6. siječnja, a završava četrdeset dana prije datuma Uskrsa, a posljednji dan je Pepelnica. Karnevalsko razdoblje stoga ne traje jednako dugo u pojedinim godinama.

Priprema slame, hužvi za medvjede,
autor: Igor Miličić, 2024.

Omatanje slamom, krutenie,
autor: Igor Miličić, 2024.

Pokladna povorka, autor: Igor Miličić, 2024.

Pokladni običaji izvorno su imali zadaću prizvati plodnost, osigurati pobjedu nad zlim silama, njihovo je značenje bilo apotropejsko. U te svrhe ljudi su nosili maske koje su izvorno bile zoomorfne. U najstarije doba ljudi su se u vrijeme poklada oblačili u životinjske kože ili krzna, a najčešće su oponašali medvjeda, kravu, bika, ovna, konja i druge životinjske maske kojima se pripisuje plodnosna funkcija. U tradicionalnoj karnevalskoj povorci svaka je maska imala svoje zabavno, ali i zaštitno značenje, koje se s vremenom mijenjalo ili sudionici karnevala često nisu znali za njihovo izvorno značenje.

U mitovima mnogih naroda Europe, ali i Amerike i Azije, medvjed predstavlja snagu, a cilj je običaja povezanih s drevnim kultom medvjeda zaštita od zla, zlih sila i vraga.

Pokladni medvjed je maska, kako navodi i Slivka (1990), s najdužom tradicijom u pokladnim manifestacijama, a pojavljivao se u drevnim poganskim obredima jer mu se pripisivalo magično djelovanje ne samo na žetvu već i na plodnost. U Slovačkoj je maska od slame poznata najčešće pod nazivom *slameník*, *slamený dzedo*, *dzedo*, *snopek*, *kurina baba*, ali i kao *med-*

*ved*¹. Slamnati medvjedi dio su pokladnih tradicija rasprostranjenih u zemljama u okruženju – Srbiji, Mađarskoj, Austriji, Rumunjskoj i Poljskoj, Njemačkoj, ali i Rusiji, Ukrajini, Litvi i drugim zemljama.

Povijesno gledano, slamnati medvjed kao pokladna figura pojavljuje se u kasnom srednjem vijeku i već tada se pojavljuje u pratnji s budalom. Izvorno je lik medvjeda bio odjeven u mahovinu ili krzno, a tek kasnije, razvojem poljoprivrede, za odijevanje u *medveda* koristi se slama, što je vezano za agrarno-prosperitetnu funkciju slame. Pokladni likovi *medvede* u Hrvatskoj su među Slovacima poznati i u mjestu Međurić, u kojemu je prema našim saznanjima ovaj običaj također još uvijek prisutan u prikazu pokladnih maski te obilasku sela u pokladno vrijeme, a o prisutnosti ove tradicije u Jelisavcu i Piškorevcima svjedoče tek zapisi.

Točnije vrijeme od kada je pokladni narodni običaj u Josipovcu Punitovačkom, u kojem glavnu ulogu imaju tradicijske pokladne maske slamnati medvjedi u pratnji *ciganki*, ovdje prisutan, nije poznato. Ne zna se održava li se od samog doseljavanja

¹ Vidi više na <<https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/slamena-mask/>>.

Slovaka, dakle od 1881. godine, ali se zna da se prenosi usmenom predajom i o njemu unutar lokalne zajednice nismo našli zapise starijeg datuma, a najnovije pak jesmo u publikaciji *Tradičná kultúra Josipovca – ako nám dobre bolo* (Tradicijska kultura Josipovca – kako nam je dobro bilo).

Za ovaj običaj veže se vjerovanje da obilaskom sela i gospodarskih imanja medvjedi prizivaju rodnu i bogatu godinu, a zajedno s *cigankama* tjeraju iz sela sve što je zlo. Pokladni likovi medvjeda i *ciganki* predstavljaju grupnu masku u koju su se maskirali samo muški pripadnici lokalne zajednice. Običaj se prenosi usmenom predajom uz upotrebu slovačkog jezika i terminologije Slovaka u Josipovcu Punitovačkom.

Priprema pokladne maske medvjeda vremenski je zahtjevna – počinje se godinu ranije. Već u ljeto planira se priprema slame, odnosno najprije sijanje zobi te adekvatna žetva kako bi slama ostala što duža, ali i dobro skladištenje slame, da bude čista i suha. Za izradu maske medvjeda najpogodnija je ručno sijana i pokošena te vršalicom ovršena zob. Kako ove tehnologije više nisu aktualne ni dostupne, sve se radi na način primjeren ovom vremenu, uz poneku prilagodbu. Tako, primjerice,

da bi se pri žetvi kombajnom sačuvala potrebna kvaliteta slame, odnosno njezina dužina, zob se s polja skida noću, kada je stabljika vlažna te time manje sklona lomljenju.

Mladići su se obično na male poklade, dakle u nedjelju prije povorke na pokladni utorak, konkretno dogovarali tko će biti medvjed, a tko će biti čija *ciganka*, kod kojeg će se gazde koji medvjed spremati za povorku te tko će im pri oblačenju pomagati. Danas se dogovaraju telefonski ili prigodom uobičajenih susreta na nogometnom igralištu, u mjesnom kafiću i slično. Za svakog se medvjeda priprema odvijala u domaćinstvu, odnosno na obiteljskom poljoprivrednom imanju koje je pripremila slamu, dok se posljednjih godina ovo odvija u prostoru iza vatrogasnog doma DVD Josipovac.

Dan ili dva prije održavanja pokladne povorke, ovisno o količini pripremljene slame i dogovorenog broja medvjeda, pripremaju se *hužve* – užad od slame kojom se omataju pojedinci. Mladići i muškarci, koji su vješti u omatanju medvjeda, okupljaju se na imanju na kojemu se čuvala slama. Tu pripremaju užad odnosno *hužve* dužine i do dvadeset metara, a za jednu masku potrebno je i do šest ili sedam

Medvjedi spremni za obilazak sela, autor: Igor Miličić, 2024.

užadi, koja se pripremala na isti način kao nekada užad za vezanje snopova prilikom žetve.

Nekada davnije ujutro na pokladni uto-rak, a posljednjih godina u nedjelju prije početka posta, odvija se posljednja faza pripreme – *krutenie medvedov*, što u prijevodu znači omatanje medvjeda. U ovoj fazi svakog medvjeda oblače, odnosno obavijaju slamnatom užadi njegovi prijatelji i *ciganke*, osobe koje potom također idu u povorku te prate svojeg medvjeda. Muškarca omotaju cijelog u užad, osim glave, šaka i stopala. Lice medvjeda prekriveno je crnom čarapom na kojoj su izrezani otvori za oči, nos i usta ili je lice, kao i ruke, namazano čađom iz krušne peći. Na glavi je obično štofani crni šešir ili slamnati, a na nogama čizme. Često *medvjedi* imaju rep od slame na koji se zaveže zvono ili stari lonac koji vuku za sobom i prave buku, da bi prema vjerovanju bukom odagnali zlo iz sela. Medvjeda je bivalo i desetak, a ostali su se oblačili u *ciganke*: mladići bi sakupili staru žensku odjeću i obukli se, na glavu najčešće stavljaju čarapu (isto kao med-

Ciganke, autor: Igor Miličić, 2024.

Medvjedi u obilasku sela,
autor: Igor Miličić, 2024.

vjedi) ili maramu. Prilikom spremanja medvjeda i *ciganki* pije se i pjeva. Repertoar slovačkih i hrvatskih pjesama nije tematski, pjeva se što prisutnima padne na pamet.

Nakon izvršenih priprema medvjedi u pratnji *ciganki* i ostalih maškara obilaze selo. Oko jedanaest sati, svakako prijepodne, povorka bi krenula selom. I medvjedi i *ciganke* u ruci bi nosili štap te najurili svakog tko bi se našao na ulici, posebno djevojke. Ako bi nekoga uspjeli ščepati svojim garavim rukama, mилоvali bi ga po licu, što su mještani pokušavali izbjeći. Povorka je ulazila u dvorišta, za što se vjerovalo da donosi bogatstvo i plodnu godinu, a domaćini bi ih častili rakijom i krafnama. Vjerovalo se da će dogodine krumpir uroditi sukladno veličini ponuđenih krafni. Kasno popodne, nakon obilaska sela, medvjedi bi sa sebe skidali slamu i odlazili na večernju zabavu. Plesalo se do jedanaest sati, sve dok nije zazvonilo crkveno zvono. Glazba je tog trenutka stala i zabava je završila, počela je korizma.

Osamdesetih godina 20. stoljeća dijelovi pokladnih običaja Slovaka iz Josipovca Punitovačkog bili su dio folklornog repertoara njihovog Slovačkog kulturno-umjetničkog društva „Braća Banas”. U prošlosti je pokladnoj povorci likova *medvjeda* i *ciganki*, koja se održavala na pokladni uto-rak, prethodila povorka malih medvjeda, koja se održavala u nedjelju prije pokladnog utorka, a u kojoj su sudjelovali dječaci.

Krajem 90-ih godina prošlog stoljeća običaj se održavao, ali sa znatno smanjenim brojem sudionika te zbog poslovnih obveza stanovnika u posljednju nedjelju prije početka posta² zajedno s malim medvjedi-
ma.

Kada su stanovnici Josipovca Punitovačkog uvidjeli da ovoj tradiciji prijete nestanak, lokalne udruge građana osnovane na etničkom principu – Matica slovačka Josipovac, Slovačko kulturno-umjetničko društvo „Braća Banas” te Dobrovoljno vatrogasno društvo Josipovac – koje okupljaju Slovake na lokalnoj razini, preuzele su organizacijsku ulogu stanovnika pojedinaца, te već više od desetljeća kontinuirano promiču vrijednost, smisao i značaj ovog običaja. Njihova nastojanja da revitaliziraju karnevalsku povorku i karnevalski lik medvjeda dobila su stručnu podršku u vidu istraživanja hrvatskih i marginalno slovačkih etnologa. Za rijetki običaj medvjeda u Josipovcu Punitovačkom televizijski prijenosi već desetljećima pokazuju interes, što pozitivno utječe na svijest lokalne zajednice o važnosti ove tradicije i motiviranost pojedinaca da joj se pridruže.

U posljednjem desetljeću običaj je prešao lokalne granice – članovi dviju slovačkih udruga građana iz Josipovca Punitovačkog na karnevalskim proslavama u Hrvatskoj sudjeluju kao slamnati medvjedi, npr. u gradu Đakovu ili u Matuljima, primorskom mjestu u blizini Rijeke.

Na međunarodnoj razini ovaj pokladni običaj iz Josipovca Punitovačkog izveli su 2017. godine članovi Slovačkog kulturno-umjetničkog društva „Braća Banas” iz Josipovca Punitovačkog u sklopu nedjeljnog programa iseljenih Slovaka na 44. Folklornom festivalu pod Polanom u Detvi, u tematskom programu posvećenom pokladnim običajima i tradiciji. Umjetnička grupa *Kontrast* u svojoj tridesetogodišnjoj

aktivnosti umjetničkim stvaralaštvom pridonosi prezentaciji pokladnih medvjeda te na ovaj način pridonosi jačanju znanja o važnosti očuvanja vlastite kulture.

Zahvaljujući aktivnostima mještana Josipovca Punitovačkog, slamnati medvjedi postali su simbol lokalnog identiteta josi-povačkih Slovaka.

LITERATURA:

- Belaj, V.: Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja. Zagreb 1998.
- Benc-Bošković, K.: Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju. In: Narodna umjetnost broj 1, Zagreb 1962. s. 81–91.
- Bošković, K.: 1957. Pokladne maske u Međimurju. Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu, Zagreb, s. 43–44.
- Horváthová, E.: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava 1986.
- Kolektiv autorov: Kultúrny potenciál Slovákov v Chorvátsku. Nitra 2017.
- Lozica, I.: Hrvatski karnevali. Zagreb 1997.
- Luther, D.: Masky v ľudovej kultúre. In: Zborník k Antológii východoslovenského folklóru. Bratislava 1998.
- Merkel Đinić, T.: Pokladni običaji Hrvatske, diplomski rad. Pula 2021, <<https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A6115/datastream/PDF/view>>.
- Michalik, B. a kol.: K vybranám aspektom slovenskej minoritnej kultúry v Medžuričí. In: Kontexty kultúry a turizmu, roč. 10 – číslo 1, Nitra 2017. s. 19–28.
- Popović, A.: Tradičná kultúra Josipovca – ako nám dobre bolo. Cerna 2021.
- Ramušćak, Lj.: Pokladni običaji u Međimurju. In: Muzejski vjesnik, roč. 4 – číslo 4, Varaždin 1981. s. 73–76.
- Slivka, Martin. Ľudové masky. Bratislava 1990.
- Šuljak, A. a kolektiv. Josipovac Punitovački – slovačko selo u Đakovštini. *Sine loco: sine anno*.

2 Do tada na pokladni utorak.

TRADICIJSKE POKLADNE MASKE MEĐIMURJA

Janja Kovač

Muzej Međimurja Čakovec

Uvod

Međimurje je regija na samom sjeveru Hrvatske, omeđena na sjeveru rijekom Murom koja ga dijeli od Slovenije i Mađarske, a na jugu rijekom Dravom koja je granica prema Zagorju i Podravini. Kao kontaktna zona prema zemljama srednje Europe i drugih hrvatskih regija etnografska baština Međimurja vrlo je slojevita uslijed višestoljetnih prelijevanja kulturnih, jezičnih, gospodarskih te etničkih utjecaja. No, jasna geografska omeđenost olakšava etnografsko sagledavanje ovog područja, u ovom slučaju pokladnih maski. Prikaz pokladnih maski donosim na temelju terenskih istraživanja te razgovora s kazivačima provedenih od 2016. godine do

danas. O nekima sam već pisala u drugim tekstovima, a ovdje iznosim sintezu rada na koordinaciji kandidature fenomena „Međimurski pokladni običaji” za zaštitu kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Pokladne maske starijeg sloja

Na području Međimurja nalazimo nekoliko pokladnih maski koje predstavljaju stariji sloj pokladnog prerusavanja: *pikač*, *lafre* i *čaplje*. Iako među njima postoje znatne razlike i jasno ih se može raspoznati jedne od drugih, sve imaju zajedničke karakteristike. Prije svega, riječ je o maskama izrađenima od prirodnih materijala koji se vrlo lako mogu pronaći u

Pikači

Čaplje

prirodi Međimurja. Lafre i čaplje izrađuju se od drva, a pikač od slame ili sijena. Nadalje, sve su predimenzionirane u odnosu na proporcije čovjeka. To posebno dolazi do izražaja kod pikača, koji mogu biti i dvostruko veći od čovjeka koji ih nosi, potom lafri koje obujam tijela povećavaju umetanjem slame u odjeću, dok čaplje imaju izdužene vratove i natprosječno su visoke maske u odnosu na čovjeka. Na sve tri maske dominiraju boje materijala od kojeg su izrađene, s pikačem kao vizualno najdojmljivijim primjerom. Na laframa se mogu vidjeti dijelovi poput jabučica ili nadočnih lukova, obojenih u jake primarne boje (najčešće crvena ili žuta), a tek u rijetkim slučajevima cijela je maska obojena u neku boju. Sve su tri maske grupne te se gotovo nikad ne pojavljuju kao zasebna maska. Ta karakteristika proizlazi iz njihovoga pretpostavljenog uzora; krda (neodređene) stoke u slučaju lafri, jata ptica u slučaju čaplji te žitnog polja u slučaju pikača.

Pikač

Pikač je pokladna maska specifična za mjesto Selnica te se ne pojavljuje u drugim mjestima u Međimurju. Maska pikač

nastaje tako da se čovjeka potpuno omota unaprijed izrađenim lancima od slame. Na glavu mu se stavlja košnica, a u ruku šumska češljugovina, odnosno pikač, vrsta bodljikavog grmlja prema kojem maska nosi ime.

Izrada maske pikač počinje žetvom pšenice i sakupljanjem vlati slame potrebnih za izradu traka. Ona se skladišti do proljeća i pokladnoga vremena kad se izrađuju same trake. Svaku traku izrađuje nekoliko osoba. Iz bale slame počinje se izvlačiti slama i omotavati prvo jednom špagom, a potom drugom u suprotnom smjeru. Trake imaju i do sedam metara. Za jednog pikača potrebno je najmanje pet traka (po jedna za svaku nogu i ruku te trup), a stvaran broj ovisi o veličini čovjeka. Ukoliko se s lancima oprezno postupa i čuva ih se, moguće ih je upotrijebiti i više puta, ali ako se oštete, onda postanu neiskoristivi i za sljedeće omotavanje potrebno je izraditi nove lance.

Maska pikač nestalne je forme, odnosno za svaku prigodu nastaje iznova obavljanjem lanaca oko čovjeka. Osoba koja nosi masku ne može ni skupiti ni savijati noge i ruke. Ako kojim slučajem pikač padne, ne može sam ustati. Iako nije za-

branjeno da masku nosi bilo tko, uobičajeno je da je nose snažniji muškarci mlađe dobi. No, zabilježeni su primjeri kada su pikači bile žene i djeca.

Pod nazivom „Umijeće izrade tradicijske pokladne maske pikač u Selnici” vještina izrade i nošenja maske pikač zaštićena je kao nematerijalno dobro Republike Hrvatske.

Lafre

Mjesto Turčišće poznato je po pokladnim maskama zvanima *lafre*. Iza tog naziva krije se puno više od same drvene maske. Maska se izrađuje ručno od drva vrbe, topole ili lipe. Sastoji se od *šiške*, *obrazine* i *lampe*. Šiška je gornji dio koji vodoravno naliježe na glavu i na kojoj se nalaze rogovi. Rogovi su također od prirodnog materijala, a mogu biti od ovna, krave, bika, istarskog goveda, jarca, jelena. Središnji dio je obrazina. Na njoj su istaknuti nadočni lukovi, udubljene oči i nepokretni gornji dio lampe. Na obrazinu se nastavlja lampica koja podsjeća na izduženu njušku. Donji dio lampe pomičan je i proizvodi zvuk klepetanja. Ovakve maske nose muškarci, dok žene nose također drvene maske manjih dimenzija. Nemaju rogove i lampu, već naglašene oči i usta. Maske su najčešće u bojama drva uz detalje istaknute crvenom ili žutom bojom.

Pokladnu povorku čini niz likova. *Naphanci* su muškarci koji nose predimenzioniranu odjeću bijele boje napunjenu slamom. Odatle i potječe naziv naphanci za ove likove. Naphanci na sebi nose niz zvonca, najčešće kravljih zvonca, kojima buče kako prolaze selom, a na obrazu laftru. Žene su *ciganice*. Nose manje maske, glavu prekrivaju maramom, obučene su u nekoliko slojeva šarenih suknji i bluza te su bogato urešene svakojakim nakitom. Neke nose drvena korita s lutkama djece ili glazbala „prde”, a često za ruku vode mlađu djecu odjevenu slično kao i one same, ali bez maske lafre na licu.

Uz naphance i ciganice kao mušku i žensku standardnu varijantu ove maske, s vremenom su se razvili i drugi likovi. Najdojmljiviji je lik *Arapa* koji na užetu vodi devu. Arap nosi bijelu odjeću i bijelo pokrivalo za glavu. Deva je konstrukcija koju nose jedan ili dva čovjeka skrivena unutar konstrukcije na plećima. Konstrukcija je duguljasta, imitira dvogrpu devu, a između grba postavljen je krpeni lik čovječuljka. Neizostavan lik je i *vrag*, a obično je to muškarac obučen u crnu odjeću s crvenim detaljima, plaštem i specifičnom laftram na kojoj prevladava crvena boja. *Smrt* je lik u dugoj bijeloj haljini, bijelo obojena lica i s kosom u rukama i on jedini ne nosi masku laftru. Lik *baba i djed* poznati su i u drugim običajima, kako po Međimurju tako i po drugim dijelovima Hrvatske, a čini je jedna osoba odjevena u staru, trošnu civilnu odjeću s krpenom lutkom djeda na leđima, za kojeg se čini kao da ga nosi baba. Ovaj lik može se vidjeti i u varijanti na kotaču koji vuče naphanec ili ciganica, a u tom su slučaju baba i djed male lutkice muške i ženske osobe. Na starijim fotografijama nalazimo da su naphanci mogli biti upregnuti u jaram kao da su krave ili volovi, no takva praksa nije zabilježena posljednjih petnaestak godina.

Slične maske pojavljuju se u još nekoliko mjesta u Međimurju (npr. dijelu mjesta Domašinec zvan Kvitrovec), no u Turčišću ih ima najviše, tamo je tradicija nošenja maski najdulja te se jedino u tom mjestu same maske i izrađuju.

*Izrada lanaca od slame za pikača.
Na fotografiji KUD „Selnica”.*

Čaplje

Maska *čaplje* ili *štrki* karakteristične su za mjesto Podturen. Sastoje se od drvene maske koja svojim izgledom podsjeća na ptice (čaplje ili rode) ili neodređenu rogatu stoku. Izrađuje se ručno od komada drva te ima nepomični dio kojeg čine glava i gornji dio kljuna (ili usta) te pomičnog dijela koji predstavlja donji dio kljuna (ili usta). On se pomiče uz pomoć uzice koju osoba koja nosi masku poteže te pritom stvara zvuk klepetanja kad donji dio udara o gornji. U slučaju kad je riječ o rogatoj stoci, onda su maske ukrašene životinjskim rogovima te krznom ili vunom. Drveni dio maske nosi se na štapu i drži visoko iznad glave, a od njega nadalje počinje jednostavan kostim izrađen od tkanine bijele boje bez bilo kakvih ukrasa, u svrhu prekrivanja osobe koja nosi masku. Ispod kostima nose se bijele hlače te bijela obuća. Kako bi vidjeli kamo hodaju, s obzirom na to da ih kostim prekriva, u području glave postoji prorez kroz koji se gleda.

Posebnu ulogu ima lik *herdar*. To je muška osoba odjevena u bijelu košulju i hlače s bičem i pastirskim rogom za prizivanje stoke u rukama. On hoda na začelju

povorke i povremeno vitla bičem tako da proizvodi zvuk pucnja. Njegov je zadatak simbolički brinuti da nijedna jedinka ne napusti jato te je uobičajeno nadmetanje između pojedinih čaplji i herdara.

Povorka lafri Turčišćem.

Čaplje dominiraju svojom visinom i bjezinom te su vrlo često izuzetno brojne tako da se zaista dobiva dojam kao da je riječ o cijelom jatu čaplji. Maska čaplje jednostavnija je za izradu i nošenje u odnosu na pikača i lafru, što pridonosi živosti ove tradicije na terenu. S obzirom na činjenicu da ju je jednostavno nositi, masku nose muškarci, žene i djeca.

Pokladne maske novijeg sloja

Pikači, lafre i čaplje prepoznatljiv su i vizualno dominantan dio pokladnih običaja u Međimurju. No, u posljednjih desetak godina svjedočimo rastu popularnosti maske koja naizgled predstavlja novi sloj pokladnih običaja. Riječ je o maski *cimeri* koja se nosi u Murskom Središću.

Cimeri su karakteristični za grad Murško Središće. Sastoje se od odijela s kojeg vise dugačke, šarene trake od krep-papira, visokog ili niskog šešira, širokog ovratnika izrađena od jednobojnoga komada krep-papira te štapa *sulice* koji se nosi u ruci.

Najstarije dokumentirane varijante maski bila su odijela izrađena od otpadnih vreća ili kartona napunjena slamom, šiljati šeširi (tuljci) i štap (sulica). Nazivali su ih *naphanci s tuljcem*. S vremenom su im žene počele dodavati elemente od krep-papira, odnosno cvjetove i trake. Danas se *patuljci* i *vile* razlikuju po šesirima: patuljci kao muške maske imaju visoke i šiljate šešire, a vile kao ženske maske imaju niže i oble šešire. Obje varijante bogato su ukrašene ukrasima od krep-papira. Kako su se od krep-papira radili ukrasi za svadbe cimeri, tako su i maske dobile ovo

ime pod kojim su danas poznate. U prošlosti su ih nosili jedino muškarci i djeca, dok ih danas mogu nositi svi bez obzira na to je li riječ o ženskoj ili muškoj varijanti maske.

Cimeri se pojavljuju jedino na području Murskog Središća, što ukazuje na snažnu povezanost s rudarskom tradicijom, koje nema u drugim međimurskim mjestima. Maska se temelji na predaji o vilama i patuljcima koji noću izlaze iz rudarskih okana te plešu kolo na čistinama oko naselja. Svojim plesom razgrću snijeg te on polako nestaje kako se približava proljeće. Trake krep-papira simboliziraju vilinske haljine u vrtnji. Sama maska vjerojatno je nastala u 20. stoljeću, ujedinjujući u sebi elemente usmene predaje i razvijajuće rudarske industrije. Rudari su počeli govoriti o vilama koje su, kao i oni sami, vrijedno radile noću, što se vidjelo s obzirom na količinu otopljenog snijega. Budući da se topljenje snijega podudara s vremenom poklada, osmišljena je maska koja predstavlja patuljke i vile koji noću izlaze iz rudarskih jama i plešu kolo. Zanimljivo je primijetiti da se isti narativ o patuljcima koji noću izlaze iz rudarskih okana može naći i u Istri, također području koje poznaje rudarsku tradiciju.

Središnji pokladni događaj svake se godine organizira u Čakovcu, a na njemu sudjeluju sve skupine koje to žele.

Baština koja se neprestano mijenja

Običaj prerusavanja toliko je raširen po cijelom svijetu da ga možemo smatrati jednom od rijetkih karakteristika koje su zajedničke svim zajednicama svijeta. No, koliko god star bio, on nikako nije nepromjenjiv. Maske svjedoče o promjenama kroz vrijeme. Te su promjene u proteklim stoljećima bile vrlo spore, no u 20., a pogotovo 21. stoljeću, sve su brže i prisutnije u međimurskoj kulturi. Tako danas diljem Međimurja možemo vidjeti maskare prerusene u kauboje, stjuardese, trbušne plesačice ili paunove. Lafre, čaplje i pikači i dalje su zadržali svoj izgled, no neke promjene nisu mimoišle ni njih. Najveća je promjena u vremenu održavanja pokladnih ophoda. U Međimurju možemo odrediti i točnu godinu koja je započela tu promjenu. Riječ je o 1963. godini kada je po prvi put organiziran fašnik u Čakovcu kao središnji fašnik u cijelom Međimurju. Te godine u Čakovcu su se okupile skupine maskara u nedjelju, a ne više u utorak, u točno određeni sat, a ne više kad je kome odgovaralo, te su prošli gradom po određenoj ruti pred mnogobrojnom publikom, za razliku od obilaska svojeg sela i zalaška u pojedine domove. Organizatori tog fašnika bili su preteča Turističkog ureda u Čakovcu, osnovanog sljedeće 1964. godine. Pod imenom Turistička zajednica grada Čakovca ova institucija i dalje svake godine organizira središnji fašnik u Međimurju, na kojem sudjeluju mnogobrojne maske kako starijeg tako i mlađeg postanka. Uz kulturni, ova manifestacija ima sve naglašeniji turistički karakter. Kako bi se izbjeglo održavanje više fašničkih povorke u isto vrijeme te tako podijelila publika među njima, svake se godine dogovori kad će koja skupina imati poklade u svojem mjestu. Tako se može dogoditi da neke od njih i mjesec dana prije središnjeg fašnika već održe svoj ophod.

Najnovija promjena je zaštita pojedinih fenomena kao kulturnog dobra u katego-

Cimeri (vile i patuljici) na fašniku u Murskom Središću.

riji nematerijalne baštine. Ovaj vid zaštite dobiva na popularnosti od 2003. godine kada UNESCO usvaja Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Republika Hrvatska 2005. godine usvaja konvenciju i započinje s upisom elemenata na nacionalne i internacionalne liste. Pikači su uvršteni na nacionalnu listu vrlo rano, već 2009. godine. Od onda postoji jasna želja da se i čaplje i lafre zaštite, no to nije ostvareno. Na inicijativu grada Mursko Središće i Udruge žena Mursko Središće za zaštitu je kandidirana maska cimeri. Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu koje djeluje pri Ministarstvu kulture razmotrilo je kandidaturu i predložilo da se istodobno s cimerima zaštite i čaplje i lafre pod nazivom „Međimurski pokladni običaji”. Muzej Međimurja Čakovec određen je kao koordinator tog procesa te sa svim zainteresiranim dionicima radimo na potrebnoj dokumentaciji. Zaštita ovih triju maski kao nematerijalnog dobra predstavljala bi veliki poticaj nositeljima vještina na simboličkoj razini, dala im osjećaj valorizacije od strane krovne institucije u Hrvatskoj nadležne za kulturu te veći ugled u njihovim lokalnim zajednicama.

POKLADNI OBIČAJI BULE I VUK U ŽUPANJI

mr. sc. Janja Juzbašić

Gradski muzej Županja

Običaji maskiranja ili, kako ih u većem dijelu Slavonije pa tako i u županjskom kraju nazivaju, poklade, označava određeno prijelazno razdoblje u pučkom kalendaru u kojemu se, sukladno drevnim vjerovanjima, simbolično obračunavalo s nevoljama protekle godine i nastojalo se različitim magijskim postupcima utjecati da nova godina u svakom pogledu bude bolja. Prema kazivanjima u Županji i objavljenoj literaturi (Stojanović 1987, Njikoš 1976, Juzbašić, 2002: 4)¹, u Županji su zabilježena dva zanimljiva maskiranja čiji korijeni vjerojatno vuku podrijetlo još iz vremena vladavine Turskoga Carstva na ovim prostorima. To su dva pokladna običaja tipa ophoda. Žene su nositelji radnje u oba, s razlikom izvode li običaj djevojke ili udane žene.

O običaju u kojemu se djevojke predijevaju u *bule* te o običaju *vuk*, u kojemu sudjeluju udane žene, doznajemo više u knjizi *Zavičajna tkanica* autora Ivica Janjića, koji je zabilježio kazivanje Marije Miličić – Marančićeve iz Županje, koja navodi: „Spremljale su se u narodnu nošnju i prekrile tobož kao bule sa tirangetom. Toj ovako bilo ko ove firangle. Išle okolo i pje-

vale, kolo igrale, eto veselile se ko mlade. A tako isto i snaše. One su opet sebi osnovale vuk i onda ko ovce vatale se. Prva je šibu nosila, barjaktar, pa kad zavrne kolo, onda onu stražnju zna malo ošinit. Pjesme su pjevale svakakve, a najviše su pjevale „Najaković konja jaše na zlaćenom sindiriću”² (Janjić 1998: 87).

¹ Njikoš, Julije. 1970. *Slavonijo, zemljo plemenita. Narodni običaji, pjesme, kola i poskočice*. Osijek: Matica Hrvatska.

Stojanović, Lazar. 1987. *Dramski elementi u pokladnim običajima Slavonije i Baranje*. Osječki zbornik, Vol. 18-19 (xx), 245–58. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/237429>>.

Jukić, Mijo. 2012. *Deževički „vukovi”*. Kreševo info, lokalno i informativno, Kreševo.

Juzbašić, Janja. 2002. 35. *godina Šokačkog sijela*. Katalog izložbe. Županja. 5–45.

² Janjić, Ivica, 1998. *Zavičajna tkanica*. Hrvatski radio Županja, 98.

Udane žene u tom ophodu nose specifičan tip zimske odjeće koji se u istom razdoblju nosio i u ostalim selima. Primjerice, u Bošnjacima za sličan tip odjeće kažu *crveni somet*, dok se u drugim selima u bližoj okolici ovaj tip odjeće nije isključivo vezao za poklade. U Županji se prigodom običaja *vuk* udane žene odijevaju u *šlingane rubine* koje se posebno oblikuju na zadnjem dijelu, za koje kažu *kvače se u rep*. Točnije, rubovi rubina na bokovima podignu se gore tako da se ona *odotruga* polukružno oblikuje.

Na gornjem dijelu nose *mali oplećak* i na njega svilenu ili od štofa bluzu *reklju* te na prednjem donjem dijelu nose svileni *zapreg*. Oglavlja žene slažu u *kukumu*, koja se oblikuje od crvene marame koju nazivaju *marama crvene svile* te se bogato okite *ružicama* i domaćim zelenilom *asparagusom*. Na nogama imaju crvene vunene čarape i opanke. Uz pjesme i *šetano kolo* obilaze selo, ulazeći u dvorišta gdje ih domaćini časte kolačima ili nekim drugim specijalitetima.

Prema dostupnim podacima, zabilježeno je da se običaj održavao svake godine u pokladama negdje do pred Drugi svjetski rat, a kasnije je obnavljan u okviru rada folklornih skupina. Jedan od prvih i najvjernijih čuvara ovoga običaja nekada i danas jest KUD „Tomislav” iz Županje, koji ga je u više navrata postavljalo na scenu prigodom manifestacije Šokačko sijelo, a 2003. godine u sklopu navedene manifestacije započeo je s organiziranjem ophoda na način kako je to nekada bilo u Županji. Danas obilaze uglavnom neke javne ustanove i obiteljske kuće često istaknutijih članova društva i čelnika grada Županje.

Djevojke se spremaju u *bule* i prekrivaju lice prozirnim bijelim maramama poput koprene, koju nazivaju *tirangle* ili *tiranglet*. Od odjeće nose *velike oplečke* širokih rukava i *šlingane rubine* širokih rukava ili čiste svilene rubine urešene svilenom čipkom. Na vratu nose svilenu maramu koju nazivaju *prandara* i svileni *pregač* svjetli-

jih boja. Na noge obuju tanje čarape i *sandalette*. U ophod ulicama grada *vuk* i *bule* išli su zajedno, zaustavljali bi se kod pojedinih domaćina. U dvorište bi ulazili, kako i priliči pokladnim ludorijama, unatrag, i što je karakteristično baš za ovaj običaj, uz pjesmu *Nejanković konja jaše*. Domaćini ih prema običaju dočekuju pripremljenom okrepom: hranom i pićem. Voditeljica KUD-a „Tomislav” iz Županje Marija Svirević prema kazivanju starijih kazivačica iz Županje za *Glas Slavonije* 2023. godine navodi: „U običaj se išlo dva dana, i to u vrijeme poklada. Bilo je tu svega i svačega, ali nitko se ni na koga ne bi naljutio jer u vrijeme poklada možeš se prurušiti u bilo koga”, dodajući kako joj je iznimno drago da je običaj obnovljen nakon toliko desetljeća te što će ga članovi KUD-a i dalje nastojati njegovati.

U Bosni i Hercegovini u okolici Kreševa zabilježeni su slični običaji koji su također dio pokladnih običaja i nazivaju se *deževički vukovi*. Milo Julić zabilježio je sljedeće: „*Vukovi* obilaze selo, odjeveni na poseban način, te sakupljaju *otkup* od svake kuće. Idu u koloni, jedan za drugim, na čelu im je *vučica*, a na začelju je *vuk* koji u bisage kupi ono što mještani daju. Do posljednjeg rata *vukovi* su bili odjeveni u ovčje kože, maskirani i sa zvonima na pojasu. *Vučica*, pak, nosi dugi štap kojem se na završetku nalazi kravlji rep. Danas je, naravno, malo ostalo, tek ponešto od nekadašnjeg” (Jukić, 2001.).

Prema terenskim istraživanjima prethodno navedeni običaj karakterističan je za stanovništvo dinarskih predjela, a u ove krajeve vjerojatno je stigao iz Dalmacije, odnosno Imotske krajine, odakle su podrijetlom i neki od današnjih deževičkih rodova. *Vukova* je, očito, prije bilo i na okolnom području koje se sada obično naziva Lepenička dolina (općine Kiseljak, Kreševo i Fojnica). Milenko S. Filipović, naime, navodi da je običaj bio rasprostranjen kod katolika u Lepenici, iako pritom ne navodi nijedno mjesto ni razdoblje u kojem se običaj prakticirao. S druge stra-

ne, stariji stanovnici lepeničkog kraja pričaju, a to isto tvrde i stanovnici Deževica, da su *vukovi* do prije nekoliko desetljeća priređivani jedino u Ljetoviku, selu općine Kiseljak, u kojem također ima obitelji čiji su predci doselili iz Dalmacije, iako je također riječ o vrlo starom selu.

Etnologinja Milana Černelić zabilježila je da se kod svadbenih običaja *vukovima* nazivaju nepozvani gosti u svatovima, što je zabilježeno u selima u okolici Novske. Autorica navodi: „U osnovi je riječ o običaju pojavljivanja nepozvanih gostiju u određeno vrijeme tijekom svadbe, koji čine svakojake nepodopštine sve dok im ukućani ne daju hrane i piće” (Čerenelić 2000/2001: 125)³. Uglavnom u *vukove* idu mlađi muškarci koji ne ulaze u dvorišta kuće ili ulaze samo onda ako će napraviti neke zločestoće; žele porušiti krušnu peć, poorati dvorište, u nekim selima pale vatre ispred kuće, prosipaju slamu, pjevaju, plešu i jako su bučni; zavijaju kao *vukovi* i slično.

Prema dosadašnjim istraživanjima za prethodno navedena dva običaja pretpo-

stavlja se da vuku korijene iz starinskih stočarskih običaja i povezuju se sa svadbenim običajima u kojima dolazi do ne svakidašnjih oblika sklapanja braka gdje djevojka samovoljno pobjegne za momka, a onda roditelji djevojke uz pomoć mladića organiziraju krađu nevjeste. Iako pojavljivanje *vukova* u pokladnim običajima još uvijek nije do kraja istraženo, pretpostavlja se da je najvjerojatnije povezano s običajima koji se odvijaju u prijelaznim razdobljima u kojima se, sukladno drevnim vjerovanjima, simbolično obračunavalo s nevoljama protekle godine i nastojalo se različitim magijskim postupcima utjecati da nova godina u svakom pogledu bude bolja.

U prigodi Šokačkoga sijela 2024. godine Grad Županja i Gradski muzej Županja na jednom od središnjih pročelja na glavnom trgu u Županji povjerali su akademskom umjetniku Mislavu Lešiću izradu murala na kojemu je za glavni lik odabrana žena *barjaktarica* u pokladnom običaju *vuk* iz Županje. Zanimljivo je navesti kako je i ovaj način promidžbe tradicijskoga običaja iz Županje tijekom izrade izazvao mnoge pozitivne i negativne komentare građana na društvenim mrežama jer je u početku

3 Černelić, Milana. 2000/2001. *Studia Ethnologica Croatica*, Vol. 12/13, 125–134.

puno ljudi bilo zbunjeno prvom skicom. Autor murala, akademski umjetnik, navodi sljedeće: „... prvi dan kada se postavljala mreža, pomoću koje sam prebacivao skicu. Ona se izrađuje tzv. *doodle grid* tehnikom, kad prvo dođem do zida i crtam nasumične oblike, poput strelica, kružića, A, B, C, 1, 2, 3..., i tako popunim cijeli zid. To je nešto što je poprilično uobičajeno kod izrade murala kada želim dobiti što veću preciznost prebačene skice. S obzirom da je to u Županji bila novost, a i mreža je ostala na zidu preko noći, tijekom večeri se nagomilalo na društvenim mrežama puno smiješnih, ali i zabrinutih komentara građana koji nisu znali kako drugačije reagirati jer su mislili su da je to glavni rad”, ispričao nam je Mislav Lešić. „No, mreža je, doista, izgledala kao jednostavne grafiti črčkarije, pa ne iznenađuje što su se neki građani zabunili. Bilo je onih koji su i taj i takav rad

branili, i tražili umjetničke slobode. Kako sam nastavio slikati, svakim danom se rasprava stišavala, no u početku je bilo burno, to me malo iznenadilo, ali sad je samo anegdota. Bilo je interesantno vidjeti koliko je stanovnicima Županje to sve skupa zanimljivo, jedan je gospodin svaki dan snimao nastanak murala i to objavljivao”, rekao je umjetnik koji je mural naslikao akrilnim fasadnim bojama.⁴

LITERATURA:

- Černelić, Milana. 2000/2001. *Studia Ethnologica Croatica*, Vol. 12/13, 125–134.
- Janjić, Ivica. 1998. *Zavičajna tkanica*. Hrvatski radio Županja, 98.
- Jukić, Mijo. 2012. *Deževički „vukovi”*. Kreševo info, lokalno i informativno, Kreševo.
- Juzbašić, Janja. 2002. *35. godina Šokačkog sijela*. Katalog izložbe. Županja. 4–45.

4 <<https://www.jutarnji.hr/kultura/art/radi-to-mami-i-tati-smijenite-upravu-pogledajte-mural-koji-je-izazvao-zestoke-reakcije-u-slavoniji-15413998>>, posjet 24. travnja 2024.

BUŠARENJE U SELCIMA I ĐAKOVU

Vlado Matoković

Selci Đakovački

„Poklade su, milo janje moje, barem da su u godini troje”. *Svitu moj, tako’j se nekad pivalo u ’vo pokladno vrime u našim lipim Selcima. A kako’j to nekad bilo, sad ću vam izdivanjit jer to sam vud zapis’o u mojoj teke. Svit mi divanjio da naš šokački rod nise baš puno bušarijo što bi mi kazalji. Evo ’vako se u ’no vrime spremali, i to samo na pokladni utorak. Devojke bilo Šokice il’ ’ne što su gospoje, a to su od lugara ćer, od učitelja i ostale ondašnje gospode koje bilo u selu, pozajmljivale su robu. Gospoja dade aljinu Šokici s kojom je druga, prijateljica, a Šokica dade svoje ruvo gospoji. Suknju, bluzu, maramu, sve plišano il’ od štofa jer u ’no vrime bile velike zime i dosta sniga, a nisu davali svečano ruvo da se talja selom. Pa i šamije vežene svilom po glotu povezivale na glavu uz šokačko ruvo, a još naše navlačile i kožuške, bundure i vunene marame, a na nogama opanci, štrikerske počne, u novije vrime i cipele, a i štrimfle imale na nogama od domaće vune, potljem u modu došle kupovne čarape koje su kupovale kod Rajmana u Đakovu.*

Selom su odale i pjevale kojekake pokladarce, bećarce, pa i sve ostale pjesme koje se dosjete.

Poklade su da pjevaju lole,
a korizma da se babe mole.

Poklade su na izmaku diko,
’Ajde da se poljubimo lipo.

Njegdi do pridvečer kad bi bila igra, a koju momci bezeciraju, to jest plate sobu u zadružnoj kući, a potljem u modu došli va-

trogasni domovi i čitaonice pa puno laglje mlađariji bilo i bili su komotniji od starijeg svita. Svit kaziv’o daj’ znalo bit igre i u bircuzima đe se sastajali Švabi. Još vud moram spomenit što mi kazo komšija da u ’no vrime u Selcima bio mađarski živalj,

Evica Farkaš i Marta Nikolić u pokladama u Selcima Đakovačkim.

momci i mlađi ljudi koji se spremali u slamnate takozvane međede. Oni bi od razovne slame pleli dugačke uzice i omatali priko stare robe cilo tilo, a lice garili garom, a na glavu nosili šubaru, slamnatu kapu, sve staro i odrpano. Njeko prekrpio glavu maramom, da budu šaljivi i da ih svit ne prepozna. Svaštaj tud bilo, oni bi izvodili kojekake kerefeke, dogodouštine pa i sprdnje sa ženskom čeljadi po selu il' kućama, a jednom zgodom zbog toga dobili i čulom priko leđi. Svakaki ljudi bilo onda k'o i danas. Bome ni' to bilo zgodno za te ljude koji se spremali u te međede, bilo opasno po život jer znalo bit svakaki ljudi koji bi ćeli i fajfericom podpaljit pa da vidiš belaja. Taj ćojek se moro bacit u snig il' blato ako ga imade, a bome i vodom ga trebalo poljivat kako ćo'ek ne bi živ izgorijo, ne daj Bože. Potljem svit to branijo da se tako sprema je, a u današnje vrime više nema toga u Selcima.

Neg' da se ja urnem, svit u moj, i da spomenem kakoj to u 'no vrime u Selcima nekada bili pojedini dani prid sami pokladni utorak, a prije same Pepelnice i velikog posta i nemrsa. Narod davo imena da se zabavlja i znali su cilo nedilju dana unaprid: sramotni ponediljak, bolni utorak, vrtićava srida, lakomi ćetvrtak, mišji petak, zaklopita subota, odklopita nedilja, pokladni ponediljak i utorak, kome se jako radovala mlađarija zbog igre koja je trajala do jedanaest sati uvećer kad se oglasi crkveno zvono i svi idu svojim kućama. Išlo se bez pogovora i nećkanja da do ponoći još mogu sve pojest štoj ostalo od tog dana kad su jeli sedam puta kao znak sedam glavni grija. Potljem toga nastupa Pepelnica, Čista srida kad se sve opere u pepelu od masnoće. A u 'no vrime se ni moglo drugaćije zato što ni bilo prašaka, tekućina k'o u današnje vrime što imade. Eto, nema više ti' obićaja k'o njekad štoj bilo, a u korizme nema više pokornićkog ozračja k'o njekad štoj bilo i pjevanja: „Ja se kajem, Bože mili”, već svit zna zapjevati, pogotovo 'va mlađarija: „U korizmi pjevati se smije, reko popo da grijota nije”. Pa ćak

Autor na Đakovaćkim bušarima kao „ljelja – kralj”.

i svatove prave na Veliki petak i subotu, a i kukuruz znadu sadit ako je Uskrs malo kasnije po datumu. Eto, neka im dragi Bog oprost i žalosna Djevica Marija sve grije i propuste – amen.

Svitu moj, šta da vam kažem, već prvi Bušari kad su bili održani u Đakovu, ja sam bijo na njima, i to već evo traje puni' 30 godina. U suašta sam se sprem'o, bušarijo ma ne bi se mog'o svega sjetiti poimence bilo daj' to u tradicijskoj maski il' nješta štoj' te godine aktualno kod nas il' u svitu. Kad je bila korona, mor'o sam i ja masku babe sa rakijom za dezinfekciju. Volio sam biti i kao Ciganka koja nekada često hodala po našem selu, onda vesela Hanuma iz Bosne, pa sam bijo i svatouska kuvarica, pokladna kuvarica, ali i pokladni kopač. Najdraže mi pak bilo u babe se maskirati, pa sam bijo: muška baba sa violinom, baba sa buđom, baba u molitvi za korizmu, baba sijač sa ornicama i pljevom, baba koja ide na pijac, ali i baba napako đe sam imo sve napako na sebi. Jednom sam prilikom bio i baba koja na leđima nosi đeda, a smiješno i bilo kad sam bio pola ozgor muško, ozdol žensko baš kad se divanilo o tome. Za svoje maske dobio sam i

brojne nagrade i pohvale kroz sve te godine i uvijek sam zahvalan Gradu Đakovu, Turističkoj zajednici i svima koji tu izuzetno zanimljivu i vrijednu manifestaciju organiziraju. Eto 've godine sam dobijo zahvalnicu za 30 godina sudjelovanja i nagradu za mušku tradicijsku masku „ljelja – kralj”. Tom sam maskom želio istaknuti da su i u Selcima bile ljelje, a ja sam stavio brkove i nos da bude smiješno.

Svima sudionicima želim poručiti neka čuvaju naše blago i iz škrinja i ormara izvlače tradicijske maske, a ne da odlaze u dućani i kupuju kojekake maske što nemadu veze sa tradicijom i običajima. Pitajmo svoje doma didake, bake, rodbinu i prijatelje, seljane kakoj' to nekada bilo i prenesimo 'voj našoj mladosti neka sačuvaju duh prošlosti, narodni pjesama, običaja i svega onoga što su nam stari ostavili u nasljeđe. Fala svima koji to volju i žele sačuvati od zaborava.

IZ RUKOPIISA LUCIJE KARALIĆ – GORJANSKE KIJAREŽE

Ivana Dević

Muzej Đakovštine

U Đakovštini je osobitu ulogu u promicanju i očuvanju tradicijske kulture imala zavičajna etnografkinja Lucija Karalić.¹ Njezini tekstovi, ali i objavljeni i neobjavljeni rukopisni zapisi otkrivaju nam brojne podatke i detalje koji danas etnolozima i srodnim stručnjacima omogućuju analize i usporedbe godišnjih i životnih običaja te promišljanja i nove spoznaje o tradicijskoj baštini. Učiteljica iz Gorjana brižno je prikupljala, bilježila i zapisivala običaje i tradiciju svojega sela. Njezin doprinos voljenim Gorjanima velik je, a sumješteni su joj se odužili tako što su po njoj imenovali kulturno-turistički centar koji danas aktivno djeluje u Gorjanima.²

Najviše pažnje posvetila je gorjanskim ljeljama, ali iza sebe ostavila je vrijedne zapise i fotografije i iz drugih sfera nekadašnjeg života u Gorjanima. Dio tih zapisa i fotografija darovala je i Muzeju Đakovštine, a među njima nalaze se i četiri rukopisne verzije zapisa o *kijarežama*. Riječ je o običaju ophoda za kršćanski blagdan Uzašašće ili Spasovo, koji se obilježava 40 dana nakon Uskrsa. „U hrvatskoj folklornoj tradiciji Spasovo je proljetni blagdan s dvjema izrazitim sastavnicama. Jedna je uobičajeni ophod djevojčica i dječaka selom.

Smatra se da je ophod nastavak nekadašnjih procesija u slavu Kristova uzašašća, što ga je Crkva napustila, a seoska mladež preuzela i održala do početka 20. st. Drugu su sastavnicu činile pastirske svetkovine: toga se dana stoka na pašu tjerala posebno ukrašenim prutom, domaćica je pastira prskala svježe pomuzenim mlijekom, na seoskom raskrižju pastiri su podizali visoki ukrašeni stup (spasovnjak) i dr.; u tom se prepoznaju tragovi magijskih postupaka za dobrobit stoke.”³

Ophod snimljen 1966., arhiva Muzeja Đakovštine.

1 Od sedamdesetih godina 20. stoljeća bila je suradnica Revije Đakovačkih vezova te je objavljivala radove iz godišnjih i životnih običaja, svakodnevnog života kao i o upotrebnim tradicijskim predmetima te povijesti Gorjana. Usp. Prigodna revija Đakovačkih vezova iz: 1970., 1971., 1972., 1973., 1974., 1977., 1978., 1979.

2 Vidjeti više u: Ivan Lović: Od mlina do kulturno-turističkog centra, u Revija Đakovačkih vezova 2019., str. 46–49.

3 Citirano prema: Spasovo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/spasovo>>, posjet 26. travnja 2024.

Zahvalni za sve radove Lucije Karalić, objavljujemo i rukopis koji će zasigurno mnogima biti polazište za daljnja istraživanja, ali možda i poticaj društvima na obnavljanje ophoda ili pak koreografiranu adaptaciju na folklornoj sceni.

Zapisi su potpisani u Gorjanima, a navedeni datumi su 19. svibnja 1966., 25. siječnja 1967., 28. siječnja 1967. i 21. lipnja

Ophod snimljen 1966., arhiva Muzeja Dakovštine.

Ophod snimljen 1966., arhiva Muzeja Dakovštine.

Ophod snimljen 1966., arhiva Muzeja Dakovštine.

1971. godine. Peti zapis koji će se spomenuti u ovome radu nastao je u Gorjanima, 24. rujna 1971., te je iz privatnog vlasništva ustupljen za potrebe pisanja ovog rada. Zapisi su vrlo slični, gotovo prepisivani od riječi do riječi, ali s manjim izmjenama i/ili dopunama. Kao polazni tekst izabran je onaj od 21. lipnja 1971. jer je najobuhvatniji, a u fusnotama navedene su dopune iz drugih zapisa.

U nastavku možete pročitati prepisan rukopis.

Kijareže

Na Spasovo poslije podne idu djeca⁴ u Kijareže, od kuće do kuće pjevajući⁵. Najprije idu dva dječaka obučena u gaće i rubinu sa froslukom – obučena u narodnu nošnju.

Oni nose seljačku košaru spletnu od divlje loze ili skalica. U košaru primaju darove: jaja, meso, kolače i novac. To su prosjaci. Za njima ide starija djevojčica obučena u žensku narodnu nošnju⁶: bijela ili vezenka rubina, crvene svile ili zetinarka marama i plava svilena ili crna satinska pregača. Počešljana je u košarku ili četiri skale⁷. Obuta je u obuću koja se nosi: pantafule, papuče, sandale, cipele obično crne. Ona nosi križ i zove se križarica⁸. Križ je napravljen od malog raška. (Rašak upotrebljavaju žene kad motaju konce, pređu,

- 4 Iz rukopisne baštine od 19. 5. 1966. navodi još: „... predškolska i školska djeca, I i II, a prije do IV razreda.”
- 5 Iz rukopisne baštine od 24. 9. 1971. navodi još: „... posebne pjesme sa pripjevom ‚kijarežo‘ i zovu ih Kijareže.”
- 6 Iz rukopisne baštine od 28. 1. 1967. navodi još: „... a imala je križaru maramu. Rubina vezenka ili svilom ozdo, pregač plave svile ili crni satinski, a marama križara. Ona nosi križ i zove se križarica.”
- 7 Iz rukopisne baštine od 24. 9. 1971. navodi još: „... veće djevojčice.”
- 8 Iz rukopisne baštine od 24. 9. 1971. navodi još: „Križarica tj. prva djevojčica nosi križ. Ona je i počimalja tj. počima pjevati, a svi pjevaju za njom. Idu od kuće do kuće. Pred kućom u dvorištu stanu, poradaju se jedna kraj druge na koncu prosjaci. Kad svrše pjesmu darivaju ih domaćice i pjevajući odlaze u drugo dvorište.”

Ophod snimljen 1966., arhiva Muzeja Đakouštine.

Ophod snimljen 1966., arhiva Muzeja Đakouštine.

pamuk ili vunu. Motaju sa vretena ili klupka na rašak da dobiju kanjuru.)

Rašak se umota u narodni otarak ubjerran crvenom pređicom⁹. Na sredinu se ušije ogledalce, a oko ogledalca se prišije pravo cvijeće¹⁰ (živo): ruže, božuri (perunika) – već prema tome kakvog ima cvijeća.

Za križaricom idu djevojčice dvije po dvije. Ranije su išli i dječaci. Svi su obučeni u narodnu nošnju¹¹.

Kijareže idu od kuće do kuće. Putem i u kući pjevaju. Domaćica im u košaru metne kolača, jaja, mesa i novaca. Pred veče su

imali večeru¹². Skoro svaki sokak je imao svoje kijareže.

Sjećam se još kijareža u koje sam išla i ja. Večera je bila preduveče u dvorištu kod čiča Blaža Karalić starijeg. Strina Anica, njegova žena, je postavila sinijicu, ispekla jaja na tavi i poslužila Kijareže. U Kijarežama je bilo njihove djece. Novac nam je podijelila.

1966. godine 19. V je moja sestra Barića udata Pavić, Grobljanska ul. 11 na moju molbu organizirala Kijareže. Došao je drug Germovšek Ivan iz Đakova i snimio film Kijareže u boji za Muzej Đakouštine.

Kijareže pjevaju:

Križarica križa nosi – kijarežo
Da polje rodi
Da urodi, da prerodi,
Da ne polegne.

Oj tičice lastavčice – kijarežo
Ne padaj mi na livadu
U mene je bratac lovac
On će tebe uloviti
Caru će te pokloniti
Caru caru za krajcaru.
I carici krajcarici.
Oj Mandulo bila bulo – kijarežo
Što si tako podbula?
Jesi l' carske dvore mela
Il' carici kiku plela.

Nit sam caru dvore mela
Nit carici kiku plela,
Već sam stala pa gledala
De se munja gromom igra.

9 Iz rukopisne baštine od 25. 1. 1967. navodi još: „... prešarivan, ubjerran.”

10 Iz rukopisne baštine od 19. 5. 1966. navodi još: „... najviše crvenom bojom.”

11 Iz rukopisne baštine od 28. 1. 1967. navodi još: „Djevojčice imaju u njedrima zetinarke marame.”

12 Iz rukopisne baštine od 19. 5. 1966. navodi još: „Prije su dobili slanine i mesa pa im je jedna mati načinila večeru i u dvorištu za malom sinijom, sinijicom na stolićima sjedeći djeca su to slatko pojedla, a novce podijelila im je ista mati.”

*Munja groma nadigrala
Dvima trima jabukama
I četrima narančama.*

*Ovu pjesmu kazivala mi je Anica Kovačić
rođena 1894. i završetak Marija Karalić
u data Petrošević rođena 1904. god.*

*Oj Ivane dudovane
Donesi mi čabar vode
Da operem bile noge
Pa da idem med volove
Pa da čujem što govore.*

*Za pete – jubilarne „Đakovačke vezove”
koji se održavaju ove godine od 2. – 4. VII
1971. organizirala je Kijareže Kata Palcer
rođena 1912. god. Njezine Kijareže pjevaju
ovo drugačije:*

*Križarica križa nosi – k'jarežo,
Križa nosi Boga prosi
Da nam dade rosne kiše
Da urode naša polja
Da urode da prerode.*

*Oj tičice lastavčice – k'jarežo,
Mi smo male djevojčice
Ko ptičice lastavčice.*

*Oj Mandule bjele bule
Oj Mandulo bjela bulo
Pjevaj caru za krajcaru
A carici za medalju.*

*Oj Ivane dudovane – k'jarežo
Donesi mi čabar vode
Da operem bjele noge
Pa da idem med volove
Pa da čujem šta govore.*

*Ovo je naše kulturno blago koje treba
njegovati i čuvati.*

*Gorjani, 21. lipnja 1971.
Lucija Karalić
učiteljica u m.*

Običaj *kijareža*, još poznat i pod nazivima *krstari*, *križari*, *križarice*, dijeli sudbinu većine starih običaja ovih krajeva – ostalo je samo još sjećanje na njega, a i ono je gotovo već izbljedjelo. Lucija Karalić zamijetila je promjene koje su zahvatile život na selu te je nastojala zabilježiti barem jedan mali dio i tako ga istrgnuti od zaborava. Zahvaljujući njezinom trudu imamo sačuvane zapise koji osiguravaju budućim naraštajima uvid u običaje i način života njihovih predaka, jer kao što je vrlo jasno i jednostavno sama zaključila na kraju ovog zapisa: „Ovo je naše kulturno blago koje treba njegovati i čuvati.”

LITERATURA:

Karalić, Lucija: Rukopisna baština, zapis Kijareže, Gorjani, 19. 5. 1966., Muzej Đakovštine Đakovo.

Karalić, Lucija: Rukopisna baština, zapis Kijareže, Gorjani, 25. 1. 1967., Muzej Đakovštine Đakovo.

Karalić, Lucija: Rukopisna baština, bilježnica „Ljelje, Svatovi, Kijareže – 26. 1. 1967. Karalić, Lucija, učiteljica u m.”, Gorjani, 28. 1. 1967., Muzej Đakovštine Đakovo.

Karalić, Lucija: Rukopisna baština, zapis Kijareže, Gorjani, 21. 6. 1971., Muzej Đakovštine Đakovo.

Karalić, Lucija: Rukopisna baština, zapis Kijareže, Gorjani, 24. 9. 1971., Ivan Lović, Gorjani.

UMIJEĆE ŠARANJA JAJA VOSKOM I KISICOM, SEMELJCI – prijedlog za upis na Listu nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske

Mirela Ravas

Konzervatorski odjel u Osijeku

Uskrs, najveći kršćanski blagdan, proslavlja Kristovo uskrsnuće kao potvrdu vječnog života. Samom blagdanu Uskrsa prethode, a nakon njega slijede brojni običaji, kako oni koje propisuju crkveni kanoni tako i oni nastajali stoljećima u narodu, a koji su danas dio tradicijske kulturne baštine. Na prvi pogled, običaji vezani za Uskrs u tradicijskoj kulturi na području Republike Hrvatske slični su, a danas se, nažalost, gotovo najveća važnost pridaje obilju blagdanskog stola. Dubljim uvidom u tradicijske uskrsne običaje nalazimo brojna pravila i vjerovanja o tome što se treba i ne treba u određene dane raditi, čišćenju duše, tijela i prostora u kojem se boravi, ostatke magijskih radnji namijenjenih plodnosti uroda i stoke, a koji se razlikuju od naselja do naselja, pa i unutar pojedinih obitelji u naselju.

Novi običaji, nekritički preuzeti iz drugih kultura ili komercijalno osmišljeni, vezani su ponajprije za gastronomiju, često industrijski proizvedenu, ukrašavanje domova, okućnica i sakralnih objekata, a uvodi ih sveprisutna globalizacija. Na ovaj su način brojne sastavnice složene simbolične običajne tradicijske palete zauvijek izgubljene, a njihovi materijalni artefakti danas čine dio muzejskih zbirki.

Ipak, tradicija bojenja uskrsnih jaja, pisanica, ostala je očuvana i omiljena i u suvremenom društvu. Jaje kao simbol novog života prisutno je u brojnim kulturama. Glavnu funkciju pisanica ima u ne-

verbalnoj komunikaciji zajednice: u njezino darivanju, primanju i razmjenjivanju s članovima obitelji ili onima do kojih je onome koji daruje stalo. Vjeruje se da pisanica donosi zdravlje i sreću te čuva kuću i one kojima je darovana, ali i odbija zlo. O starosti običaja ukrašavanja jaja svjedoče geometrijski motivi koje nalazimo na svim područjima koje naseljava slavensko stanovništvo, a koji se prenose unutar obitelji u bilježnicama s receptima. Biljna ornamentika na pisanicama povezuje s proljećem, klijanjem, listanjem, buđenjem prirode i života, koje je od presudne važ-

Etnografski muzej Zagreb, Zbirka pisanica.

nosti za opstanak i blagostanje u pretežno zemljoradničkom načinu privređivanja kakvo je na području Slavonije, Baranje i Srijema bilo dominantno do druge polovice 20. stoljeća.

U Hrvatskoj, ali i velikom dijelu Europe, uz bojenje ljuski jaja kuhanjem u biljnom temeljcu (luk, kopriva, cikla, orah), najrasprostranjenija je tehnika ukrašavanja pisanica voskom, batik tehnika¹, koja omogućuje bojenje i ukrašavanje jaja u više boja.

Rastopljeni vosak na ljusku kuhanog jajeta nanosi se malim, za tu namjenu izrađenim alatom koji se sastoji od drvenog štapića na čijem je gornjem kraju pričvršćen metalni lijevak ili cjevčica, a koji se u različitim dijelovima Hrvatske gdje se ova tehnika primjenjuje naziva *šaraljka*, *pisalica*, *kišćica*, *kisica*, *penica*... Tehnika ukrašavanja jaja voskom s biljnom ornamentikom osim u Slavoniji, prisutna je i u tradicijskom ukrašavanju jaja u Baranji, Srijemu, dijelu Podravine i Međimurja te u Dubrovačkom primorju i Konavlima, gdje se ova tehnika naziva *enganje*.

Jaje na koje je nacrtan uzorak potapa se u čašu s pripremljenom bojom. Postupak nanošenja voska može se ponoviti više puta te umakati jaja u druge boje, što re-

Motivi za jaja, Semeljci, Marija Garvanović.

zultira složenim višebojnim kompozicijama. Do izuma anilinskih boja, kao i tekstil, jaja su se bojila biljnim bojama, a danas se pretežno koriste industrijski proizvedene prehrambene boje².

Semeljačka uskrсна jaja – Mihaela Šogorić i „Semeljačke snaše”

Umijeće ukrašavanja uskrasnih jaja batik tehnikom, voskom i *kisicom* u Semeljcima danas čuva i prenosi Mihaela Šogorić s Izvornom pjevačkom skupinom „Semeljačke snaše”. Između ostalih aktivnosti koje provode u cilju očuvanja tradicijske baštine više od petnaest godina, ističe se upravo tradicijsko umijeće šaranja uskrasnih jaja, pisanica, voskom i *kisicom* i prenošenje tradicijskih motiva. Početkom ove, 2024., godine ispunjen je Prijavni obrazac za upis nematerijalnog

1 Batik (javanski: išaran, nacrtan), način bojenja tkanina u više boja uporabom pčelinjeg voska. Na tkaninu se prenese crtež, pa se pojedini dijelovi prekriju vrućim voskom (s pomoću posudice s cjevčicom za izlivanje te kista za prekrivanje plohe). Tkaninu se zatim umače u hladnu boju, koja ne prodire na mjesta pokrivena voskom. Na kraju postupka vosak se skida kipućom vodom ili glačanjem preko bugačice, odnosno papira. Tehnikom batika bojili su se odjevni predmeti na području Malajskog arhipelaga, ponajviše na otoku Javi; u XIX. st. prenesen je u Europu, gdje se primjenjuje za bojenje svile, baršuna, pamučnih i lanenih platna te kože. U Hrvatskoj (ali i velikom dijelu Istočne Europe) na sličan se način urešavaju uskršne pisanice, i to s pomoću *kišćice*, *pisaljice*, drvenog štapića s limenom cjevčicom. (batik. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/batik>>. Posjet 5. travnja 2024.)

2 U nekim se dijelovima Hrvatske za bojenje jaja na tradicijski način koriste i tekstilne, anilinske boje, a posebno za jaja tamno plave i crvene boje.

Bojenje jaja voskom i kisicom - redosljed nanošenja motiva i boja.

kulturnog dobra u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske te predan Ministarstvu kulture i medija. Stručno povjerenstvo nadležno za vrednovanje svojstva nematerijalnih kulturnih dobara izvršit će evaluaciju predloženog nematerijalnog dobra, a ukoliko ono bude pozitivno, Rješenje o utvrđivanju svojstva nematerijalnog kulturnog dobra donijet će Uprava za zaštitu kulturne baštine.

Kako je ova tehnika ukrašavanja pisanica bila primjenjivana u selima u okolici Đakova, a u Semeljcima i Selcima Đakovačkim zadržana je do danas, svjedoče pisanice koje se čuvaju u Etnografskom muzeju u Zagrebu, a potiču oko 1900. godine. Etnografskom muzeju poklonio ih je Milko Cepelić.

Uz Mihaelu Šogorić, tehniku čuvaju i prenose Vesna Gabrić, Marija Gabrić, Anica Beno, Marija Garvanović i Marica Paradžiković iz Semeljaca te Vlado Matoković iz Selaca Đakovačkih. Održavaju radionice šaranja jaja u vrijeme prije Uskrsa u knjižnicama, školama i KUD-ovima u Semeljcima i naseljima u okruženju te u gradu Đakovu. Svoje umijeće prikazali su prilikom javnih nastupa putem različitih medija. U rad su se s godinama uključile mlađe žene, a podršku njihovu djelovanju daju cjelokupna lokalna zajednica i muzej-

ske institucije. Pisanice iz Semeljaca koje je izradila i poklonila Mihaela sa „Snašama” našle su svoje mjesto u zbirka uskrsnih pisanica Etnografskog muzeja u Zagrebu, Muzeju Đakovštine u Đakovu i u Muzeju Slavonije u Osijeku.

Zahvaljujući njihovim radionicama, umijeće ukrašavanja jaja voskom ovom tehnikom proširilo se ili su pojedinci koji su bili polaznici na radionicama preuzeli ovu tehniku i prenijeli je u svoje lokalne zajednice, iako ne postoji sjećanje da je ovaj način ukrašavanja uskrsnih jaja u njima bio prisutan.

Umijeće ukrašavanja uskrsnih jaja voskom i *kisicom* u Semeljcima je prenošeno usmenom predajom. Po sjećanju starijih žena iz Semeljaca, jaja su na taj način ukrašavale i njihove bake, čime je generacijskim slijedom moguće datirati ukrašavanje uskrsnih jaja tehnikom voskom i *kisicom* u više boja do u 19. stoljeće, a što potvrđuju pisanice iz okolice Đakova koje se čuvaju u Etnografskom muzeju u Zagrebu³.

3 Josip Barlek, Etnografski muzej Zagreb, Uskrsne pisanice Podravine iz zbirke Etnografskog muzeja u Zagrebu, Podravski zbornik, No. 30, 2004., <<https://hrcaak.srce.hr/clanak/333061>>, posjet 8. travnja 2024.

Nanošenje voska kisićom izrađenom od grančice vinove loze.

Etnolog Josip Barlek⁴ navodi kako se u Slavoniji u metalni lijevak pisaćice umetao svileni končić koji se umakanjem u vosak ukrutio i kod crtanja ornamentata omogućivao izvlačenje tankih linija te objašnjava kako se jaje ukrašeno bogatom, višebojnom ornamentikom, osobito profinjene izvedbe zove *svilopis*, dok se jaje obojeno u jednoj boji naziva *šareno* ili *šarano* jaje. Naziv *svilopis* vjerojatno dolazi od pisanja odnosno crtanja svilenim koncem umetnutim u *kisicu*. Mihaela Šogorić svjedoči kako se u Semeljcima tehnika ukrašavanja pisanica kojom se bavi također naziva *svilopis*, ali se za ukrašavanje jaja umjesto niti svile u *kisicu* umetala dlaka iz konjskog repa. Međutim, naziv *svilopis* danas se ne koristi.

Umijeće šaranja jaja voskom i kisićom

Tradicionalno se u Semeljcima jaja boje na Veliki petak, ali zbog velikog broja Mihaela sa svojim „Snašama” počinje nekoliko dana ranije. Jaja za šaranje se prije Uskrsa skupljaju, a biraju se svjetlija jer

4 Josip Barlek, Etnografski muzej Zagreb, Uskrsne pisanice Podravine iz zbirke Etnografskog Muzeja u Zagrebu, Podravski zbornik, No. 30, 2004., <<https://hrcaak.srce.hr/clanak/333061>>, posjet 8. travnja 2024.

Uklanjanje voska plamenom svijeće.

bolje primaju boju. Osim kokošnjih, šarala su se i šaraju se pačja i guščja jaja. Pačja se jaja peru u pepelu i octu kako bi se skinuo masni sloj s ljuske, koji onemogućuje prihvaćanje boje.

Jaja se kuhaju u čistoj vodi. Kad voda prokuha, kuhaju se još desetak minuta na laganoj vatri. Na ohlađena jaja pomoću posebnog, namjenski izrađenog alata, *kisice*, crtaju se željeni motivi vrućim voskom. *Kisica* se tradicionalno pravila od grančice, često vinove loze, na čijem se vrhu bušio otvor u koji se postavljala uska metalna cjevčica. Prije svakog poteza *kisica* se umače u vosak koji je stajao u metalnoj posudici na rubu štednjaka, dok se danas drži na rubu okrugle ploče električnog štednjaka, *ringle*, kako bi stalno bio vruć i tekući.

Vosak na jajetu za nekoliko se trenutaka stegne te se iscrtano jaje stavlja u čašu ili staklenku s pripremljenom bojom.

Za bojenje jaja ranije su se koristile boje za tkaninu te prirodni pigmenti (cikla, kopriava), mine ili srce drvenih bojica koje su po sastavu smjesa voska, veziva i pigmenta, a koristile su se i boje koje su u svojem radu koristili obrtnici (boja za kožu koju su na primjer koristili remenari, industrijske boje za tkaninu), dok se danas koriste industrijske prehrambene boje namije-

njene šaranju jaja. Nekada su se pisanice šarale u dvije boje, a danas se šaraju u tri ili četiri.

U bojenju pisanica u Semeljcima značajno je korištenje boje olovke *tintoblajke*, kojom se dobivala karakteristična tamno plava boja jaja. Srce, mina ove vrste olovke je masna, a u dodiru s vodom oslobađa tintu. Jedna polovica *tintoblajke*, *tintane olovke* je ljubičaste, s druga crvene boje. Olovku se rastavi, izvadi se *špina*, srce, usitni se i otopi u malo vruće vode. U vodenu otopinu zatim se dodaju rakija i ocat te je ova mješavina odlična postojana boja. Poznata je i pod nazivom *tintana olovka*, *kopirštift*, a germanizam *tintenblaj* potječe od njemačke riječi za ovakvu vrstu olovke, *Tintenbleistift*. Izvorno, vlaženjem vrha *tintoblajke* podebljao bi se ispis teksta ili crteža, a trag njezinog ispisa bio je neizbrisiv. U masovnoj je proizvodnji bila do 1955. godine. U Republici Hrvatskoj ovakve je olovke proizvodila Tvornica olovaka Zagreb, TOZ.⁵

Nakon što primi željenu boju, jaje se suši, a zatim se voskom crta sljedeći dio motiva te se jaje ponovno stavlja u odbranu boju. Kombinacije boja i broj bojenja jajeta neograničeni su, ali uvijek se ide od svjetlije prema tamnijoj boji. Iako se ovom tehnikom na jajetu može oslikati uzorak u četiri do pet boja, najčešće se izvode uzorci u tri boje jer se višestrukim kvašenjem i sušenjem jaje zna *popirgati*, u prijevodu, ocat u boji počinje podizati boju i na ljusci se javljaju pjegice te boja prestaje biti ujednačena.

Cvjetni motivi odgovaraju vezenim motivima semeljačke nošnje ili su preuzeti s industrijski proizvedenih tiskanih materijala te su češći nego geometrijski motivi. Također, kao motiv javlja se crtež cvijeća i lišća ili motiv iz mašte te ime osobe kojoj je jaje namijenjeno. Osim čestitke „Sretan Uskrs“, na šaranim jajima javlja se i skraćenica „S. U.“.

Kad je gotovo, a boja se osuši, jaja se stavljaju u pećnicu na nisku temperaturu da bi se slojevi voska otopili ili se iznad svijeće zagrijava dio po dio obojene ljuske, a vosak koji se otapa uklanja se platnenom krpicom. Na mjestima koja su bila pokrivena voskom ostaje boja ljuske jajeta, odnosno boja u koju je jaje bilo umočeno prije nanošenja motiva. Jaja se završno premazuju slaninom ili masnom krpicom radi sjaja.

Jaja su za Uskrs šarale jedna ili više žena u kući, i to različitih generacija, te je tako bio osiguran kontinuitet prenošenja umijeća s generacije na generaciju. One žene koje nisu bile vješte u bojenju jaja, nosile su drugim ženama u selu poznatim po ovoj vještini, a najčešće se šaralo bez ikakve naknade.

Motive su žene vješte ovom umijeću godinama skupljale precrtavajući ih s obojenih jaja u bilježnice, pripremajući se tako za sljedeću godinu i izradu novih složenih kompozicija.

Obojena i ukrašena jaja su se nosila, kao i danas, u nedjelju ujutro na posvećenje u crkvu. Nositeljice umijeća danas naglašavaju važnost poklanjanja šaranih jaja djeci i prijateljicama. Motivi i natpisi često su bili namijenjeni određenoj osobi.

Poklanjanje šaranih jaja predstavljalo je važniju neverbalnu komunikaciju unutar zajednice nego danas, te je šareno jaje moglo biti izjava ljubavi među mladima, dok se odbijanje udvaranja ili nenaklonost prema nekome iskazivala poklanjanjem šaranih nekuhanih jaja.

Osim u Semeljcima, ovakav način šaranja jaja susreće se i danas na području Đakovštine, u Selcima Đakovačkim i navodno u Trnavi, ali se u tim naseljima nitko ne bavi aktivno prenošenjem umijeća te se ono gubi.

Ono što se promijenilo u načinu ukrašavanja, točnije zapostavilo, pripremanje je boja od biljaka zbog zahtjevnog postupka te se koriste industrijski proizvedene boje. Također, za izradu *kisica* koriste se okrugli

5 <https://www.xn--rjenik-k2a.com/tintnblajka>

drveni, industrijski proizvedeni štapići (za izradu *tiplova*) i metalne cjevčice, a ranije su se *kisice* izrađivale od prirodno oblikovanih grančica vinove loze ili vrbe u koje se umetao lim savijen u oblik cjevčice. Umijeće izrade *kisica*, tradicionalnog alata za nanošenje voska, sačuvano je zahvaljujući Josipu Šogoriću, Mihaelinu suprugu, koji ih iz godine u godinu izrađuje za potrebe radionica.

Današnje nositeljice umijeća naglašavaju kako su motivi koji se iscrtavaju na jajima detalji vezenih motiva semeljačke narodne nošnje, preuzeti su s tradicijske odjeće, s rukom vezenih rubina i pregača, ali i onih industrijskih. Naučene motive mijenjale su i uljepšavale po svojem ukusu. Žene iz Semeljaca jasno razlikuju izvorne motive, od kojih svaki ima svoj naziv, od onih koje su one razvile ili modificirale u odnosu na izvorne. Na semeljačkim jajima javljaju se i motivi iz prirode – cvjetovi, listovi i lozice ili oni koje su autorice izmislile, dok su geometrijski motivi rijetki.

Iako ovu tehniku ukrašavanja uskrasnih jaja nalazimo i na drugim područjima Republike Hrvatske, motivi i kolorit koje nalazimo u Semeljcima jedinstveni su i karakteristični upravo za to naselje, a svojim koloritom i slaganjem motiva predstavlja-

ju sastavni dio vizualnog identiteta Semeljaca, ali i dijela Đakovštine. Kao rezultat radionica Mihaele Šogorić i „Semeljačkih snaša” na ovu tehniku nailazi se i u drugim naseljima Slavonije.

Predlagateljice, Mihaela Šogorić i Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” iz Semeljaca, smatraju kako bi upis *Umijeća šaranja jaja voskom i kisicom, Semeljci* u Registar nematerijalnih dobara pomogao očuvanju umijeća u zajednici, naglasio njegovu vrijednost i potaknuo nastavak prenošenja na nove naraštaje.

U cilju očuvanja ovoga nematerijalnog kulturnog dobra potrebno je nastaviti s aktivnim radom i promoviranjem umijeća ukrašavanja jaja voskom s tradicijskim motivima kroz održavanje radionica i predstavljanjem ove tradicijske tehnike šaranja jaja javnosti.

Mihaela Šogorić svake godine tradicionalno drži besplatne radionice u Gradskoj knjižnici i čitaonici Đakovo i to je, kaže, njezin poklon gradu i Đakovčanima za Uskrs. Upis na Listu nematerijalnih kulturnih dobara ovog vrijednog umijeća bio bi tako njezin poklon promociji i očuvanju tradicijske baštine Đakovštine i Osječko-baranjskoj županiji.

Uskrsna jaja, Semeljci, Mihaela Šogorić, 2024.

MOŽE LI HRANA BITI BAŠTINA? IZRADA TIJESTA POŽIRÁKA U ĐELEKOVCU

Vesna Peršić Kovač

Muzej grada Koprivnice

Uvod – crtice iz povijesti Đelekovca

Mjesto Đelekovec nalazi se u sastavu istoimene općine koja je smještena u sjeverozapadnom dijelu Koprivničko-križevačke županije, a u kojoj se nalazi još i naselje Imbriovec. Općina je obnovljena 1993. godine i danas spada u skupinu ma-

njih općina u Hrvatskoj. Samo naselje Đelekovec ima bogatu prošlost. Prvi pisani dokument u kojem se spominje ime posjeda Đelekovec (Gelekouch) nastao je 1332. godine. Nekoliko godina kasnije, 1348. godine u ispravi pisanoj u Budimu spominje se selo Gyelekewcz. Tijekom šesnaestog stoljeća naselje je imalo stratešku važnost čuvanja broskog prijelaza na Dravi, kojim

Obitelj iz Đelekovca u svečanom ruhu, početak 20. stoljeća.

Svatovi u Đelekovcu oko 1940. godine.

su prognanici pred Osmanlijama bježali na sigurnija područja. Kao značajna godina u prošlosti Đelekovca zabilježena je 1660., kada su Đelekovčani od grofice Anne Elizabete Moscon dobili slobodnjački status, iako su i dalje morali davati novčanu *daću*, točiti vlastelinsko vino, pobirati *maltu*, brinuti za utvrdu, hraniti vlastelina i pratnju kada dođe u njihovo selo i ići kao vlastelinski vojnici u rat. Nakon potpisivanja mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine za Đelekovec nastupa sasvim novo razdoblje, u kojem nisu morali strepiti od osmanske opasnosti.

Vrlo važan dokument koji nam ukazuje na način života u Đelekovcu jesu Đelekovečki artikuluši, propisi koje je objavio vlastelinski upravitelj 1767. godine i u kojima je detaljno opisano na koji je način zajednica funkcionirala. U *artikulušima* se spominje seoski sudac te općinski *hajduk* ili *grabant* koji su odlučivali, odnosno brinuli o održavanju reda u naselju. Sudac je čak regulirao i način zabavljanja mladeži, kojoj je zabranjivao okupljanja na seoskim prelima. Glavni zadatak bio mu je ipak pobiranje rente i organiziranje javnih ra-

dova. Početkom 19. stoljeća, točnije 1812. i 1813. u Đelekovcu je zabilježena velika glad uzrokovana gospodarskom krizom i nastavljena sljedeće godine slabim urodom.

Značajno je istaknuti kako mjesto ima organizirano obrazovanje od 1649. godine kada se spominje prvi učitelj, koji je obavljao i poslove zvonara, a katkada i orguljaša. Učitelji su kontinuirano prisutni u Đelekovcu i pod upravom i nadzorom Crkve djeluju sve do 1875. i primjene novog zakona o školama.¹ Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće Općina Đelekovec imala je 7052 stanovnika te osim poljoprivrednog stanovništva i brojne obrtnike i trgovce. Čitaonica je utemeljena 1904. godine, a njezin utjecaj na informiranost i kulturni razvoj stanovništva bio je znatan. Kako bismo razumjeli rad udruga i njihove aktivnosti vezane za očuvanje baštine i običaja, moramo im posvetiti nekoliko redaka. Rad čitaonice započeo je s 39 članova, a knjige i časopisi prikupljali su se uglavnom dona-

¹ Feletar, Dragutin; Petrić, Hrvoje: Općina Đelekovec Povijesno-zemljopisna monografija. Samobor/Đelekovec: Izdavačka kuća Meridijani, 2008., 9–170.

Kuharice iz Đelekovca pripremaju svatovsku juhu oko 1960. godine.

cijama. Aktivnosti su se odvijale u privatnim kućama. Godine 1914. dobiva naziv Hrvatska pučka čitaonica u Đelekovcu. Pod tim nazivom djeluje do 1935. godine kada dobiva ime u Ogranak Seljačke sloge Đelekovec, te joj se pripaja pjevačko društvo i glumačka skupina. Nakon Drugog svjetskog rata rad knjižnice obnavlja se tek 1952. godine, ali tijekom godina njezin rad stagnira.²

Dvadeseto stoljeće značajno je i po djelovanju Hrvatske seljačke stranke, koja je u Đelekovcu iznjedrila Mihovila Pavleka Miškinu. Najpoznatiji predstavnik seoske socijalne književnosti objavljivati je počeo kao član Hrvatske seljačke stranke, uglavnom u stranačkoj periodici. Često su ga uspoređivali s Maksimom Gorkim. U svojim je djelima opisivao selo i život na selu, djela su mu bila uglavnom temeljena na vlastitom iskustvu (*Trakavica*, 1935; *Krik sela*, 1937.) Roman *Za svojom zvijezdom* (1926.) obrađuje antiratnu tematiku.

2 Loborec, Božena: Bibliotekarstvo u općini Koprivnica. Podravski zbornik 12/1986 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1986., 87–100.

Književnost je smatrao sredstvom za socijalno osvješćivanje seljaka. Objavljivao je i političke članke i brošure, pisao pjesme, na standardnom jeziku i kajkavskom narječju svojega zavičaja, a one se smatraju najuspješnijim dijelom njegova književnog opusa. Pjesma *Crveni makovi*³ postala je zaštitnim znakom Đelekovca. Tijekom Drugog svjetskog rata uhićen je i ubijen u koncentracijskom logoru.⁴ Tridesetih godina u Đelekovcu stasa i seljak samouki slikar Mirko Virius, koji kistom oslikava prizore iz svakodnevnog života sela. Djela su mu izrazito socijalno angažirana, nastala pod pritiskom teške stvarnosti koja ga okružuje. Stvarao je tijekom samo tri godine, od 1936. do 1939. godine, a djelo mu prate epiteti sumornog, tmurnog i tužnog

3 Po ovoj pjesmi naziv je dobila manifestacija koju Društvo žena Đelekovec organizira već niz godina, a školska zadruga nosi naziv *Makići*.

4 Pavlek, Mihovil – Miškina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pavlek-mihovil-miskina>>. Posjet 30. ožujka 2024.; Kolar-Dimitrijević, Mira: Mihovil Pavlek Miškina do 1935. godine. // *Sabrana djela Mihovila Pavleka Miškine 1-5*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2011., 7–9.

ugodaja.⁵ Osobito značajno razdoblje za stanovnike bio je Drugi svjetski rat tijekom kojeg se znatan broj Đelekovčana aktivno svrstao na stranu antifašizma.⁶

Društvo žena Đelekovec

Društvo žena Đelekovec nasljednik je organizacije žena Hrvatsko srce, osnovane 1936. godine u okviru Hrvatske seljačke stranke. Okupljala je žene koje su organizirale igrokaze i druge kulturne programe, a naglasak aktivnosti bio je na organiziranju prosvjećivanja žena na tečajevima kuhanja, održavanja higijene i šivanja. Kao dokaz djelovanju Hrvatskog srca u Đelekovcu poslužit će nam vijest o skupštini mjesne podružnice Hrvatskog srca kojoj su nazočile i na njoj govorile okupljenim ženama Marija Radić (udovica Stjepana Radića) kao predsjednica te članice užeg vodstva, gospođe Barić i Devčić, koja je održana u nedjelju 30. lipnja 1936. godine u dvorani kina Apolo u Koprivnici. Skupštini su nazočile mnogobrojne članice iz više podružnica: Koprivničkog Ivanca, Kunovca, Pustakovca i Novigrada Podravske. Istog je dana održana i skupština u Drnju s predsjednicom Ljubicom Tomašić. Na ovoj su skupštini prisutne bile članice iz Torčeca, Đelekovca, Sigeca, Hlebina, Gotalova, Gole i Ždale, a tijekom skupštine ženama su se obratile gošće iz Zagreba.⁷ Tijekom pet godina kontinuiranog djelovanja ova je organizacija održala brojne aktivnosti da bi se početkom Drugog svjetskog rata njezin rad potpuno ugasio. Tada na scenu stupaju potpuno drukčiji motivi okupljanja te počinjemo govoriti o Antifašističkom vijeću žena, koje je svoj odbor u Đelekovcu izabralo već 1943. godine. Nje-

gov primarni zadatak bio je karitativnog usmjerenja: sakupljanje hrane, odjeće i obuće za partizanske borce te zbrinjavanje njihovih obitelji. Nakon 1945. godine ova organizacija nastavlja aktivnosti obnove sela, kulturnog uzdizanja i prosvjećivanja žena. U razdoblju od 1953. do 1970. godine djeluje pod nazivom Napredna žena Đelekovec.

Požirák u svatovskoj juhi.

Nakon kraće pauze, 1972. godine osnovano je novo društvo pod nazivom Aktiv žena Đelekovec pod kojim kontinuirano djeluje do 1997. godine kada postaje Društvo žena Đelekovec. U tom dugom razdoblju osim akcija prosvjećivanja i zdravstvene zaštite žena, naglasak je stavljen na kulturnu djelatnost. U okviru Društva djeluje pjevački zbor i folklorna skupina, a organizirani su programi kulturnog i humanitarnog karaktera, zabave, izložbe. Ženama se omogućuje kvalitetno provođenje slobodnog vremena organiziranjem izleta i posjeta kazalištu.

Istraživanje, čuvanje i promoviranje etnografske baštine intenzivirano je osobito tijekom posljednjih dvadesetak godina, kada je uspostavljena i suradnja s Muzejom grada Koprivnice i autoricom ovog teksta. Članice Društva sudjelovale su u pripremi prijedloga zaštite umijeća ukrašavanja uskršnjih jaja *pisanica* u Podravini te je tehnika ukrašavanja bojama i voskom specifična za Đelekovec uvrštena

5 Zdelar, Željka: Mirko Virius – život i djelo između dva sužanjstva. Podravski zbornik 32/2006 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2006., 109–112. ; Špoljar, Marijan: Mirko Virius. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1989., 9–18.

6 Feletar, Dragutin; Petrić, Hrvoje: navedeno djelo, 217–255.

7 Podravske novine 27, 4. 7. 1936., naslovnica.

u rješenje o zaštiti, a članica Udruge Ljubica Celišćak navedena je kao jedan od nositelja dobra.⁸ Kao osobito vrijedan ističe se i projekt istraživanja i rekonstrukcije svečane ženske odjeće Đelekovca s početka dvadesetog stoljeća.⁹

Namjera ovog projekta bila je pokazati razliku između kostima korištenih za nastupe folklornih i pjevačkih skupina i odjeće nošene u određenom razdoblju. Prilikom istraživanja odjeće prikupljeni su i brojni podatci o običajima godišnjeg i životnog ciklusa, među kojima se ističu svadbeni zbog dostupnosti izvora, odnosno originalnih fotografija. Prilikom razgovora s kazivačicama zabilježeni su precizni opisi postupaka, ali i detaljni jelovnici prepuni pravih poslastica, a kao osobito značajno jelo ističe se svatovska juha s ručno rađenom tjesteninom pod nazivom *požiráki*. Ove aktivnosti pokazuju kako je kontinuirana i kvalitetna suradnja nositelja baštine i etnologa osobito značajna jer se stručnim radom dodatno valoriziraju karakteristični elementi baštine, čijim se očuvanjem pridonosi kvaliteti života u lokalnim zajednicama. Etnolozi pri tome mogu ukazati na specifične i vrijedne fenomene koje vrijedi istražiti i zaštititi, pružiti primjer i podršku u provođenju istraživanja i biti ključna karika u povezivanju s čimbenicima ključnim za postupak zaštite.

Požiráki kao projekt i baština

Umijeće pripreme tijesta *požiráka* u Đelekovcu kontinuirano je poznata praksa stanovništva Đelekovca od kraja 19. stoljeća do danas. Ta tjestenina od jaja, brašna i

vode mijesi se, valja te uz pomoć drvenog alata namata u specifičan oblik koji podsjeća na *požirák*, što je kajkavska riječ za grkljan, po kojem je dobila i naziv. Prstenastog je oblika, s utorima. Pripremala se za svatovsku juhu. Osim toga, *požiráki* su se pripremali kao dodatak kokošjoj juhi koja se spravljala za blagdane Božić, Uskrs, *prošćenje* za Veliku Gospu i druge svečane prilike u životu obitelji, a koje spadaju u običaje životnog ciklusa. Izrada tankog valjanog i sušenog tijesta za juhu kulinarska je vještina srednjoeuropskog, austrougarskog kulturnog kruga, ali su dostupnost prirodnih resursa u vidu obilja domaćih jaja, pšeničnog brašna i lokalne prehrambene navike uvjetovali nastanak ovog specifikuma karakterističnog za Đelekovec. Ta je specifičnost vidljiva u obliku koji podsjeća na grkljane, a dobiva se uz pomoć ručno izrađenog alata. Druga specifičnost je u nazivu, budući da se *požiráki* izgovara s posebnim naglaskom karakterističnim za Đelekovec.

Sastojci za *požiráke* sve do kraja 20. stoljeća bili su dostupni i jeftini jer su se proizvodili kod kuće. U odnosu na druge tjestenine za juhu poput domaćih rezanaca i krpica, okusnu i vizualnu posebnost *požirákima* daje karakterističan oblik i debljina tijesta. Bogat i pun okus proizlazi iz kvalitete svježih, po mogućnosti domaćih namirnica i njihovog izbalansiranog omjera. Također, za osebujan okus važan je način izrade tijesta koji zahtijeva puno prakse i vještu ruku, kao i specifična znanja koja se ne mogu pronaći u receptu, već se usmenim putem i primjerom prenose s generacije na generaciju. Da bi se to postiglo, potrebno je osim vještine imati i dobar alat čija izrada se na isti način prenosi s generacije na generaciju i koji se u pojedinim obiteljima čuva i koristi po nekoliko desetljeća. Važno je naglasiti kako je osobita vrijednost postupka izrade ovog tijesta za svatovsku juhu bila i u tome što se on obavljao kao svojevrsni društveni događaj u kojem su se gazdarice družile, razmjenjivale iskustva u izradi i uspore-

8 Specifičnost pisanica u Đelekovcu ta je da se motiv dobiva pomoću boje, dok se s podloge ona skida. Jedinostvena je i kombinacija boja za dobivanje motiva – zelena sa žutom ili ljubičasta i crvena. Istraživanje ovog umijeća u suradnji s Udrugom provela je autorica ovog teksta.

9 Sredstva za realizaciju projekta osigurala je donatorica Marija Posavec, a istraživanje i izrada odjeće provedena je u suradnji i uz stručni nadzor autorice ovog teksta.

divale kvalitetu i različitosti izrade. Deset do četrnaest dana prije svadbe održavala se priprema *požiráka*, a sudjelovalo je više žena, domaćica vještih u njihovoj izradi. Ovo razdoblje bilo je potrebno kako bi se *požiráki* dobro osušili prije ukuhavanja u juhu. Za juhu namijenjenu broju od 150 svatova bilo je potrebno zamijesiti tijesto od 50 jaja. Za jednu osobu bilo je potrebno izraditi jednu šaku *požiráka*, a to je značilo 60 komada. U kokošju svatovsku juhu osim *požiráka* ukuhivali su se i jetreni žličnjaci, *knedli*. *Požiráki* se pripremaju isključivo u juhi i nije zabilježeno njihovo pripremanje kao samostalnog jela.

Početak prošlog stoljeća *požiráki* su se izrađivali na način da se tijesto rezalo na pravilne kvadratiće i štapićem namatalo dijagonalno po rebrastoj drvenoj pločici. Tijekom druge polovice prošlog stoljeća način oblikovanja mijenja se tako da se razvaljano tijesto reže u pravokutnike i vodoravno namata po pločici. Promjer *požiráka* je 3-4 milimetra, a dužina oko 1 centimetar. Alat za izradu sastoji se od šiljastog drvenog štapića i utorene daščice, a njihov izgled isto se tako s vremenom mijenjao. Pločice su ranije imale šire utore, dok se oni tijekom proteklih 25 godina sužavaju. Starije verzije pločica i danas još koriste starije domaćice. Osim posebno u tu svrhu pravilno izrađenog štapića, za namatanje tijesta koristili su se i priručni alati poput drške za pero ili grančica oguljene kore. Danas se uglavnom koriste štapići izrađeni isključivo za izradu *požiráka*. Tijesto za *požiráke* izrađuje se od brašna i jaja da nije pretvrdo niti previše meko, poput tijesta za rezance. Nakon što se umijesi do željene tvrdoće, mora odstajati pokriveno oko sat vremena nakon čega se pristupa valjanju do debljine od 1 milimetra.

Danas domaćice sve rjeđe za to koriste valjak, a češće mašinu za izradu tjestenine za juhu. Razvaljano tijesto ostavi se da odstoji nekoliko minuta da se osuši, nakon čega se reže u pravokutnike dimenzija 0,5 x 1 x 2 centimetra. Svaki pravokutnik zasebno polaže se na rebrastu pločicu i

počne namatati užim krajem štapića. Pri tome se štapić s tijestom treba pritisnuti na pločice kako bi na *požiráku* ostali vidljivi utori. Namotani *požirák* lagano se skida sa štapića i odlaže na čistu kuhinjsku krpu na kojoj se suši.

Kao što je već napomenuto, za lijepe *požiráke* potrebno je imati kvalitetan drveni alat. O vrijednosti alata svjedoči činjenica da se nasljeđivao unutar obitelji, a izrađivali su ga muški članovi domaćinstva, rijetko i sama spretnija domaćica. Okrugli štapić duljine 15 – 20 centimetara i promjera desetak milimetara izrađivao se brušenjem na način da na jednom kraju bude lagano zašiljen. *Deščica* se izrađuje od pravokutne daščice dimenzija 6 x 3 x 1 centimetar, koja se obradi brusnim papirom, a u gornju stranu tankom pilicom ureže se više paralelnih utora, nanizanih jedan do drugoga u rebrasti uzorak. Utori se dodatno mogu zagladiti staklom.¹⁰

Radionica izrade *požiráka* Društva žena Delekovec.

10 Istraživanje o načinu izrade alata i *požiráka* provele su Sonja Vuljak, Snježana Čempuh Vulić i Adela Horvat. Za izradu teksta korišteni su i podatci iz Rješenja Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske kojim se ovo umijeće stavlja pod preventivnu zaštitu.

Kakvo je stanje danas i kakva je budućnost kulturnog dobra

U današnje vrijeme *požiráci* se sve manje pripremaju po recepturi i na način kako je opisano, a osobito to vrijedi za pripremu svatovske juhe. Suvremene domaćice pripremaju je još katkada nedjeljom i blagdanom za obitelj. Rjeđe će takvu juhu ponuditi gostima prilikom većih okupljanja poput *prošćenja*, krštenja ili rođendana. S druge strane, stanovnici Đelekovca smatraju *požiráke* lokalnom specifičnošću velike starine, svjesni su potrebe čuvanja i prenošenja umijeća njihove pripreme, kao i veze s načinom života koji podrazumijeva međusobno pomaganje i solidarnost te druženje tijekom najvažnijih životnih događaja uz dobru hranu. U tu svrhu Društvo žena i Osnovna škola Mihovil Pavlek Miškina Đelekovec, uz potporu lokalne zajednice, organiziraju radionice, prezentacije i degustacije svatovske juhe s *požirákima* na općinskim i županijskim svečanostima, turističkim, kulturnim i gastronomskim manifestacijama te stručnim skupovima. Posljednja i vrlo važna aktivnost za očuvanje ovoga vrijednog umijeća jest pokretanje postupka zaštite koje je rezultiralo rješenjem o preventivnoj zaštiti u svibnju 2023. godine. Vjerujem kako će niz mjera zaštite koje ono donosi još više ukazati na potrebu čuvanja dobra te potaknuti nositelje na njegovu promociju, a lokalnu zajednicu na pružanje veće podrške, osobito one financijske prirode.

I na kraju ovog teksta kao odgovor na pitanje iz naslova ostaje zaključak kako naša lokalna prehrana uistinu može i treba biti baština koju ćemo zajednički očuvati i s ponosom predstavljati kao dio lokalnog i nacionalnog identiteta. Kako bismo u tome uspjeli, potrebno je ujediniti lokalno stanovništvo koje preuzima ulogu nositelja, udruge, institucije, samoupra-

vu i stručnjake uz čiju se pomoć kulturno dobro može očuvati i na kvalitetniji način prezentirati. Ovaj projekt i članak svakako ukazuju na to kako je upravo pomoć struke i lokalne zajednice ključna u nastojanju da se kulturno dobro očuva i prenese mlađim naraštajima. Potreba za konzumacijom hrane zajednička je svim ljudima, ali vrsta namirnica, način pripreme i običaji koji se uz to vežu razlikuju se od zajednice do zajednice, ponegdje čak i među obiteljima. Upravo to je vrijednost koju moramo čuvati, isticati i prezentirati kao lokalnu baštinu.

LITERATURA I IZVORI:

- Feletar, Dragutin; Petrić, Hrvoje: Općina Đelekovec Povijesno-zemljopisna monografija. Samobor/ Đelekovec: Izdavačka kuća Meridijani, 2008.
- Kolar-Dimitrijević, Mira: Mihovil Pavlek Miškina do 1935. godine. // Sabrana djela Mihovila Pavleka Miškine 1-5. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2011.
- Loborec, Božena: Bibliotekarstvo u općini Koprivnica. Podravski zbornik 12/1986 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1986., 87-100.
- Špoljar, Marijan: Mirko Virius. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1989., 9-18.
- Zdelar, Željka: Mirko Virius – život i djelo između dva sužanjstva. Podravski zbornik 32/2006 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2006., 109-112.
- Pavlek, Mihovil – Miškina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pavlek-mihovil-miskina>> Posjet 30. ožujka 2024.
- Podravske novine 27, 4. 7. 1936.
- Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Rješenje (Klasa: UP/I-612-08/23-05/0024, Ur. broj: 523-04-02-02/3-23-02) od 12. svibnja 2023.

ĐAKOVČANKE I ĐAKOVČANIN MEĐU NAJUSPJEŠNIJE PREDSTAVLJENIM NATJECATELJIMA U STARIM MIKANOVcima

mr. sc. Ljubica Gligorević

Vinkovci

U današnje vrijeme brojne su priredbe u istočnoj Hrvatskoj na kojima se njeguje tradicijska kultura u rekonstruiranom obliku. Među njima i natjecateljske revije spremanja u narodne nošnje svojega mjesta, određene odabrane inačice i same likove, uz prateće predmete, javno predstavljanje na pozornici pred publikom i stručnim prosudbenim sudom. Važno je i poznavanje različitih povijesnih i suvremenih očitovanja mjesta iz kojega dolaze. Nerijetko su svi sudionici, prema propisanim kategorijama: djevojke, momci, *snaše*, *baje*, parovi..., dobro pripremljeni i prezentirani, te je izrazito teško i složeno proglasiti najuspješnije. Među najstarijim

takvim revijama jesu one Đakovačkih vezova i Mladosti i ljepote Slavonije u Starim Mikanovcima.

Kulturno-umjetničko društvo „Šokadija” iz Starih Mikanovaca, osnovano 1967. godine, jedno je od vodećih na području Vukovarsko-srijemske županije i visokoga rejtinga u njegovanju i prezentaciji tradicijske kulturne baštine u Hrvatskoj. Značajno je po svojem dugogodišnjem kontinuiranom radu i njegovanju izvornosti svih tradicijskih očitovanja svojega mjesta, brojnim generacijama članova, suradnika, promicatelja i podupiratelja koji su ga stvarali i predstavljali, bogatstvu i prezentaciji tradicijskoga ruha, pjesme,

Djevojka Andrea Talavanić iz Semeljaca, prvoplasirana djevojka na 52. priredbi Mladost i ljepota Slavonije u Starim Mikanovcima, 2019., snimila Ljubica Gligorević.

plesa, tamburaške svirke, ali i na tradicijskim glazbalima, te redovito stručno visoko ocijenjenim nastupima diljem zemlje i inozemstva. Posebice su znakoviti po organizaciji, već u šestom desetljeću trajanja, prestižne regionalne pokladne priredbe Mladost i ljepota Slavonije.

Djevojka Andrea Talavanić iz Semeljaca, prvoplasirana djevojka na 52. priredbi Mladost i ljepota Slavonije u Starim Mikanovcima, 2019., snimila Ljubica Gligorević.

Održavati priredbu i Reviju djevojaka, snaša i momaka u narodnim nošnjama kontinuirano više od pola stoljeća, na kojima je početnih godina bilo i po 40 do 50 sudionika, kasnije do 30, govori kako je u ovom razdoblju u Starim Mikanovcima preko tisuću četiristo sudionika iz svih krajeva Slavonije i Srijema scenski predstavilo i govorilo o nebrojenim inačicama svagdanjih, radnih narodnih nošnji, adventskih i korizmenih do onih svečanih i najsvečanijih, odijevanih u povodu najvećih blagdana Uskrsa i Božića, za velike svetce, svadbe, crkvene godove i druge značajne događaje iz tradicijskoga života. Time su predstavljeni različiti ženski i muški dobni likovi, životne prigode i situacije te brojni i raznoliki pridruženi uporabni i ukrasni predmeti. Govorilo se pripadajućim dijalektom i akcentuacijom svojega mjesta, arhaičnim hrvatskim starostokavskim ikavskim i ekavskim govorom slavonskog dijalekta, a nerijetko se i zapjevalo, zasviralo i zaplesalo. Djevojke, snaše i momci uvijek su bili najbolji pred-

stavnicima svojih sredina, predstavljajući mladost i ljepotu na način kako je to bilo u prošlosti življenja tradicijske kulture, a sada je uspješno rekonstruirajući. Uvijek su istinski držali do tradicijskoga ruha i s ponosom i ljubavlju ga nosili i predstavljali. Kako je mikanovačka revija natjecateljska u poticajnom smislu za sudionike – samo su pojedinci i detalji odlučivali u proglašenju najuspješnijih, čemu je pridonosila i natjecateljeva ukupnost predstavljanja i osobnost nastupa pred publikom i Stručnim prosudbenim sudom. Istodobno, na samoj priredbi svi su iznova educirani u razmjeni znanja o slavonsko-srijemskoj tradicijskoj prošlosti, viđenom i doživljenom: publika, sami sudionici i njihovi pratitelji međusobno te etnolozi.

Na mikanovačkim Mladostima i ljepoti u proteklih 57 godina predstavljeni su brojni drugi baštinici tradicijske kulture, predstavnici različitih drugih krajeva i hrvatskih nošnji, svirači tradicijskih glazbala, rukotvorci i obrtnici, folklorasi, tamburaši i solisti, pučki glumci i igrokazi, različiti scenski prikazi i običaji, ali i nematerijalne vještine i umijeća zaštićeni na nacionalnoj i UNESCO-ovoj razini.¹

U ovom prigodnom članku predstaviti ću tri izdvojene natjecateljice iz Đakovštine u nošnjama iz Semeljaca, Drenja i Strizivojne i jednog sudionika iz Semeljaca te njihovo uspješno predstavljanje na mikanovačkoj priredbi Mladost i ljepota Slavonije u razdoblju od 2019. do 2024. godine.

Andrea Talavanić, *Jelkića po kući* iz Semeljaca (2002.), tada osječka gimnazijalka, bila je sudionica na 52. priredbi Mladost i ljepota Slavonije, Reviji djevojaka, snaša i momaka u Starim Mikanovcima 2019. godine. Za nastup Andreu je *spremao* vrsni poznavatelj i promicatelj tradicijske

1 Dio autorskog teksta Lj. Gligorević o KUD-u „Šokadija” Stari Mikanovci, objavljen u Vinkovačkom listu 12. siječnja 2024. i u Novostima 13. siječnja 2024. godine. <<https://novosti.hr/u-susret-57-mikanovackoj-priredbi-mladost-i-ljepota-slavonije-uspjeh-i-vrijednosti-bastinskog-trajanja/>>, posjet 15. ožujka 2024.

Ivan Miladinović iz Semeljaca, drugoplasirani momak na 52. priredbi Mladost i ljepota Slavonije u Starim Mikanovcima, 2019., snimila Ljubica Gligorević.

baštine Mirko Mihaljević iz Semeljaca, koji je u Prijavnom listu zapisao:

Andrea je spremita u jedinstveni primjer „šarene svile”, na kojoj je preko 15 formi boja suncokret svile. Cjelokupno ruho rađeno je tehnikom rada „naskroz”, po potpisivanoj mustri, sa mnoštvom katora. Mustre koje su na rubini, marami i opregu su autohtone i arhaične. Specifične su za ovaj dio Đakovštine (sela Semeljce, Kešinice, Koritnu).

Nekada prije je tehnika sviloveza bila tretirana kao tehnika rada zlatom. Platno se također razapinjalo na derđe i sama tehnika sviloveza suncokret svilom tražila je spretnost u bodu i očuvane ruke, pa upravo zbog toga žena koja veze svilom je jako pazila ruke i čuvala ih od grubljih poslova, kako joj svila ne bi zapinjala na zanoktice ili ogrebotine, jer bi se znala kušljati. Na dijelovima ove narodne nošnje nalazimo različite vrste karanfila, tulipana i ruža koje je smatrano Gojspojinskim cvićem i bilo je djevojačko obilježje.

Andrea je počeshljanja u kneglu sa bartolom, od pet skala po dvadeset i jednu struku kike pletene i pripete u kneglu. Oprid su voravice i zolufi. Oko glave je biser, a glava je okitita dropitim cvetićima uštirkane svile po zadnjoj modi curskog kićenja. Na

nogama su moderne najlon štrimpfle, po zadnjoj modi i papuče.

Ostali dijelovi: Na tilu je podrubinka, priko koje je rubina vežena šarenom svilom. Skuta su sastavljena od šest pola beza, tkanog na osamnaesto brdo, ozdol je raspljet, a pod raspljetom čipka. Skuta su vežena sa četiri stupa u nizi, i to djevačke mustre prikriivenih kalića sa stablom života. Također je cijela nošnja rađena mustrama Gospojinskog cvijeća – karanfila, tulipana i ruža. Vriž nize je tkančica vežena svilom, i to dimitkom. Vriž tkančice, opasana je tkanicom, priko koje je pojas šarenom svilom ubjeran. Oplećak je ćerinarski, koji je sastavit za skuta čitmicom, a rukavi su sastavljeni od dvi pole tkane svile, veženi šarenom svilom. Prid njom je svileni opreg vežen šarenom svilom na mustru karamfila. Oko vrata je podmaramka, priko koje je marama tkane svile vežena šarenom svilom i okolo potkićivana. Priko nje su dukati uvezani na narodnu pantliku, po zadnjoj modi a ostrag su šalange. Nošnja se nosila u svečanim prilikama, kasno proljeće, ljeto i rana jesen, i to prilikom velikih crkvenih svečanosti.

Andrea je spremita u šarenu svilu prilikom prvog pripinjanja velike knegle na glavu sa svojih 16 godina i ide na Malu

Gojspu, na semeljački kirbaj u crkvu. U ruci nosi ambrelu, po uzoru na strin' Mariju Mihaljević, Ninakovu, koja je prilikom ponove u novu svilu nosila ambrelu u crkvu, da joj sunce ne „izvuče” svilu. Nekada prije u životu djevojke je pripinjanje velike knegle imalo veliki značaj, jer joj je to zadnja od nekoliko vrste pletenica i u njoj se udaje.

Andrea je nosila nošnju starosti oko 90 godina u posjedu Ivana Sebauera iz Čepina, koji je nošnju kupio u Semeljcima 2017.

Anamarija Ivšan iz Antunovca (druga s lijeva), u nošnji iz Drenja na 53. priredbi Mladost i ljepota Slavonije u Starim Mikanovcima, 2020., snimila Ljubica Gligorević.

godine. Svojim predstavljanjem osvojila je prvo mjesto u kategoriji djevojaka.²

Ivan Miladinović, Bartalov po kući iz Semeljaca (1993.), poljoprivredni tehničar, predstavio se na 52. priredbi Mladost i ljepota Slavonije, Reviji djevojaka, snaša i momaka u Starim Mikanovcima 2019. godine. I Ivana kao i Andreu za priredbu je pripremao vrsni poznavatelj i promicatelj tradicijske baštine Mirko Mihaljević iz Semeljaca, koji je u Prijavnom listu zapisao:

Ivan je spremit u svečanu mušku nošnju. Bit će prikazan kao pravi bećar i jedinac po elementima koje će imati. Prsa su nad faltama vežena u tri reda koncem svilencem, sa mnoštvom različitih vrsta katora i bodova, malo rupica i crvića. Bogatstvo veza se na prvi pogled ne vidi jer

je bez bijeli, kao i konac svilenac. Rubina i gaće sastavljeni su od najfinijeg beza, broja 18. Rubina je od obašve do rukava spljetana, a zapunci su veženi bijelim koncem svilencem. Gaće su sastavljane u šest pola beza, odozdol raspljetane. Preko rubine ima atlaski frosluk i zataknit sat. Na glavi je šokačka kapa, specifično semeljačka, crna sa crnom pantlikom, okitita sa lijeve, momačke strane.

Ivan je spremljen po izvoru nekoliko starih fotografija na kojima je vidljiva „kravata”, koja je u biti marama „crvene svile i bili šiba”. Sve do kraja 1. svjetskog rata, bila je izuzetno moderna na našem području. Nosila se paralelno sa pošom, koja je inače bila vežena zlatom i koju su nosili momci sa maksimumom zemlje, da bi se na kraju svilena marama pod vratom potpuno izgubila i ostala je moderna samo poša zlatom vežena. Ivan na rukama ima i narukvice na mustru konja. Takve narukvice nosile su djevojke i žene, samo što je razlika bila u gustoći slaganja bijelog đendara i ornamentici, a onda u zadnjoj fazi nošenja narodne nošnje i u dužini narukvica (ženske narukvice su se jako smanjile, dok su muške ostale jednako dugačke, da bi u zadnjim generacijama muške potpuno iščezle iz upotrebe i time izgubile svojstvo muškog nakita). Na nogama su mu bijele štrimpfle i šivane sandale. Ivan je također obrijan po ondašnjoj modi i ima brkove. Od specifičnosti je bitno izdvojiti da ima naušnicu u uhu. Posljednji Semeljčanin koji je imao naušnicu bio je Niko Živković iz Lourića kuće i umro je 1967. godine, u 76. godini, što nam daje zaključiti da je rođen 1891. godine.

Prema pokojnoj Katici Galović, rođenoj Semeljčanki, dobio sam prvu informaciju da su muškarci nosili naušnicu u lijevom uhu. Unuka od Nike Živkovića, Marija Garvanović, svjedoči mi kako je njezin đeko (Niko Živković) to zaista nosio. Problem je nastao u daljnjem istraživanju na terenu, konzultaciji sa folklornom strukom i folklornim amaterskim istraživačima. Nitko sa sigurnošću ne može potvrditi izgled te

2 Vidjeti prilog na kraju teksta.

naušnice, postoji teorija da je to bila obična „omča“, dok drugi kažu da je bila naušnica prislonjena na uhu, identična ženskoj naušnici „pogačice“.

Bećarine i jedinci, muškarci koji su se olili, koji su bili imovinski jako situirani nosili su čak i male pletenice, veličine prsta mališka, ali tanje od njega. U razgovoru s nekoliko folklornih istraživača, proučavajući literaturu i konzultirajući se sa folklornim stručnjacima, ljudi na našem području navodno su zaista nosili pletenice, koje su se plele na visinu konjskog repa i omatale ispod šokačke kape, ali je to također poslije iščezlo iz mode i ostala je mala pletenica, koja je bila jedva vidljiva. Ukoliko budemo bili sigurni u informacije i ukoliko dobijemo dovoljno kvalitetne informacije od folklornih stručnjaka, Ivan će imati i malu pletenicu, da dočaramo zaista jednog pravog bećara, sa svim tadašnjim modnim detaljima.

U kojim prigodama/svečanostima i u koje godišnje doba se nosila nošnja: nošnja se nosila u svečanim prilikama, kasno proljeće, cijelo ljeto i rana jesen. Ivan je spremljen za crkveni god u Semelci. I u ruci će nositi štap, koji je bio također jedan od modnih i obaveznih detalja toga vremena. On nije imao pomoćnu funkciju, nego modnu, nešto kao ženska torbica.

Ivanova nošnja dio je 90-godišnjeg obiteljskog nasljeđa, a dijela odjevnih predmeta vlasnik je Mirko Mihaljević. Svojim predstavljanjem u Starim Mikanovcima Ivan Miladinović je u kategoriji momaka u konačnici proglašen drugoplasiranim sudionikom.

Na 53. priredbi Mladost i ljepota Slavonije, Reviji djevojaka, snaša i momaka u Starim Mikanovcima 2020. godine kao mlada *snaša spremljena* u skladu sa svojim godinama u nošnji iz Drenja, staroj oko 100 godina, predstavila se ekološka tehničarka Anamarija Ivšan (1994.) iz Antunovca. Nošnja je pripadala mami Sanji Matković i baki Ani, Anici Močuk (1946.), učiteljici iz Drenja, nošena

je u proljetno i ljetno vrijeme na mise, u svatove i druge svečane prigode. Rubina je u četiri stupa vezena svilenim koncem, *obrubita* zlatom i ukrašena *pulicama*. Rukavi su široki od *svilenca* dudove svile rađeni *zlatom na skroz* i ukrašeni čipkom. Oko struka tkanica, *marama rojtara*, a *pregač* svileni na grane. Oko vrata dukati i *šalange* rađene *zlatom po papiru*. Na glavi *šamija*, rađena *zlatom po papiru*, ukrašena cvjetovima i *štrepljama*. U ušima *dukatići*, na rukama *šticle*, a na nogama bijele čarape i sandale. Svojom nošnjom i predstavljanjem osvojila je drugo mjesto.

U kategoriji djevojaka na 57. priredbi Mladost i ljepota Slavonije, Reviji djevojaka, snaša i momaka u Starim Mikanovcima 2024. godine zapaženi nastup bio je mlade učenice Klare Vragolović (2006.) iz Strizivojne. Ispod *roklje* vezene *zlatovezom uriš porube* i donje čipke imala je *krila* i *podkrilnice*. Nosila je *oplećak* velikih rukava bogato vezen *zlatovezom*, svilene šal i *pregač*, tkanicu, pojas *zlatovezom*, čarape i sandale. Bila je počešljana u *cup*, okićen *cvićem* i dukatima, koje je nosila i kao *ušnjake* i u velikom broju oko vrata. Ova svečana nošnja starosti oko 100 godina nošena je u proljeće i ljeto za najvećih crkvenih blagdana. Vlasnice su baka Ana Andrić i mama Ivana Vragolović, a *spremanje* Klare obavila je Katica Karalić. Na generalnoj probi i nastupu Klara je svirala na bisernici, a u obitelji je puno sačuvanih starinskih nošnji. Zanimljiva su bila njezina kazivanja o bakinim promišljanjima vezanim za današnje priredbe i spremanja u narodne nošnje.

IZVOR:

Iz dokumentacije KUD-a „Šokadija“ Stari Mikanovci

PRILOG:

Mladost i ljepota slavonije

Revija djevojaka, snaša i momaka u narodnim nošnjama

Propozicije/kriteriji Revije djevojaka, snaša i momaka u narodnim nošnjama „Mladost i ljepota Slavonije”

- Sudionici dolaze (predstavljaju nošnju mjesta) s područja Vukovarsko-srijemske, Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravske i Sisačko-moslavačke županije.
- Sudionici trebaju nositi slavonsko-srijemski šokački tip nošnje (slavonski i za županiju Sisačko-moslavačku).
- Sudjeluju djevojke, snaše i momci
 - djevojka – cura koja nije udavana
 - snaša – udana žena, rastavljena žena, udovica
 - momak – neoženjeni muškarac.
- Godine starosti sudionika:
 - Djevojke od 15 do 30 godina
 - Momci od 17 do 30 godina
 - Snaše od 18 do 35 godina (organizator zadržava pravo prihvaćanja prijavnice/sudjelovanja starije snaše, ali koja nema više od 40 godina starosti).
- Sudionici trebaju u stvarnom životu biti u statusu za koji su se prijavili.
- Predstavljanje je individualno, bez pratitelja (članova obitelji, prijatelja, svirača, kućnih ljubimaca i sl.).
- Ukupno predstavljanje na pozornici ne smije biti duže od 3 minute (razgovor s Prosudbenim sudom).
- Dopušteno je kombiniranje izvornih i rekonstruiranih odjevnih predmeta koji pripadaju istom stilu narodne nošnje.
- Nije nužno ni obvezujuće biti u posjedu nošnje koju se nosi i predstavlja, ali je u prijavnici nužno navesti vlasnika nošnje i vlasnike pojedinih njezinih dijelova.

Za Organizacijski odbor Revije djevojaka, snaša i momaka u narodnim nošnjama „Mladost i ljepota Slavonije”

mr. sc. Ljubica Gligorević
etnologinja / stručna suradnica

- Djevojke i snaše mogu biti našminkane u suglasju kako je to bilo u prošlosti u njihovu mjestu, a tako trebaju biti uređeni i nokti.
- Sudionici ne trebaju nositi neprimjeren nakit ili što drugo (sat, suvremeno prstenje, narukvice i sl.).
- Nije obvezno nošenje pravih dukata!
- Poželjno je predstavljanje dijalektalnim govorom mjesta koje sudionik predstavlja.
- Potrebno je proći dvije godine od prethodnog sudjelovanja na priredbi (organizator zadržava pravo prihvaćanja prijavnice/sudjelovanja uslijed nedostatka sudionika u određenoj kategoriji).

Ocjenjuje se

- stilska skladnost izvornog (rekonstruiranog) tradicijskoga ruha, tradicijsko češljanje i nakit, pokrivalo glave i obuća,
- poznavanje tradicijskih očitovanja mjesta koje sudionik predstavlja,
- kvaliteta nastupa, opći i kompletan dojam tijekom predstavljanja na generalnoj probi i na samom nastupu u dvorani.

Odluku o izmjeni i dopuni ovih kriterija i kriterija svake sljedeće Revije djevojaka, snaša i momaka u narodnim nošnjama „Mladost i ljepota Slavonije” donosi Organizacijski odbor manifestacije, a najkasnije 30 dana prije održavanja Revije.

U Starim Mikanovcima
15. prosinca 2018. godine

Anica Lekić
predsjednica KUD-a „Šokadija”
Stari Mikanovci

STOTA GODIŠNJICA ROĐENJA JULIJA NJIKOŠA – OD DONACIJE DO IZLOŽBE

Tünde Šipoš Živić

Muzej Slavonije Osijek

U Muzeju Slavonije u Osijeku 9. travnja 2024. godine otvorena je izložba Čovjek iza glazbe. Stvaralački opus Julija Njikoša, kojom se obilježava stota godišnjica rođenja vrsnog i poznatog osječkog dirigenta, skladatelja, melografa i muzikologa.

Poticaj za realizaciju izložbe dala je upravo njegova obitelj, koja je nakon njegove smrti 27. listopada 2010. godine, prema njegovoj želji, najveći dio njego-

ve ostavštine darovala osječkom muzeju. Donacije su stizale u valovima, kroz više godina, i bile primljene u gotovo pa svim muzejskim odjelima. Količinski je najveći broj predmeta, a riječ je o preko tisuću notnih zapisa, ušlo u fundus Etnografskog odjela, stoga je bilo prirodno da postavljanje izložbe bude projekt upravo tog muzejskog odjela. Autorice su kustosice Katarina Dimšić i Tünde Šipoš Živić, dok

likovni postav potpisuje Jesenka Ričl, viša kustosica pedagoginja.

Julije Njikoš cijeli je svoj život posvetio glazbi i njezinim nositeljima. Širok opus njegova djelovanja pokriva skladanje i aranžiranje za ponajprije tamburaške orkestre i zborove. Aktivno je djelovao i sakupljao tradicijsku glazbenu građu ponajviše Slavonije, Baranje i Srijema, pri čemu je posjetio više od stotinu naselja u Hrvatskoj i snimio razgovore s više od devetsto kazivača. Zapisao je više od četiri tisuće kola, poskočica, priča i anegdota, koje smo slušali u više od dvije tisuće radijskih emisija koje je uređivao. Rodni grad, sela, kazivači i tradicijske pjesme bili su mu neiscrpan izvor nadahnuća za više od četiristo autorskih skladbi i desetak knjiga.

Izložbom koja je postavljena u velikoj izložbenoj dvorani Muzeja Slavonije željelo se interpretirati njegovo svestrano djelovanje, postignuća, ali i njegov utjecaj na struku i selo, i ona je u svakom segmentu usuglašena s obitelji. Kroz nju se posjetitelji mogu osvjedočiti o materijalnoj i nematerijalnoj ostavštini Julija Njikoša i njegovu utjecaju na šokačka sela Slavonije, Baranje i Srijema.

Simbolički, izložba sadržava sto muzejskih predmeta iz njegove ostavštine koji su popraćeni panoima s prikladnim tekstovima, citatima i fotografijama. Retrospektiva obrađuje različite segmente njegova djelovanja te kroz tematske cjeline prikazuje njegovu mladost, djelovanje u ulozi dirigenta, glazbenog urednika na Radio Osijeku i Radio Zagrebu, muzikologa, melografa, publicista, skladatelja, osnivača značajnih društava i festivala, utjecajnog čovjeka u lokalnim zajednicama svojih kazivača, obiteljskog čovjeka i doajena i kroz koje posjetitelji imaju priliku upoznati sve važne elemente njegova života.

Među izloženom muzejskom građom važnošću se ističu njegovi rokovnici iz vremenskog razdoblja između 1967. do 1987. godine, kada je bio zaposlen na Radio Zagrebu kao glazbeni urednik i u kojima su

navedene informacije o njegovim odlascima na teren, susretima s kazivačima, kao i o emitiranju njegovih radijskih emisija. Posebno su značajni predmeti njegov dirigentski štapić, fotoaparat, bisernica i pijanino, kao i tradicijsko ruho iz Kešinaca u kojemu je nastupao, ali isto tako i njegove publikacije, notni zapisi, brojna priznanja i plakete, te njegov Porin za životno djelo. U nekim segmentima izložba se upotpunjuje i detaljima vezanim za Njikoševu suprugu, Veru Svobodu (koja je nažalost preminula 8 dana prije otvorenja izložbe), s kojom je dijelio ne samo 55 godina bračni i obiteljski život već i glazbenu karijeru, te njegova životna priča ne bi bila potpuna bez osvrta na njezinu.

Privremeni dio izložbe činio je gipsani model Njikoševe biste, rad akademskog kipara Dejana Durakovića, koja je u međuvremenu po nalogu Grada Osijeka odnesena na odljevanje u Zagreb te će brončani odljev uskoro biti postavljen u javnom prostoru njegova rodnoga grada. Izložba je važna kao poticaj i podsjetnik na Njikošev doprinos Osijeku.

Izložba je koncipirana kao bifokalna, jer osim što u prvom planu predstavlja našeg doajena, u drugom planu u fokusu izložbe našli su se i kazivači Julija Njikoša, njih nešto više od devetsto čija je imena i prezimena, datume rođenja i mjesta stanovanja Njikoš precizno zapisivao u svoje rokovnike i publikacije. Kako bi i nositelji tradicije došli do izražaja, načinjen je i popis svih njih razvrstan po regijama.

Tijekom mjeseci istraživanja i stvaranja izložbe stupilo se u kontakt s mnoštvom kulturno-umjetničkih društava po Slavoniji, Baranji i Srijemu gdje je Julije zapisivao tradicijsku glazbu. Mnogi su se odazvali na taj poziv, pa se zahvaljujući tome osamdesetak kazivača osim osnovnim podacima moglo predstaviti i kroz fotografije, a njih dvadeset četvero i kroz poduže životopise.

Julije je svojim obilascima, snimanjima, radioemisijama zametnuo klicu šokačkog

osvješćivanja, baštinskoga bogatstva. Zapalio je fitilj u prigodnom trenutku koncem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća. On je zapravo duhovni inicijator ponovnog osnivanja mnogih ogranaka Seljačke sloge. Školski primjer tog procesa mogao se iščitati iz članka Drenovčanke, mr. sc. Vere Erl, koja je mnogo godina surađivala sa Julijem Njikošem.

Glazbeni ambijent izložbe stvaraju zvuci njegovih najpoznatijih skladbi, a izložbu prati i TV prilog, ali i audiomaterijal koji potkrepljuje i upotpunjuje pojedine tematske cjeline. Isječke radijskih emisija u kojima sam Julije Njikoš govori o detaljima svojega života na korištenje je za potrebe izložbe ustupio Radio Osijek. Sažetak njegova rada prikazuje se u videoprilogu koji je za potrebe izložbe na korištenje dalo uredništvo TV kalendara Hrvatske radiotelevizije. Izložba je popraćena i deplijanom u nakladi Muzeja Slavonije, te uskoro slijedi i katalog izložbe u obliku eKnjige, koja će biti dostupna na mrežnim stranicama Muzeja.

Iako su obitelj u danima koji su prethodili otvorenju izložbe prožimali tuga i bol zbog gubitka voljene majke i bake, Vere Svobode, koja je cijelo vrijeme s radošću iščekivala ovu izložbu, postavljena izložba učinila ih je ponosnima na rad i postignuća njihovih nesvakidašnjih roditelja. Otvorena je u prepunom muzejskom lapidariju, gdje su osim članova obitelji i rodbine nazočili i prijatelji, poznanici, kolege, suradnici, predstavnici ustanova u kojima je radio, štovatelji Julija – Gyule Njikoša, kao i mještani pojedinih sela i članovi kulturnih društava koje je nekada obilazio. Na otvorenju izložbe okupljenima su se osim domaćina i autorica izložbe obratili i izaslanik ministrice kulture i medija Republike Hrvatske, dr. sc. Nine Obuljen Koržinek, Dražen Kušen, ravnatelj Državnog arhiva Osijek, zatim izaslanik grada Osijeka, Josip Jukić, zamjenik pročelnika Upravnog odjela za društvene djelatnosti, te Siniša Leopold, hrvatski skladatelj, glazbeni pedagog, dirigent i publicist, nekadašnji

Tradicijnsko ruho Julija Njikoša u kojemu je nastupao. Darovano Muzeju Slavonije.

kolega i prijatelj Julija Njikoša, a izložbu je ispred obitelji otvorila Njikoševa starija kći, Vesna Njikoš Pečkaj. U programu otvorenja u kojem su se izvodila Njikoševa djela sudjelovali su juniorski orkestar Slavenskog tamburaškog društva „Pajo Kolaric“, čiji je osnivač prije 70 godina bio upravo Julije Njikoš, kao i njihov dugogodišnji dirigent, te Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Osijek 1862.“.

Obitelj je iskazala zadovoljstvo postavom, a i knjiga dojmova od otvorenja se puni riječima pohvale. U prva dva tjedna izložbu je posjetilo gotovo 500 posjetitelja.

Sve to sugerira kako će segmenti ove izložbe biti dobar pokretač toga da interpretacija života i rada Julija Njikoša i Vere Svo-bode postane dio budućeg stalnog postava Muzeja Slavonije.

U suradnji s muzejskim Odjelom edukacije i promidžbe osmišljene su i radionice, kako za odrasle tako i za učenike osnovnih i srednjih škola, zatim stručna vodstva kroz izložbu, moderirani razgovori, koncerti i radionice folklor. Medijska popraćenost otvorenja bila je izuzetno dobra od televizijskih kuća, tako i radija i pisanih medija, društvenih mreža i informativnih portala. Ovu retrospektivnu izložbu financiralo je Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske i bit će otvorena do obljetnice smrti Julija Njikoša, do 27. listopada 2024. godine.

Doprinos Đakovštini i značajni suradnik Đakovačkih vezova

Julije Njikoš je prema evidenciji svojih rokovnika i publikacija osim Đakova obišao i okolna naselja: Budrovce, Drenje, Đakovačku Satnicu, Đakovačke Selce, Gorjane, Josipovac Punitovački, Jurjevac Punitovački, Kešince, Koritnu, Preslatince, Pridvorje, Semeljce, Slobodnu Vlast, Strizivojnu, Trnavu i Viškovce. Iz spomenutih naselja zabilježena su imenom, prezimenom i datumom rođenja 182 kazivača koji su mu pjevali, svirali i kazivali. Iz terenskih snimaka stvarao je svoje radijske emisije, među kojima jednu pod nazivom „Bušari u Kešincima” iz ciklusa *Narodni običaji Slavonije*, koja je emitirana na Radio Zagrebu 13. veljače 1969. Iste te godine na *Tjednu Radija* Jugoslavenske Radiotelevizije, održanom u Crnoj Gori u Svetom Stefanu, osvaja prvu nagradu.

Njikoš se u ulozi stručnog suradnika pojavljuje već na samim počecima manifestacije Đakovačkih vezova, a svoje članke s različitim temama povezanim sa svojim zapisima s područja Đakovštine redovito je objavljivao i u Revijama Đakovačkih vezova. Kasnije sav prikupljeni materijal objedinjuje u knjigu pod nazivom *Đakovo je srce Slavonije*, koja je 1998. godine u Đakovu izdana u sunakladništvu Gradskog poglavarstva Đakova i Smotre folklor „Đakovački vezovi”. Zbirka objedinjuje narodne i radne običaje, pjesme, kola i poskočice seljana Đakovštine. Sadrži posebno poglavlje o narodnim i radnim običajima kroz godinu i pjesme povezane s njima, zatim poglavlje s narodnim pjesmama koje je Julije Njikoš između 1938. i 1998. godine bilježio na tom području, isto tako i poglavlje narodnih pjesama, kola i poskočica koje je Njikoš zapisivao i priredio za tamburaški orkestar. Također, navedeni su i podatci kazivača, bilješka o piscu, kao i tumač naziva i imena.

Scenska slika *Đakovo je srce Slavonije* za solo, zbor i tamburaški orkestar, čiju je glazbu skladao Julije Njikoš uz tekst prof. Pavla Blažeka od svoje praizvedbe na programu otvorenja manifestacije Đakovačkih vezova 1970. godine bila je konstanta u programu te manifestacije u sljedećih četvrt stoljeća.

Turističko društvo Đakovo i Smotra folklor Slavonije i Baranje „Đakovački vezovi” 4. srpnja 1986. godine u Đakovu, prigodom 20. obljetnice Vezova, Juliju Njikošu dodijelili su spomen-priznanje s kojim su mu izrazili posebnu zahvalnost za osobit doprinos iskazan pri unaprjeđivanju rada i razvijanju uspješnosti smotre Đakovački vezovi u dvadeset godina održavanja te manifestacije.

DIVA TRAJNIH VRIJEDNOSTI – SJEĆANJA NA VERU SVOBODU

Zrinka Posavec

glazbenica

Iako su osobna sjećanja na Veru Svobodu samo nekoliko godina starija, uživo sam je prvi put susrela, čini mi se 1987. ili 1988. godine, kao djevojčica opčinjena pjevanjem i folklorom. Bilo je to na otvaranju Đakovačkih vezova i zajedničkih proba koje su se odvijale neposredno prije same ceremonije otvaranja, tzv. scenske slike. Pod nazivom *Slavonijo, zemljo plemenita* ova dugovječna i Đakovčanima nezaboravna scenska slika sastojala se od skladbi izuzetnog Julija Njikoša. Pripremljene su za tamburaški orkestar, četveroglasni zbor, soliste i recitatore. Pomno razrađeno i pripremljeno otvaranje zamišljeno je i s dva tematska broja s nastupima djece. Odabrane su dječje skupine i impresivni podmladak đakovačkog Kulturno-umjetničkog društva „Tena”, čija sam članica i sama bila. Kao najmlađi folklorasi plesali smo uz skladbu *Igra kolo*, a nekoliko godina kasnije nastupala sam i sa starijom skupinom i skladbom *Šokačko kolo*.

Iz godine u godinu scenska slika ostajala je vjerna svojim prvim i temeljnim postavkama: redosljed i skladbe ostajale su iste, dok su se solisti i recitatori mijenjali pod dirigentskom palicom Julija Njikoša. Stalna je bila i solistica osebujnog izričaja na sceni – Vera Svoboda. Tih godina pamtim je kao nasmijanu ikonu Đakovačkih vezova, koja je s ponosom odijevala narodnu nošnju Đakovštine, mijenjajući i skladno kombinirajući boje marama i pregača. Osobite su bile njezine kombinacije bijele i crne boje s bogatim rukotvorskim radom prezentirajući šokački vez.

Devedesetih godina prošlog stoljeća Verina popularnost bila je izrazito povezana s rodoljubljem i domoljubljem te snažnim pjesmama *Vezak vezla* i *Jedna je Hrvatska*.

Vera Svoboda na otvorenju Đakovačkih vezova.
Foto: Maja Muškić.

U ovim emocijama ispunjenim vremenima i kao tinejdžerica prilikom Đakovačkih vezova zatražila sam od nje i autogram. S ovim repertoarom u poratnim godinama bila je i na ceremonijama zatvaranja Vezova s popularnim Krunoslavom Kićom Slabincom.

Nenametljiv, a opet iz Vezova u Vezove kontinuiran utjecaj pjevačke snage i scenskog nastupa Vere Svobode nastavio se i kroz moje srednjoškolske dane kada sam u scenskoj slici nastupila kao član Folklornog ansambla „Tena”. Probe za scensku sliku tada su, zbog složenosti i usklađenosti mnoštva sudionika, bile složenije, dugotrajnije i češće. Susreti s glazbenicom bili su učestaliji i intenzivniji, a u mojem slučaju i osobniji jer sam i sama bila *počimalja*, odnosno solistica u ansamblu. Veru ću iz tih dana pamtit i kao radosnu i spremnu, ponosnu i nepokolebljivu u nastojanju prenošenja emocija slavonske pjesme. Među brojnim pjesmama koje je entuzijastično izvodila i danas se prisjećam meni sjajne izvedbe *Čeznem noćas, a miriši ruža*.

Među svojevršne vrhunce interpretiranih pjesama na Đakovačkim vezovima izdvojila bih pjesmu *Oj, Đakovo srce Slavonije*. Razumljivo je kako se za svake Vezove upravo nakon ove skladbe brojnoj publici u parku otvorilo srce. Prenesena ljubav u svaki stih koji spominje sela Đakovštine Vera je dodatno oplemenila svojom srčanošću i toplinom te odmjerenom vrcavošću kakva je šokačka poskočica. I upravo je to ono što je ostalo u kolektivnom sjećanju na Verinu izvedbu. I danas je, usprkos vremenu i mnogim mijenama, ova pjesma ostala trajni znak Đakovačkih vezova: *Alaj volim ići na Vezove, u Đakovo kad me dika zove*.

Na prijelazu stoljeća scenska slika i ceremonija otvaranja Đakovačkih vezova počela se mijenjati. Ponavljajući muzički igrokaz, neminovnost vremena, novih pjesama, aranžmana, ali i želja organizatora za osuvremenjivanjem utjecali su na nove koncepte, kao i fizičko izmještanje

otvaranja Vezova iz Strossmayerova parka u prostor ispred katedrale sv. Petra. Dugogodišnja suradnica i dalje je rado bila drag i počasni gost na Vezovima. Jedno sjećanje tih godina ostalo mi je kao osobita uspomena. Tih se godina i moja uloga na Vezovima mijenja. Postajem voditeljica djevojačke skupine s izazovnim zadatkom izvođenja nacionalne himne. Unatoč mojem trudu, zalaganju djevojaka i upjevanju, na generalnoj probi nismo zvučale kako smo htjele. Primijetila je to i Vera te bezrezervno odlučila pomoći svojim glasom. To neposredno iskustvo umjetnice koja želi najkvalitetniju izvedbu mene je oborilo s nogu, ali i na temeljnoj ljudskoj razini oblikovalo za budući rad u kojemu se rado sjećam tog trenutka kada možeš i želiš izvedbu dovesti na svojevršni maksimum.

Usljedile su godine mojeg izbivanja s Vezova zbog obveza na studiju. Vera je i dalje prisutna na sceni, nepokolebljivo i ustrajno pjevajući, a ja, baveći se folklornom glazbom, tražim i pohranjujem sve snimke na kojima ona izvodi narodne pjesme. Za mene studenticu one su bile autentične, izvorne i „zvonile su pravo slavonski”. Tekstovi, glazbeni aranžmani, snimke i produkcija te njezin izgovor i pjevni jezik bili su vrhunski i osobito su mi se sviđali. Unatoč kritikama pojedinih voditelja i glazbenika na bogatoj slavonskoj tamburaškoj sceni koji su upućivali na iskrivljavanje zvuka i pomodne novine u tradiciji, smatram kako je Vera umjetnica koja je oblikovala zvuk tradicije jednog vremena. Snimke koje su ostale iza Vere Svobode vrhunski su snimljene, aranžmani i sam izbor skladbi govori nam da je netko stvarao s puno znanja i ljubavi prema baštini. Baveći se njezinim snimkama, kao glazbenica čula sam glas koji pjeva Slavoniju, glas koji svojim jezikom s lakoćom oblikuje i izgovara tekst. Smatram kako je njezina ostavština vrijedna i tek treba biti dodatno valorizirana.

Osobito mi je drago što su me organizatori Đakovačkih vezova pozvali da pjevam

dio pjesama kojima se ona proslavila. Prije desetak godina, nakon jedne generalne probe, a netom prije otvorenja Vezova prišla mi je gospođa Vera i sasvim iskreno rekla: „Zrinka, pa Vi biste to mogli nastaviti!” To je za mene uistinu bio poseban trenutak kojeg ću se rado sjećati iz suradnje na Vezovima.

Nastavljajući istraživanja glazbe i glazbenih izričaja pred desetak godina počela sam snimati i pjevati starogradske pjesme. Snimala sam puno za tamburaški orkestar HRT-a i tu sam naišla na divan opus njezinih snimaka starogradske glazbe, koja je opet urađena i snimljena i za današnje vrijeme na vrlo visokoj umjetničkoj razini. Verin je glas zvonak i mekan, dobro prikazuje čežnju starogradskih pjesama, a dakako da uz tambure zvuči toplo.

Naše posljednje susrete pamtim u Požegi na Zlatnim žicama 2020. i Vezovima 2021. – 2023. Ostala mi je u dragom sjećanju kao neprikosnovena diva: odmjereni, ponosni, pomalo i prkosni vremenu i svjesnosti gubitka snage. Time je značaj-

nije da se uz poticaj tamburaša i ljubitelja tamburaške glazbe Porin za životno djelo dodijelio upravo Veri Svobodi 2022. u Osijeku, njezinom gradu u kojem je ove godine i pokopana, iako je veliki dio svojega života živjela u Zagrebu.

Za kraj, istaknula bih kako u Hrvatskoj nije lako biti umjetnik ni izvođač. Svima nam je poznata uzrečica *sve su rupe zakrpane zlatnim koncem*, ali unutarnja želja i potreba za izvođenjem jaka je te se svatko na svoj način nosi sa izazovima. Umjetnicima je važno rasporediti svoje snage i trajanje na sceni i u javnosti.

Ovo će biti prva godina nakon dugog niza godina da Vera neće biti na Vezovima. Iako me to na ljudskoj razini žalosti jer je jedna era završena, u meni su ipak pobuđene i emocije ponosa jer Vera Svoboda, pjevačica narodne glazbe i umjetnica, ostavila je na sve nas koji dišemo slavonsku tradiciju velik i neizbrisiv trag. Mojem gradu uvijek je iznova poklanjala svoju zvonku pjesmu, iskreno i ponosno. I od toga se više ne može.

BAŠTINA OKO NAS – EDUKATIVNA PUBLIKACIJA O ZAŠTIĆENIM NEMATERIJALNIM KULTURNIM DOBRIMA

dr. sc. Vedrana Premuž Đipalo

Etnografski muzej Split

Važnost edukativnih izdanja poput *Baštine oko nas* nadasve je u nastojanju podizanja svijesti o važnosti nematerijalne kulturne baštine. Kroz raznolika kulturna dobra s kojima se mladi čitatelj ima priliku upoznati, naglašava se također kulturna raznolikost i ljudska kreativnost te kontinuitet nematerijalnih oblika kulturne baštine. Tematizirajući zaštitu kulturnih dobara, neizostavno je spomenuti UNESCO kao krovnu agenciju Ujedinjenih naroda za intelektualna i etička pitanja na području obrazovanja, znanosti i kulture. Pravni instrumenti preko kojih UNESCO djeluje na području zaštite kulturne baštine jesu konvencije, deklaracije i preporuke. Na temelju UNESCO-ove inicijative 2003. godine nastala je *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* prema kojoj se mogu izdvojiti vrste nematerijalne kulturne baštine: usmene tradicije i izričaji; izvedbene umjetnosti; društvene prakse, obredi i svetkovine; znanja i prakse vezane za prirodu i univerzum; tradicijski obrti. Složit ćemo se da zaštićena nematerijalna kulturna dobra zasigurno pridonose prepoznatljivosti određene zajednice. Upisom na UNESCO-ovu listu zaštićena nematerijalna kulturna dobra ne samo da ističu identitet ljudi i prostora nego ujedno pritom postaju i dijelom svjetske baštine.

Publikacija *Baština oko nas* primarno je namijenjena djeci osnovnoškolskog uzrasta, ali i svima onima koji djecu educiraju o kulturnoj baštini. Izdanje je objavljeno u

nakladi Etnografskog muzeja Split. Autorica publikacije je Vedrana Premuž Đipalo, ilustracije je izradio akademski slikar Ivan Svaguša, dok je za grafički dizajn zaslužan dizajner Nikola Križanac.

Trenutačno možemo istaknuti šesnaest zaštićenih dobara koja se nalaze na UNESCO-ovom popisu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, no sa sigurnošću možemo očekivati da će se taj broj povećati jer će se postupno i neka druga dobra dodatno zaštititi.

U publikaciji *Baština oko nas* tematiziraju se primjeri zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske koji se nalaze na Reprezentativnom popisu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, Listi ugrožene nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita, Registru najboljih praksi očuvanja nematerijalne

kulturne baštine svijeta te Registru dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta. Svako od šesnaest kulturnih dobara s Reprezentativnog popisa nematerijalne kulturne baštine čovječanstva pobliže je objašnjeno na način primjeren dječjem uzrastu.

S obzirom na ciljanu publiku u ovom izdanju ne iznosi se problematizacija same zaštite. Naime, ne ističu se pitanja vezana za utjecaje i uplitanje koje proces zaštite neminovno nameće ni pitanja o ekonomskom aspektu u slučajevima kada se zaštićena dobra pretvaraju u tržišni proizvod. Nadalje, ne postavlja se ni pitanje o živim praksama koje katkada gube izvornost i uronjenost u određen prostor i zajednicu zadobivajući reprezentacijske oblike u vidu izvođenja na pozornici, na manifestaciji ili nekom drugom vidu predstavljanja.

Uz jasne naznake, dosjetke i različita vizualna rješenja prilagođena ciljanoj publici u publikaciji se upućuje na osnovne podjele i razlike između pokretne i nepokretne baštine. Nematerijalnost kulturne baštine posebno se objašnjava budući da je pojmovno potrebno razlučiti kako nije zaštićen određeni predmet kao takav, nego proces (način, tijek) njegove izrade te umijeće (znanje i vještina) koje je potrebno za izradu. Naglašavaju se pojmovi kao što je znanje, prijenos znanja, zaštita vrednota te neminovne promjene koje dolaze od vanjskih čimbenika, ali ponajviše od strane pojedinaca, članova zajednice kojima je kulturno dobro dio njihova identiteta.

Zaštićena kulturna dobra

Predstavlja se dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja te glazbala koja najčešće prate ovo jedinstveno pjevanje. Riječ je o pjevanju u paru koje se izvodi djelomice kroz nos, a ponajviše ga izvode muškarci. Glazbala koja se vežu za ovu tradiciju jesu *sopile* (*roženice*, *sopele*). Uz improvizaciju, potrebno je istaknuti i učestalost izvođenja. Naime, ova je tradicija u

Istri i Hrvatskom primorju još uvijek vrlo živa, ali u neizvornom kontekstu poput smotri, festivala ili kroz potporu kulturno-umjetničkih društava.

Umijeće izrade unikatnih drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja kao zaštićeno nematerijalno kulturno dobro zrcali umješnost i kreativnost zagorskih drvodjelaca, kao i dugotrajnu tradiciju izrade, oslikavanja, bojenja raznolikih oblika unikatnih drvenih igračaka.

Godišnji proljetni ophod *kraljice* ili *ljeđe* iz Gorjana primjer je obnovljenog običaja koji, među ostalim, svoju posebnost ima upravo u izvođačima, opstojnosti, pomnim pripremnim radnjama te u samom izvođenju. Spontanost običaja ponešto je umanjena izvođenjem tijekom folklornih predstava, no o važnosti običaja progovara uključivanje velikog broja žitelja te čast koju zadobivanjem uloge kraljice ima nositeljica titule.

Predstavlja se također i procesija *Za križen*, koja povezuje stanovnike hvarskih zajednica (Vrbanj, Vrboska, Jelsa, Pitve, Vrisnik i Svirče) već pet stoljeća, a koja se održava u noći s Velikog četvrtka na Veliki petak. Procesije iz svih šest mjesta kreću u isto vrijeme, no hodajući u smjeru kazaljke na satu međusobno se ne susreću te se u zoru vraćaju u svoja polazišta. Valja posebno istaknuti kako ovaj običaj uskrasnog razdoblja ima osobitu vrijednost za identitet otoka Hvara i za njegove stanovnike.

Pričom o lepoglavskoj, paškoj i hvarskoj čipki naglašava se zaštita umijeća izrade ovih jedinstvenih ukrasnih predmeta. Nositelji ovog umijeća poglavito su žene koje su u Pagu i Lepoglavi uključene i u čipkarske škole, tečajeve i radionice. Unikatnost predmeta od čipke ogleda se u unošenju novih detalja u postojeće podloške, a u slučaju hvarske čipke posebnost se ogleda i u gradivnom materijalu od kojega se dobiva nit. Riječ je o čipki od agave koju rade isključivo redovnice iz benediktinskog samostana u Hvaru, te je izrađuju bez predloška ili nacрта.

Festom svetoga Vlaha predstavljaju se dubrovački običaji vezani za proslavu blagdana 3. veljače, čiji se početak datira u 10. stoljeće. Djecu se upoznaje sa značajkama proslave poput tradicionalnog puštanja golubica i podizanja barjaka, procesije u kojoj sudjeluju hodočasnici odjeveni u narodne nošnje, izvijanja barjaka, *tom-bule*, *grličanja*.

Pokladne tradicije predstavljaju se godišnjim ophodom *zvončara* s područja Kastavštine, uz napomenu o nekadašnjem poimanju značenja ophoda kada se smatralo da pokladne povorke svojim ponašanjem i izgledom mogu osigurati plodnost polja i životinja te odagnati zle duhove.

Slojevitost Sinjske alke, tradicionalnog viteškog konjaničkog natjecanja, naznačena je kroz temeljne crtice o izvođačima, terminu izvođenja i značenju igre. Upućuju se odgovori na pitanja o tome tko gađa *u sridu*, kada se trči Alka, što je cilj ove viteške igre, tko je slavodobitnik i zašto se održava Alka.

Prikazom medicarskog obrta na području sjeverne Hrvatske čitatelja se upoznaje s načinom izrade licitara te o promjeni njegove funkcije – od slastice do prepoznatljivog suvenira. Naglasak je posebno na unikatnosti i ručnoj izradi ovih jedinstvenih kolača, odnosno ukrasa.

Na UNESCO-ovoj listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara nalazi se i vještina izvođenja nijemog kola s područja Dalmatinske zagore. Posebnost izvedbe je izvođenje bez glazbene pratnje. Važan je i kontekst nekadašnjeg izvođenja kada se plesalo prilikom sajмова, svadbi, derneka ili primjerice za vrijeme poklada, dok danas ovo kolo najčešće izvode folklorne skupine.

Mlade čitatelje upoznaje se i s bećarcem – vokalno-instrumentalnim napjevom s područja Slavonije, Baranje i Srijema. I kod ovog fenomena posebno se ističe kontekst izvođenja, a predstavljaju se i pojedini stihovi šaljivih, lascivnih pjesama koje se i danas učestalo izvode.

Klasko pjevanje kao zaštićeno nematerijalno kulturno dobro primjer je urbane

jadranske tradicije, koja je danas također doživjela određene promjene u vidu spontanosti izvođenja. Dok se u prošlosti pjevalo spontano na trgovima, po *kaletama*, u konobama, u suvremenosti je predstavljanje primarno na pozornici ili u svrhu turističke promocije.

Jedno od zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara je i mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa. Prezentiranjem mediteranske prehrane kao identitetske odrednice hrvatskog Jadrana posebno se ukazuje na vrijednosti ovog načina prehrane usko povezanog s mediteranskim načinom života.

Tradicijsko pjevanje predstavljeno je kroz međimursku *popevku*, koja je prepoznatljivi simbol Međimurja u prošlosti i u današnjici.

Zaštita suhozidne gradnje primjer je zaštite koju je iniciralo nekoliko mediteranskih zemalja. Naime, građevine izrađene *u suho*, poput suhozida i *bunja*, mogu se vidjeti duž cijelog prostora Dalmacije, ali i Mediterana. Prema istom principu prijave od strane više zemalja različitih kontinenta umijeće sokolarenja zaštićeno je kao zajednička nematerijalna baština čovječanstva.

Također, nekoliko europskih država koje održavaju tradiciju uzgoja konja lipicanaca skupno je predložilo zaštitu nematerijalne baštine vezane za uzgoj konja lipicanaca. Veza konja lipicanca sa životom ljudi Slavonije, Baranje i Srijema i s njihovim običajima pokazuje važnost njihova uzgoja kao dijela kulturne baštine.

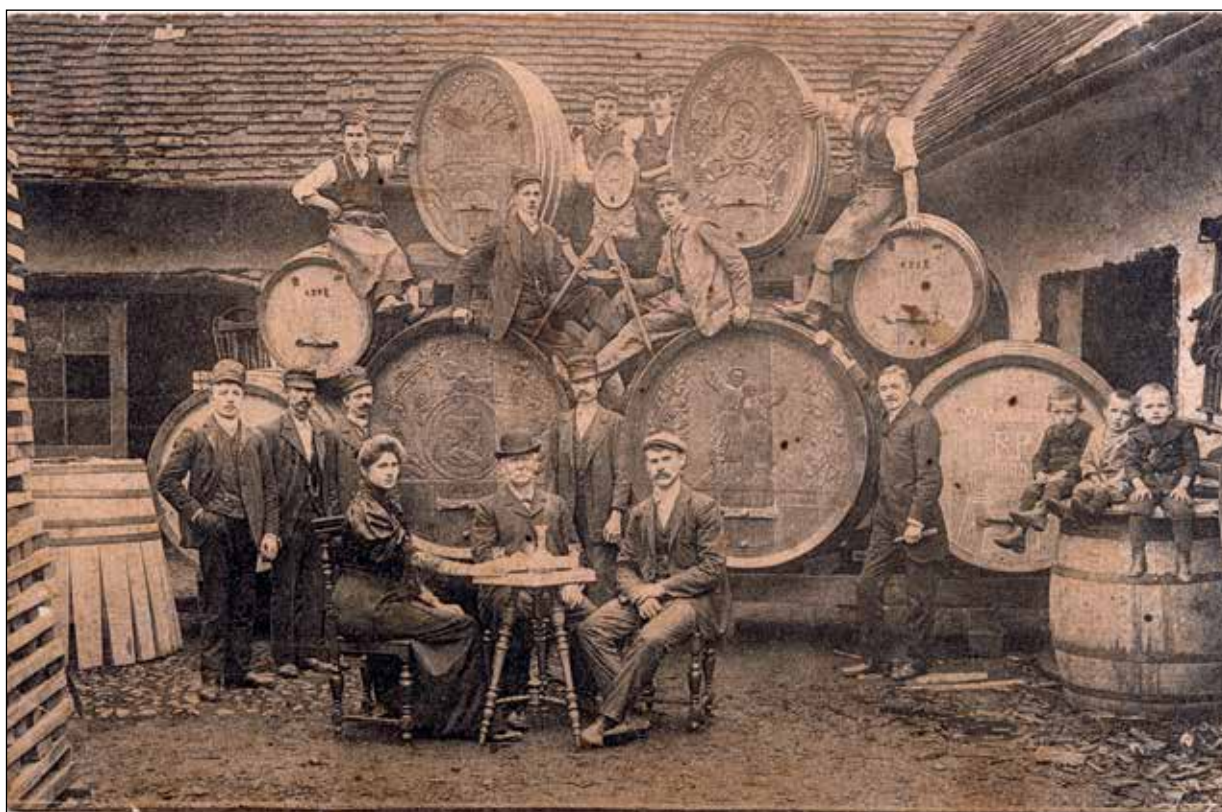
Nadalje, Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna primjer su običaja, obreda i svečanosti koje je zaštićeno kao kulturna baština bokeljskih Hrvata te ima značajan doprinos u očuvanju njihove tradicije.

Unatoč globalizacijskim procesima i digitalizaciji dječje svakodnevice, nadamo se da publikacije poput *Baštine oko nas* mogu biti korisno didaktičko sredstvo s ciljem prijenosa znanja o tradicijskoj kulturi i upućivanja na vrednote kulturne baštine.

„BISTRA KAPLJA VREDNIJA OD ZLATA“ – VINSKA KULTURA I TRADICIJA VARAŽDINSKOG KRAJA

Nataša Mihinjač

Gradski muzej Varaždin

U Gradskom muzeju Varaždin krajem 2023. godine¹ otvorena je izložba „Bistra kaplja vrednija od zlata“ – vinska kultura i tradicija varaždinskog kraja, posvećena kulturi vina i bogatoj vinskoj baštini varaždinskog kraja. Izložba daje uvid u višestoljetnu vinsku i vinogradarsku povijest i tradiciju ovog kraja, kompleksan odnos čovjeka i vina, njegovu pozitivnu i negativnu stranu, njegovu ekonomsku

važnost i simbolički značaj te tranziciju tradicionalnog načina uzgoja vinove loze i proizvodnje vina. Popratni multimedijски interaktivni sadržaji, instalacije, zvukovi i mirisi nastoje angažirati posjetitelja te omogućuju poseban doživljaj i multisenzorno putovanje u povijest vinogradarstva i svijeta vina. Izložbu je priredio Etnografski odjel povodom 90. godišnjice osnutka tog odjela (1933.), a realizirana je u suradnji s ostalim muzejskim odjelima GMV-a.

Poseban je odnos stanovnika varaždinskog kraja prema vinu i vinogradima ili *goricama*, kako ih ovdje zovemo. Vino je neodvojiv dio naše kulture, povijesti,

¹ Gradski muzej Varaždin, 7. 12. 2023. – 15. 9. 2024., palača Herzer, Franjevački trg 10. Autorica izložbe: Nataša Mihinjač, dizajn izložbe: Maja Kireta, grafičko oblikovanje vizuala: Vjeran Kostović – Contrast Studio Design.

ekonomije i tradicije, isprepleten sa svim segmentima našeg društva i života. Do današnjeg dana vino je zadržalo status dominantnog alkoholnog pića, a nekada je bilo dio svakodnevne prehrane, okrepa, ali i važan obredni rekvizit neizostavan u slavljinama i prastarim vinopijačkim običajima. Osim kulturološkog, ekonomskog i socijalnog aspekta vina, izložba sagledava i oblikovanje raznih običaja, vjerovanja i tradicija vezanih za uzgoj vinove loze i proizvodnju vina te njegovu konzumaciju, kao i umjetničke dimenzije vina – kroz likovni izričaj, glazbu i književnost.

Izložba je podijeljena na tematske cjeline: 1. *Povratak korijenima*, 2. *Zemlja, zrak, voda, vatra*, 3. *Zelene gorice, zlatni grozd, rujno vince*, 4. *Vinski obrti*, 5. $C_6H_{12}O_6 \rightarrow 2C_2H_5OH + 2CO_2$ i 6. *Vinska arhitektura*.

Prva tematska cjelina *Povratak korijenima* vraća nas u davnu prošlost i otkriva porijeklo vinove loze i povijest vina. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj postoji dugi povijesni kontinuitet uzgoja vinove loze i proizvodnje vina. Iz gospodarskog gledišta vinogradarstvo je imalo golemu ekonomsku važnost još u srednjem vijeku, a nasadi vinove loze zauzimali su značajne površine. Kao dio feudalnih podavanja Varaždina vino se spominje već 1209. godine u privilegiju kralja Andrije II. Arpadovića, kojim je Varaždin dobio status slobodnog kraljevskog grada. Zbog velike potražnje za vinom, uz postojanje povoljnih preduvjeta, proizvodnjom vina bavili su se svi društveni slojevi.

Vinogradarstvo je interakcija različitih prirodnih elemenata (klima, reljef, tlo...) i čovjeka, odnosno tradicije, znanosti i tehnologije. Druga tematska cjelina *Zemlja, zrak, voda, vatra* daje prikaz svih čimbenika koji utječu na lozu i tradicionalnih metoda obrade i uzgoja koje su ostale nepromijenjene sve do druge polovice 19. stoljeća kad su tehnološki razvoj i znanost znatno unaprijedili vinogradarstvo. U praksi ovdje se dugo održao starinski, primitivan način obrade vinograda bez prevelike brige o lozi i uglavnom se sve prepuštalo prirodi. Nekad su se svi vinogradarski poslovi obavljali ručno, bez mehanizacije, sa samo nekoliko tradicionalnih alata. Seljaci su se dugo držali svojega starog reza kako bi dobili što veću količinu vina, nauštrb kvalitete.

Kraj 19. stoljeća u vinogradarstvu je obilježila borba protiv teških bolesti vinove loze, koje su ugrozile tu važnu gospodarsku granu i izazvale dugotrajnu vinogradarsku krizu. Prije pojave pepelnice, filoksera i peronospore nije se previše marilo za zaštitu loze. Varaždinska županija bila je najpogođenija zarazom filoksera, jednim od najpoznatijih štetnika u povijesti, a već do kraja 1889. godine filokserom su bila zaražena sva vinogorja. Ove su bolesti vinove loze u mnogočemu označile prekretnicu u vinogradarskoj praksi i prouzročile promjene u tradicionalnom načinu uzgoja te primjenu novih znanja i mjera, poput sumporenja i špricanja modrom galicom. Tijekom desetljeća intenzivne obnove vinograda neke su se stare sorte prestale uzgajati, čime je dio vinogradarske baštine ovog kraja nepovratno izgubljen. Posljedica filoksera je i pojava *direktora (noja, tudum)* – direktno rodni hibridi američke loze dospjeli su u naše krajeve potkraj 19. stoljeća radi regeneracije vinograda uništenih uslijed napada filoksera – američke podloge Noah, Isabella, Othelo, Elvira i dr. izabrane su zbog otpornosti na trsnu uš i trebale su poslužiti kao podloga plemenitoj lozi, ali je narod brzo uvidio prednosti *direktora* jer je otporan, bujan i

plodan, ne zahtijeva prskanje, pa ga unatoč zabranama i zakonima nisu cijepili, nego su pustili da loza sama rodi. Naziv *tudum* (tutlek, glupan) dolazi od narodnog vjerovanja da osoba pod utjecajem *direktora* gubi razum i kontrolu.

Treća tematska cjelina *Zelene gorice, zlatni grozd, rujno vince* priča je o berbi i najvažnijem danu za svakog vinogradara, kad se nakon cjelogodišnjeg rada i brige o lozi ubiru plodovi tog rada. Berba je društveni događaj koji okuplja obitelj, prijatelje i susjede, a prati je veselo raspoloženje, pjesma te dobro jelo. Izloženi predmeti, fotografije i vinogradarska oprema: *škafovi, pute, bednji, greštalini, muljača* i starinska drvena preša prikazuju proces prerade grožđa. Nekada bogatoj tradiciji kućnih obrta i zanatske proizvodnje varaždinskog kraja danas se, nažalost, gubi trag.

Četvrta tema *Vinski obrti* prikazuje tradicijske obrte usko vezane za vinarstvo i vinogradarstvo – lončarstvo, pletarstvo i bačvarstvo od iznimnog su značaja u etnologiji varaždinskog kraja, a odnose se ponajprije na izradu posuda za pohranu, skladištenje, prijevoz vina i njegovu kon-

zumaciju. Izloženi drvodjelski i bačvarski alati, glineni proizvodi lokalnih seoskih lončarskih središta svjedočanstvo su tradicionalnih znanja i vještina specijaliziranih majstora i čuvara višestoljetne tradicije koja se prenosila generacijama. Dio naše bogate vinopijske kulture jest raznovrsni tradicijski vinski inventar posuda za ispijanje vina. Zbog nedostupnosti stakla i metala, za konzumaciju vina uglavnom su se koristile keramičke posude domaće proizvodnje (*srabljivci, barilčeki, štuće...*), najčešće proizvedene u lončarskim središtima Jerovcu, Bedencu i Dubravcu kod Ivanca. Posebno mjesto i namjenu imao je *bilikum*, vrč specifičnog oblika vezan za stare običaje ispijanja zdravice. Iako postoje različiti oblici, najprepoznatljiviji je trodijelni tzv. Čeh, Leh i Meh, sastavljen od triju u trbuhu spojenih vrčića. Naziv *bilikum* dolazi od njemačke riječi *willkommen*, što znači *dobro došli!*, a ima dvostruko značenje: odnosi se i na običaj odnosno ritual ispijanja vina, ali i na posudu iz koje se vino ispija. Naime, stari vinopijski običaji propisivali su ispijanje zdravice kojom se iskazivala dobrodošlica gostu.

Peta tema $C_6H_{12}O_6 \rightarrow 2C_2H_5OH + 2CO_2$ bavi se podrumarenjem, odnosno procesom proizvodnje vina koje nastaje alkoholnom fermentacijom koju kontrolira čovjek. Kvaliteta vina ovisi i o kvaliteti grožđa, kao i o znanju vinara te vještini podrumarenja. Izloženi predmeti prikazuju podrumski inventar i opremu te tehnološke postupke zaštite i njege vina. Znanost je postala najvažniji saveznik vinogradara i vinara. Znanstvena dostignuća i razvoj tehnologije revolucionarizirali su i modernizirali vinarstvo i vinogradarstvo te rješavali probleme i izazove s kojima su se vinogradari i vinari susretali tijekom uzgoja vinove loze i proizvodnje vina.

Od mnoštva izloženih predmeta, posebno je zanimljiv rukopis *Ritual krštenja mošta* iz 1899. godine. Sveti Martin omiljeni je svetac ovog kraja, što i ne iznenađuje kad znamo da tradicionalno Martinje i krštenje mošta uvijek prate druženje, veselje i pokoja kapljica vina. Svakako je najvažniji dio proslave Martinja sam šaljivi obred krštenja mošta, koji se odvija prema posebnom ceremonijalu u kojem je vino obredni rekvizit i simbol kraja vinogradarske godine. Većini je dobro poznata ova proslava, no puno se manje zna o njezinu povijesnom kontekstu.

Posljednja, šesta tema *Vinogradarska arhitektura* posvećena je staroj vinogradarskoj *kleti* (*klijeti*) koja je posebno vrijedan dio naše tradicijske graditeljske ba-

štine, ali i dio fizičkog, duhovnog i kulturnog identiteta ovoga kraja. U povijesnom razvoju tradicijskog graditeljstva ništa nije tako skladno i nenametljivo uklopljeno u prirodni krajolik kao što su to nekada bile vinogradarske *kleti*, nanizane na hrvatovima brežuljaka. Karakteristične za vinorodne krajeve, *kleti* su služile kao spremište za vinogradarsku opremu i alat, za preradu grožđa, njegovanje i skladištenje vina, ali i za odmor ili zaklon kod obavljanja vinogradarskih poslova.

Izložba je postavljena za razgled do 15. rujna 2024. godine u palači Herzer, Franjevački trg 10, a tijekom trajanja bit će organizirana stručna vodstva, radionice i drugi popratni sadržaji.

LITERATURA I IZVOR:

1. Gabričević, A.: *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*, Zavod za znanstveni rad Varaždin, HAZU, Zagreb – Varaždin, 2002.
2. *Krapinski vandrčec i zagorska dobra volja prema Križevačkim statutima*, uredio i izdao Antun Kozina, Štamparija tiskara i knjigovežnica Krapina, Krapina, 1965, Knjižnica GMV 13389.
3. Stražimir, D.: *Vinogradar* (preštampano iz „pučkog prijatelja”), Brzotiskom Platzera i sina, Varaždin, 1870.
4. Svoboda, B.: *Stare vinogradarske kurije i klijeti*, Novinsko izdavačko i štamparsko poduzeće Varaždin, Zagreb, 1967.
5. Šestan, Ivan. *Vino i tradicija*, Etnografski muzej u Zagrebu, Tiskara IMPRESS, Zagreb, 1998.
6. Šestan, Ivan. *Bilikum – zagonetni vrč: Prolegomena problemu trodijelne posude za nazdravljanje dobrodošlice*, Etnološka istraživanja, Etnografski muzej, Zagreb, 2009.
7. *Zelena knjiga: Hrvatske izvorne sorte vinove loze*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, Agronomski fakultet, urednik Edi Maletić, Stega tisak, Zagreb, 2018.
8. <<https://podravske-sirine.com.hr/arhiva/4967>>, posjet 15. ožujka 2024.

ULOGA I ZNAČAJ EDUKATIVNIH AKTIVNOSTI U MUZEJU – NA PRIMJERU RADIONICE „CVIJET DO CVIJETA“

dr. sc. Martina Kelava

Muzej Cvelferije

Uvod

Od osnivanja 2015. godine i početka kontinuiranog rada od polovice 2016. godine, Muzej Cvelferije¹ proveo je niz aktivnosti usklađenih i s definicijom Međunarodnog vijeća muzeja (ICOM) prema kojoj je muzej: „neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost, pristupačni i uključivi muzeji potiču različitost i održivost. Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja.”² Ovom definicijom naglašava se edukativna djelatnost u muzejskim aktivnostima i uživanje, odnosno osjećaj zadovoljstva.

U godinama osobnog rada u Muzeju Cvelferije, kao i u prethodnim godinama volontiranja i stjecanja iskustva u više muzeja, propitivao se uzrok slabe posjećenosti mladih osoba na muzejskim aktivnostima. Ovo je iscrpna tema čija bi detalj-

na analiza prelazila okvire ovoga rada, no kako je temeljno pitanje koje je pokretalo moj rad povezano s prethodno navedenom slabom posjećenosti, ponudila sam kroz rad u Muzeju Cvelferije odgovor i jedno moguće rješenje za poboljšanje kvalitete i kvantitete posjećenosti. Dakle, temeljno pitanje kroz koje sam odredila svoj rad bilo je kako kulturnu baštinu približiti korisnicima i koji su to načini na koje se može zainteresirati korisnike za sudjelovanje u muzejskim aktivnostima.

Kao jedno od rješenja za poboljšanje kvalitete i kvantitete posjećenosti u ovom radu smatra se stvaranje novih korisnika kroz edukativne aktivnosti. Novi korisnici u ovom smislu bila bi djeca predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta, dok su edukativne aktivnosti u najširem smislu sve one koje provodi muzej, a u užem smislu smatraju se edukativne radionice, izdavanje publikacija te virtualni sadržaji namijenjeni djeci i mladima.³ Proces stvaranja novih korisnika dugotrajan je te ga je poželjno dobro početi u ranijoj životnoj dobi, pružajući sadržaje prilagođene njihovom uzrastu i interesima te tako stvarati pozitivan stav prema muzeju.

U ovome radu iznijet će se općenita obilježja edukativnih radionica etnografske

1 Sjedište je Muzeja Cvelferije u Drenovcima, naselju na jugu Vukovarsko-srijemske županije. Cvelferija je naziv za devet sela (Drenovci, Đurići, Gunja, Posavski Podgajci, Račinovci, Rajevo Selo, Soljani, Strošinci i Vrbanja) koji potječe iz vremena Vojne granice, odnosno broja dvanaest koji je bio broj drenovačke satnije.

2 Izvor: <<http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/>>, posjet 1. veljače 2024. godine.

3 Vidi više na internetskoj stranici Muzeja Cvelferije, Facebook stranici Muzeja Cvelferije te u godišnjim izvješćima o radu dostupnima na stranici Muzejskog dokumentacijskog centra.

Autorica s djecom na radionici „Cvijet do cvijeta”, arhiva Muzeja Cvelferije i Muzeja Đakovštine, 15. ožujka 2023. godine.

tematike koje se provode u Muzeju Cvelferije te će se predstaviti primjer jedne takve radionice pod nazivom „Cvijet do cvijeta”, koja se provodila u 2023. godini.

O edukativnim etnografskim radionicama u Muzeju Cvelferije

U ovome poglavlju bit će predstavljena priprema i provedba edukativnih radionica etnografske tematike (dalje u tekstu: radionica ili radionice) koje provodi etnologinja-kustosica u Muzeju Cvelferije. Temu radionice kustosica odabire na temelju formalne i neformalne komunikacije s lokalnom zajednicom o njihovim interesima vezanim za zavičajni identitet i kulturnu baštinu te potrebama (usp. Kotler i Keller 2008: 5–6). Tako se korisnicima pruža mogućnost upoznavanja vlastitog zavičaja, upoznaje ih se s načinom života u prošlosti, kako bi bolje razumjeli sadašnjost i budućnost. Građa koju muzeji posjeduju pruža mogućnosti za brojne

teme radionica i samim time za različite interpretacije.

Korak koji slijedi nakon određivanja teme u pripremi radionice jest pregled primarne dokumentacije, odnosno u ovom slučaju etnografske zbirke i predmeta koji su povezani s temom. Zatim pregled sekundarne dokumentacije, i to ponajprije evidencije terenskih istraživanja te fototeke i videoteke. Nakon učinjenih pregleda razmatra se uvrštavanje dodatnih predmeta koji se mogu posuditi iz privatnih zbirki i potreba za provođenjem dodatnih terenskih istraživanja. Iz navedenog uočava se komunikacija koja se ostvaruje između djelatnika, muzejskog predmeta (dalje u tekstu: predmet) i korisnika (usp. Kušenić 2021: 153). To je vidljivo i u održavanju radionica, jer nakon odabranih predmeta iz zbirke te ostale popratne dokumentacije slijedi izrada koncepta radionice. Koncept nastaje s obzirom na dob korisnika kao i njihovo predznanje o temi radionice.

Radionica se priprema u dva dijela – teorijski i praktični. U prvom teorijskom

dijelu predstavlja se tema radionice uz promatranje predmeta – bilo u fizičkom obliku, bilo pomoću fotografija uz interakciju. Na izloženim predmetima promatraju se materijalni aspekti, odnosno oni koji su vidljivi (izgled i veličina predmeta, boje, materijali itd.) i nematerijalni, odnosno opisuje se način njihove izrade, osobu koja ih je izradila, upotrebu i značenje u svakodnevnom životu i slično. Korisnici potaknuti time iznose svoja iskustva, povezuju ih s tradicijskim običajima te uočavaju sličnosti i razlike. Kroz materijalne i nematerijalne aspekte (usp. Nikočević 2012: 7) uz vremenske i prostorne odrednice predmet se nastoji što sveobuhvatnije opisati. Kako bi se potaknulo otkrivanje što više informacija o predmetu i provođenje što više vremena u interakciji s predmetom, u teorijski dio radionice uvode se elementi igre, to jest igrifikacije (usp. Kurtović 2021: 148–149).

Drugi je dio radionice praktičan te podrazumijeva primjenu informacija iz teorijskog dijela uz izradu vlastitog uratka. Uz pomoć pripremljenih materijala korisnici izrađuju uradak koji će po završetku radionice ponijeti sa sobom i tako imati trajni podsjetnik na sudjelovanje u radionici. Kod pripreme praktičnog dijela radionica namjera je uz navedenu primjenu teorijskih znanja zastupiti i grafomotoričke vještine poput fine motorike šake, vizualne percepcije, okulomotorne koordinacije, kao i socijalne vještine poput rada u skupini.

Edukativne radionice „Cvijet do cvijeta”

Shvaćajući muzej kao mjesto za učenje (usp. Jelavić 2019: 45) i uživanje, pristupila sam osmišljavanju i provedbi radionice pod nazivom „Cvijet do cvijeta”. Radionica je prvi put provedena u siječnju 2023. godine, ususret manifestaciji Noć muzeja, koju organizira Hrvatsko muzejsko društvo.⁴

Radionica „Cvijet do cvijeta”,
Arhiva Muzeja Cvelferije i Muzeja Đakovštine,
14. ožujka 2023. godine.

Nakon niza radionica koje su provedene u Cvelferiji, ista je radionica višekratno održana u suradnji s Muzejom Đakovštine u ožujku 2023. u Đakovu.⁵

Namjera je bila korisnike upoznati s motivima cvijeća u tradicijskoj kulturi Cvelferije, s naglaskom na tekstilno rukotvorstvo. U radionicama s etnografskim temama neodvojiva je povezanost kulturnih i prirodnih dobara koji oblikuju identitet prostora, što je istaknuto i kroz ovu radionicu. Radionica se sastojala od dva dijela: teorijsko-izložbenog i praktično-kreativnog.

Teorijsko-izložbeni dio zamišljen je kao interaktivno predavanje, odnosno vodstvo kroz manju izložbu. Izložba je pokretna, kao i radionica, odnosno u izvođenju izvan prostora u koji je privremeno smješten Muzej Cvelferije i koji nema kapacitet za provedbu ovakvih aktivnosti. Tako su u Drenovcima korisnici škole i vrtića posjetili radionicu koja je bila u prostoru Općinske narodne knjižnice Drenovci, dok je za sve ostale korisnike radionica održana u njihovim prostorima, odnosno u školama, udruzi i Muzeju Đakovštine. Navedeno je uvjetovalo lako prenosivu, opsegom malu

4 O manifestaciji se pisalo u časopisu *Hrašće*, gdje je sadržan u kraćem obliku i opis radionice „Cvijet do cvijeta”, kojem je posvećeno ovo poglavlje.

Kelava, Martina. 2023. „Manifestacija Noć muzeja u Drenovcima”. U: *Hrašće – časopis za književnost, umjetnost, kulturu i povijest*, Vol. 27, Br. 61. Drenovci: Općinska narodna knjižnica Drenovci. 19–26.

5 Zahvaljujem kolegici kustosici Ivani Dević i ravnateljici Marini Božić na pozivu i ugodnoj suradnji.

izložbu čijim prenošenjem postoji minimalna ugroza za oštećenje, kratko vrijeme postavljanja i sklanjanja izložbe u uvjetima koje pruža učionica. Radionica se održavala u trajanju od jednog do dva školska sata.

Prvi teorijsko-izložbeni dio bio je podijeljen na tri teme: predstavljanje cvijeća u okruženju, materijali i izrada tekstilnih predmeta te predmeti iz Etnografske zbirke Muzeja Cvelferije s motivima cvijeća. Kako je ranije navedeno, u tekstilnom rukotvorstvu uočljivi su primjeri prenošenja motiva cvijeća iz okruženja na tekstilne predmete koji su se koristili u domaćinstvu te su dio tradicijske kulture Cvelferije, kao i šireg prostora Slavonije.

Cvijeće je predstavljeno kao sastavni element prednjeg dijela dvorišta, *avlije* uz pomoć makete koja je replika pročelja tradicijske šokačke kuće prema primjeru postojeće kuće u ulici Toljani u Drenovcima, izrađene od materijala *forex*. Spomenuto je cvijeće: muškati, cinija, tulipani, đurđice, hortenzije, maćuhice, narcisi; a uz ove književne nazive, spomenuti su i oni lokalni, primjerice *lala* i *lipi dečko*. Cvijeće

je promatrano na fotografijama te su korisnici pojedine vrste cvijeća prepoznali jer su ih vidjeli u vlastitom okruženju. Također su uočavali razlike u izgledu i veličini cvijeća, latica, boja, što je bilo važno za kasnije prepoznavanje na tekstilnim predmetima. Razgovaralo se o mjestima na kojima raste cvijeće u vanjskom okruženju, osim u dvorištu, pa su tako korisnici spominjali ulice, uz njive, školske vrtove, kao i cvijeće koje se nalazi u zatvorenim prostorima: u teglama – *saksijama/kalićima* na prozoru, na policama, u vazi. Osim navedenih mjesta, spomenulo se i motive cvijeća koji se nalaze na zidovima kuća, a koji su nastali tehnikom bojenja uz pomoć predložaka ili valjaka s motivima *molovanja*, što se i vidjelo na primjeru replike kuće. Kao važna karakteristika cvijeća spomenut je specifičan miris te su korisnicima bila ponuđena dva mirisa – ruže i ljubičice, koja su pokušali prepoznati osjetom njuha.

Uslijedilo je predstavljanje materijala za izradu i za ukrašavanje tekstilnih predmeta s motivima cvijeća. Tako su izloženi: košarica s koncima, igle, škare, platno. Navedeni predmeti bili su prekriveni kutijom

te se pri prilasku ovoj temi izložbe najprije razgovaralo o priboru i materijalima koji su se postupno otkrivali. Ponuđena je mogućnost listanja časopisa koji sadrži predloške ili *mustre* za motive cvijeća. Uz pomoć kutije korisnici su pokušali osjetom dodira prepoznati zagonetni predmet – klupko vune, u čemu su bili vrlo uspješni.

Posljednja tema izložbenog dijela sadržavala je predmete koji su ukrašeni s motivima cvijeća. Riječ je o predmetima kućnog uporabnog i ukrasnog tekstila, koji su bili, a poneki još uvijek jesu, sastavni dio svakodnevnog kućnog inventara. Pri odabiru predmeta koji će biti izloženi odabiralo se one koji sadržavaju različite tehnike kojima se ukrašavao tekstil, primjerice vez križića, kosovski vez, vodeni vez, puni vez, narodni vez, heklanje, toledo, šlinganje.

Kako bi se pristupilo dinamičnom prikazu niza tekstilnih predmeta, trebalo je osmisliti koncept koji će imati logičan slijed te pojasniti ulogu i značaj pojedinog predmeta u kućanstvu. Tako su predmeti bili podijeljeni u tri skupine: prva je skupina predmeta vezana za početak dana – jutro i buđenje (jastučići, jastučnica, gornje plahte *ponjave*, ručnik za umivanje, dekorativne krpe za zid *zidnjaci*, platnene vrećice za četke), druga skupina predmeta bila je vezana za doručak, odnosno kuhinju (stolnjaci *astalnici*, ukrasni stolnjaci *miljeta* i ukrasne tekstilne trake za police *štrafne*), a treća skupina predmeta bio je goblen, odnosno uokvirena vezena slika s motivom cvijeća. Goblen je bio postavljen na slikarskom stalku i pokriven platnom te su korisnici pokušali prema obrisima tkanine pogoditi o kojem predmetu je riječ. Uz trake za police *štrafne* igrala se igra izbacivanja uljeza pri čemu je jedna od traka imala motive voćki za razliku od drugih s motivima cvijeća. Naglasak je bio na usporedbi predmeta koji su korišteni u 20. stoljeću i onih koje korisnici koriste danas u svojim kućanstvima. Cilj je bio osvijestiti da su predmeti, koji su danas muzejski, u prethodnim desetljećima bili u svakodnevnoj upotrebi. Uz sve predmete

prikazane su i fotografije tih predmeta u stvarnom okruženju i vodili su se razgovori o današnjem izgledu namještaja. Uz izložene materijalne predmete istaknuli smo i njihov nematerijalni aspekt. Korisnici su tako pričali o svojim jutarnjim higijenskim navikama, o običajima vezanim za objedovanje. Pojedine vrste izloženih predmeta vidjeli su i u svojem okruženju te su to rado podijelili sa svima. Nekoliko je korisnika tijekom radionice promatralo sebe i okruženje te uočavalo motive cvijeća na odjeći, obući, školskom priboru i slično. Prvi dio radionice završen je čitanjem stihova o cvijeću iz spomenara iz 1917. godine iz Cvelferije, što je korisnicima bilo posebno zanimljivo jer su se neki od njih po prvi put susreli sa spomenarom.

Drugi dio radionice, onaj praktični, nadovezivao se na sadržaje teorijsko-izložbenog dijela radionice te je bio prilagođen uzrastu korisnika. Svoju kreativnost korisnici vrtićkog uzrasta izrazili su izradom cvijeća od hamer-papira, učenici prvog i drugog razreda crtanjem prizora s izložbe flomasterima i bojicama, te učenici od prvog do četvrtog razreda vezenjem motiva cvijeća na kartonskim predlošcima plastičnom iglom i vunom.

Na predlošcima nalazila su se dva motiva cvijeća koji su preuzeti s dva predmeta – stolnjaka *astalnika*. Korisnici su učili vezati čvorove, provlačiti vunu kroz ušicu igle i u konačnici vesti – provlačiti vunu od jednog papirnog kružnog otvora do drugog. Većina njih se po prvi put susrela s (plastičnom) iglom. Uz stvaranje jedinstvenog uratka izvezenog bojama po vlastitom odabiru vježbalo se strpljenje, fina motorika šake te okulomotorna koordinacija. Korisnici su imali pozitivne reakcije na radionicu, kao i učiteljice i odgoviteljice.

Na Noći muzeja u drenovačkom Domu kulture 27. siječnja 2023. godine predstavljene su radionice te su izloženi svi radovi nastali na radionicama. Radovi su nakon manifestacije, kao i nakon radionica, po-

Segmenti manje izložbe na radionici „Cvijet do cvijeta“, Arhiva Muzeja Cvelferije, 23. siječnja 2023. godine.

dijeljeni korisnicima koji su radove ponijeli sa sobom kućama.

Uz podršku ravnateljica i ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova i muzeja te predsjednice KUD-a u radionicama su sudjelovali korisnici iz OŠ „Franjo Hanaman“ iz Drenovaca, OŠ „Davorin Trstenjak“ iz Posavskih Podgajaca, KUD-a „Sava“ iz Rajevog Sela, OŠ „Josip Kozarac“ iz Soljana, OŠ Mare Švel Gamiršek iz Vrbanje, OŠ „Ivan Filipović“ iz Račinovaca, DV „Petar Pan“ iz Drenovaca, PŠ Strošinci, OŠ „Vladimir Nazor“ Đakovo i OŠ Josipa Antuna Čolčića Đakovo.

Zaključak

Shvaćajući muzej kao mjesto učenja i zabave Muzej Cvelferije provodi brojne edukativne aktivnosti namijenjene dje-

ci, stvarajući tako nove korisnike muzeja. U kratkim crtama navedene su vrste edukativnih aktivnosti koje se provode u Muzeju Cvelferije te se detaljnije pristupilo prikazu pripreme i provedbe radionice etnografske tematike. Nakon što su iznesena opća obilježja radionice, predstavljen je primjer radionice etnografske tematike pod nazivom „Cvijet do cvijeta“. Radionica se provodila ususret Noći muzeja u siječnju 2023. godine u Cvelferiji za učenike razredne nastave i djecu polaznike dječjih vrtića te u ožujku 2023. u Đakovu u Muzeju Đakovštine za učenike razredne nastave.

Muzejska građa pruža mogućnost različitih interpretacija i prilagodbu uzrastu i predznanju korisnika. Kroz radionicu, korisnici su promatrali cvijeće u okruženju, pribor i materijale za izradu motiva cvije-

ća na tekstilnim predmetima te motive cvijeća na predmetima Etnografske zbirke Muzeja Cvelferije. Radionicom su obuhvaćeni materijalni i nematerijalni aspekti predmeta predstavljeni na dinamičan način, kroz interakciju prilagođenu dobi korisnika i igrifikaciju. Uz navedeno, u radionici su bile zastupljene grafomotoričke i socijalne vještine, okolomotorna koordinacija, kao i osjeti njuha te dodira. Manjom izložbom u okviru radionice potaknulo se na promišljanje o povezanosti prirodne i kulturne baštine, bolje poznavanje prošlosti i razumijevanje sadašnjosti, kao i stvaranje pozitivnog stava prema tradicijskoj kulturi Cvelferije, kulturnoj baštini uopće i u konačnici prema muzejskoj djelatnosti.

Vjerujem i nadam se da je ovaj primjer radionice koju provodi kustos etnolog, kao i brojne druge koje Muzej Cvelferije provodi, dobar smjer prema stvaranju novih generacija koje će muzeje doživljavati kao mjesto učenja uz zabavu i kao mjesto susreta različitih dobnih skupina i interesa.

LITERATURA I IZVORI:

Jelavić, Željka. 2019. „Muzeji trebaju poticati kritičko mišljenje i neformalno učenje”. U: *Informatica museologica*, No. 50., Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar. 45–48.

Kelava, Martina. 2023. „Manifestacija *Noć muzeja* u Drenovcima”. U: *Hrašće – časopis za književnost, umjetnost, kulturu i povijest*, Vol. 27, Br. 61. Drenovci: Općinska narodna knjižnica Drenovci. 19–26.

Kotler, Philip i Keller, Kevin Lane. 2008. *Upravljanje marketingom: analiza, planiranje, primjena i kontrola*, 12. izdanje. Zagreb: Mate. 814 stranica.

Kurtović, Ileana. 2021. „Praktična primjena teorije igrifikacije u muzejskom okruženju”. U: *Međunarodna konferencija Kultura različitosti: Podzastupljene i ranjive skupine u muzejskom okruženju*, ur. Željka Bosnar Salihagić. Zagreb: Tiflološki muzej. 145–151.

Kušenić, Helena. 2021. „Muzej kao platforma za inovativna umrežavanja i kreativne integracije”. U: *Međunarodna konferencija Kultura različitosti: Podzastupljene i ranjive skupine u muzejskom okruženju*, ur. Željka Bosnar Salihagić. Zagreb: Tiflološki muzej. 153–161.

Nikočević, Lidija. 2012. „Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti”. U: *Etnološka tribina* no. 35. vol 42. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 7–56.

Internetska stranica Međunarodnog vijeća muzeja, <<http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/>>, posjet 1. veljače 2024.

CVIĆE IZ BAŠČICE – UZGOJ I UPOTREBA CVIJEĆA KOD ŠOKACA

dr. sc. Marija Raguž

Medicinski fakultet Osijek

Silvija Pandurić

Srednja škola Matije Antuna Reljkovića, Slavonski Brod

Etnologija ili kulturna antropologija bavi se svim vidovima ljudskoga života. Među njezinim poddisciplinama je i etnobotanika – znanstvena disciplina koja se bavi odnosom između ljudi i biljaka (Jain: 1986). Etnobotanika podrazumijeva interdisciplinarni pristup koji obuhvaća sve, od načina uzgoja biljaka, njihovih vrsta pa sve do primjene, i to ovisno o okolišu i specifičnoj kulturi. Iz tog se razloga ona može usmjeriti na istraživanje ratarskih metoda kako bi se iskustva tradicijskih kultura primijenila u stvaranju održive moderne poljoprivrede, a s druge strane, tradicijska primjena različitih biljaka može poslužiti kao temelj za nova otkrića (Prance: 1991). Najčešća istraživanja u etnobotanici preklapaju se s etnofarmakologijom, odnosno istraživanjem ljekovitoga bilja, pa postoje i znanstveni časopisi posvećeni isključivo tome, kao što je *Journal of ethnopharmacology*. Nije to neobično, s obzirom na to da je i u Hrvatskoj postojala uzrečica *Svaka biljka svoju bolest ima*, u smislu da je svaka biljka potencijalno lijek za određenu bolest. To svjedoči koliko su biljke u hrvatskoj tradiciji bile značajne i koliko su visoko mjesto imale u njoj.

Primarna sirovina, najveće bogatstvo Šokcima je bila zemlja. Bogatstvo se mjerilo u jutrima. Zemljoradnja je u prošlosti bila mnogo zahtjevnija nego u moderno doba, kada velik dio najtežih poslova odrađuju strojevi. Šokci su velik dio svojega vijeka provodili upravo na njivama. Kako svjedoče žetveni običaji, i na njivama se

odvijao dio društvenoga života Šokadije. Zemlja je i doslovno i preneseno bila temelj tih starovjeračkih ljudi. Upravo su plodovi oranica u prošlosti hranili ljude i njihovu marvu, čineći zemlju temeljem gospodarstva i uvjetom opstanka. Na večeri za Badnjak često se gatalo i dio gatanja ticao se uroda – zapaljena svijeća uronila bi se u čašicu punu žitarica. Smatralo se u nekim mjestima da će u nadolazećoj godini najbolje uspjeti ona žitarica koje se najviše zalijepilo na otopljeni vosak svijeće. Bilo je važno imati dobar urod. On se nije temeljio samo na gatanju za Badnjak, već i na velikom iskustvu ratara Šokaca. Osim njiva, obrađivali su i povrtnjake – *bašče* ili *vtlove*, a svoje su znanje prenosili i na cvjetnjake – *baščice*.

Cilj je ovoga rada opisati odnos šokačke tradicijske kulture prema cvijeću, najčešće vrste cvijeća i najčešće oblike njegove primjene. Kako je već navedeno, u velikoj su mjeri već opisane biljne vrste koje imaju određenu farmakološku vrijednost. Isto vrijedi i za Hrvatsku. Primjer je opširan katalog *Narodna medicina* Aide Brenko, Željka Dugca i Mirjane Randić iz 2001. godine. Uz to, pojavljuje se i popularna literatura o biljkama u medicini. Iz tog razloga, ovaj tekst neće se baviti tim aspektom primjene cvijeća u Slavoniji.

Podatci prikazani u ovome radu utemeljeni su na dostupnoj literaturi i na terenskim istraživanjima. U popisu literature svakako se ističe svojevrsna Biblija šokačke etnografije – monografija *Otok* Josipa

Lovretića, s podacima s kraja 19. stoljeća. Podatci prikupljeni terenskim istraživanjem prikupljeni su u sklopu dijalektoloških istraživanja na području oko Vinkovaca, Slavanskog Broda i Đakova u najvećoj mjeri. Podatci su prikupljeni otvorenim intervjuom s kazivačima, a dio je prikupljen i sudioničkim promatranjem. Naime, odlazak na teren podrazumijeva ulazak u *avlije*, *dvorove* ili dvorišta, a upravo tamo nalaze se katkada i u današnje vrijeme *baščice*.

Baščica, s dugouzlaznim naglaskom na drugom slogu, nije isto što i vrt, odnosno *bašča*. Potvrdili su nam to kazivači, a postoje i drugi zabilježeni nazivi u Slavoniji i Baranji, kao što su *bostanić* ili *bostančak*. Riječ o cvjetnjaku, koji je najčešće smješten u kućnom dvorištu i vizualno je odvojen od ostatka dvorišta, katkada opekama – ciglama, a katkada je, po svjedočenju kazivača, običavao biti ograđen niskom *tarabom* – drvenom ogradom. Cvijeće se uzgajalo i u posudama. Posude za cvijeće imaju raznolike nazive – *kàljevi*, *kàlići*, *sàksije* itd.

Osim što se i danas u većini dvorišta u Slavoniji može vidjeti neka vrsta cvjetnjaka, i dalje postoji tradicija uzgoja cvijeća i u posudama. U prošlosti je to cvijeće najčešće, ovisno o vremenskim prilikama, stajalo na *trijému/trímu* ili *gànjku* – natkrivenom hodniku koji se protezao uz cijelu kuću. Katkada se u prošlosti, a to vrijedi i danas, cvijeće sadilo i u povrtnjake – odnosno *bašče* ili *vtlove*, smještene u pravilu iza kuće, ali svakako izvan ograđenoga kućnog dvorišta. Briga o cvijeću u najvećoj mjeri bila prepuštena ženama. Ne može se reći da je ranije, kao i danas, uzgoj cvijeća bio obveza dobre domaćice ili *radenice*, ali na neki je način bilo preporučljivo ili mudro uzgajati određene biljke jer su bile nezaobilazne u određenim prilikama, na primjer ružmarin za svatove, ili ljekovite biljke koje su mogle biti korisne prilikom pojave određenih simptoma, na primjer *konjogríz* (cikorija, lat. *chichorium intybus*). Lovretić ne opisuje *baščicu*, ipak piše

da djevojke određeno cvijeće sade, iako se njime ne kite (Lovretić 2016: 197). Nalazimo ipak pojam *baščice* u naricaljki koju je zapisao:

*Kud li od lipa mladost tvoja,
Kud ti ode tanana oprema?
Kud li svila, kud zlatni rukavi?
Kud toliko iz baščice cviče?*

(Lovretić 2016: 385)

Možemo stoga pretpostaviti da je i u Otoku postojao pojam *baščice* kao cvjetnjaka.

Najčešće cvjetne vrste u Slavoniji

Lovretić donosi i dug popis cvijeća koje su Otočanke uzgajale i koristile:

Benedik, bosiljak, božur, breberina, carska kruna, cinija, ćubar, dragoljub, drimavac, fajgeli, gombice, gorocviće, đulašik ili tursko karanfilje, đurđan, iskrica, jagorčina, jesenjak, jorgovan, kaloper, karamfil, konjska metvica, košutica, lelim, lipi čoik, lipa kata, lipa žena, ljiljan, ljubičice, margara, margareta, metvica, mileduv (mileduv), mravinjak, mršav cvitak, muškata, ovčica (ili strilica), pijučić, potočnica, razvijojla, rezeda, rozetl, rutvica, ružice, ružmarin, sabljica, sapsara, srdašce, strilica, sumbul, suvi cvitak, štrepa ili švalerovo oko, šuskavac, trandofija, tulipan, turčinak, vijojlica, vinkovčanin crveni, zelenkada, zimzelen, zivalo ili žabice, žalfija, žuti cvitak, žute čašice, žute ljubičice (Lovretić 2016: 192).

U nastavku donosimo pregled vrsta prema uobičajenoj podjeli na jednogodišnje i dvogodišnje cvjetne vrste, trajnice, cvatuće grmlje i lukovičasto cvijeće. Uz vrste su navedeni latinski i narodni nazivi, a uz neke donosimo i fotografije, jer postoje vrlo raznoliki nazivi za cvjetne vrste diljem Slavonije, što katkada dovodi do nesporazuma, na primjer ponegdje se šebojem naziva i *Mattiola incana*. Navedeni su i latinski nazivi prema kojima je moguće nedvojbeno identificirati vrstu.

Jednogodišnje cvjetne vrste

Slika 1. *Matthiola incana*
Narodni nazivi: ljubičina, levkoja, viojlica, fajgl, fajgla, gospodska ljubičica

Slika 2. *Zinnia elegans*
Narodni naziv: cinija

Slika 3. *Limonium sinuatum*
Narodni naziv: statice, šušlavac

Slika 4. *Centaurea sp.*
Narodni naziv: razlićak

Slika 5. *Tagetes sp.*
Narodni naziv: kadifica

Slika 6. *Anthirrhinum majus*
Narodni nazivi: zijevalica, žabice, zečići

Od jednogodišnjih su se biljaka uzgajale i vrste:

Petunia x hybrida – petunija
Celosia cristata – pijetlova krijesta
Portulaca grandiflora – prkos
Nigella damascena – crnjika
Chrysanthemum carinatum – ivančica
Helychrisum bracteatum – slamnata ruža
Calendula officinalis – neven
Tropeolum majus – dragoljub
Cosmos bipinnatus – uresnica
Verbena sp. – sporiš, verbina
Callistephus chinensis – lijepa kata

Dvogodišnje cvjetne vrste

Slika 7. *Viola sp.*
Narodni naziv: maćuhica, sirotka

Slika 8. *Lunaria annua*
Narodni naziv: srebrenka, dukat

Slika 9. *Myosotis* sp.
Narodni naziv: potočnica

Slika 10. *Bellis perennis*
Narodni naziv: tratinčica

Od dvogodišnjih vrsta zabilježene su i vrste:

Cheiranthus cheiri – šeboj

Dianthus barbatus – turski karanfil, vatrica

Trajnice

Slika 11. *Gypsophilla elegans*
Narodni naziv: sadarka, šlajer

Slika 12. *Aquilegia* sp.
Narodni naziv: pakujac

Slika 13. *Paeonia* sp.
Narodni naziv: božur

Slika 14. *Stipa* sp.
Narodni naziv: kovilje

Ostale trajnice su:

Phlox sp. – plamenac

Lupinus sp. – vučika, vučjak

Hemerocallis sp. – graničica

Chrysanthemum sp. – krizanteme,
krizantene, krizentene, gospine ružice,
mrazovac

Hydrangea sp. – hortenzija

Rosa sp. – ruža

Dicentra spectabilis – srdašce, od srca
kap

Aster sp. – zvjezdan

Bergenia sp. – bergenija

Helychrisum sp. – smilje

Cvatuće grmlje

Slika 15. *Viburnum opulus*

Narodni naziv: udikovina, majska ruža, loptice

Symphoricarpos sp. – biserak

Syringa vulgaris – jorgovan

Cornus mas – drijenak, drinak

Rosmarinus sp. – ružmarin

Sambucus nigra – bazga

Lukovičaste vrste

Slika 16. *Dahlia sp.*

Narodni naziv: daliže, georgine

Slika 17. *Iris sp.*

Narodni naziv: perunika

Slika 18. *Narcissus*

Narodni naziv: sunovrat, zelenkada

Tulipa sp.

Narodni naziv: tulipan

Hyacinthus sp.

Narodni naziv: zumbul, sumbul

Lilium candidum

Narodni naziv: Marijin ljiljan

Muscari sp.

Narodni naziv: presličica

Gladiolus sp.

Narodni naziv: gladiola, sabljice

Lončanice

Slika 19. *Pelargonium sp.*

Narodni nazivi: liza, muškatla, marijica

Fuchsia sp.

Narodni naziv: fuksija

Asparagus sprengeri i *Asparagus setaceus*

Narodni nazivi: šumica, špiner, asparadus, sitni cvit

Primjena cvijeća

Najčešće se cvijeće primjenjivalo za ukrašavanje – *kićenje* djevojačke frizure, ali i ženskoga oglavlja. Moglo se koristiti i drugdje kao ukras, npr. malo šumice moglo se staviti ispod broša na maramu, što bi dodatno istaknulo taj broš. Kao drugo, znatna količina cvijeća korištena je za ukrašavanje crkve, a poseban je primjer i ukrašavanje prilikom Brašančeva, odnosno Tijelova (slika 20). Čišćenje i ukrašavanje crkve bio je u prošlosti posao za djevojke u Slavoniji, odnosno za djevojački red. To su bile uobičajene, redovne, moglo bi se reći svakodnevne primjene cvijeća.

Slika 20. Sinica za Brašančevo u Vrpolju 2022. godine.

Postojale su i obredne primjene. U prošlosti, a i danas, prakticira se u Slavoniji obredno umivanje na jutro Cvjetnice. U prošlosti se raznoliko proljetno cvijeće stavljalo u lavor i zatim u njemu umivalo, danas je to moguće napraviti i u umivaoniku (slika 21).

Slika 21. Voda za umivanje s cvijećem za Cvjetnicu. Snimljeno na izložbi Od Cvjetnice do Uskrsa, Vrpolje 2021.

Prilikom određenih običaja obvezne su bile određene biljke, na primjer kovilje za Duhove na kapama ljelja. I danas je obvezan dio svatovskih običaja ružmarin, o kojemu je cijeli tekst napisala Lucija Karalić. Dio je svatovskih običaja i asparagus koji me su se često, a vrijedi to i danas, ukrašavale bočice s rakijom i vinom prilikom pozivanja u svatove. Lovretić navodi da je bosiljak bio *bapski cvit*, a nosili bi ga u rukama kao zaštitu od neugodnih mirisa, pa se s tom svrhom unosio u kuće prilikom smrti ukućana (jer još početkom 20. stoljeća pogrebni običaji podrazumijevali su da mrtvac leži u svojem domu prije pokopa). Blagdan Svih svetih u moderno doba podrazumijeva kupnju cvjetnih aranžmana, najčešće s velikim krizantemama. Međutim, još je uvijek podjednako često ukrašavanje groba posudama s *Chrysanthemum sp.* sitnijega cvijeta, kakav se uzgaja u Slavoniji.

Zaključak

Zanimljivo je spomenuti da se kod Lovretića pojam *cvit* učestalo koristi u značenju mjesecnice (Lovretić 2016). To ide u prilog činjenici da je cvijeće bilo dubo-

ko povezano sa ženama. I danas se može čuti da Šokice, u pravilu sada starije, jedna drugu oslovljavaju kakvim cvjetnim imenom, ili tako oslovljavaju djecu, na primjer ljubičice, ružice, od milja. Koliko je cvijeće bilo povezano s pojmom ljepote i ukrasa, svjedoče i floralni motivi na tradicijskom tekstilu i namještaju. Cvjetni su motivi česti, bez obzira na tehniku izrada ukrasa, pa ih je moguće prepoznati i u plošnom vezu, kukičanju ili *heklanju*, šlinganju, zlatovezu itd.

Plodnost slavonskih njiva omogućila je donekle ugodan život jer usprkos marljivom i mukotrpnom radu, nije tu bilo gladi kakva je u prošlosti bila prisutna u drugim hrvatskim regijama. U Slavoniju su dolazili nadničari iz drugih hrvatskih krajeva (upravo zahvaljujući tome u Vrpolju se rodio Ivan Meštrović) i iz današnje BiH. Zahvaljujući tomu relativnom blagostanju, Šokci su si mogli priuštiti određene luksuze – ono što im nije bilo prijeko potrebno za preživljavanje, već je služilo u druge svrhe. Svakako smijemo primijetiti, na temelju očuvane i zabilježene arhitekture i ponajprije odijevanja, da Šokcima nije bila važna samo funkcija svakodnevnih predmeta, već i njihova estetika. Šokci su si mogli priuštiti da se okruže lijepim stvarima i, sudeći prema materijalnim ostatcima, tomu su i težili. *Cvijeće iz baščice* rezultat je toga što su Šokci biliiskusni ratari i što su bili esteti. *Cvijeće iz baščice* nije imalo svrhu prehraniti ili održati na životu, pa ni olakšati ga, već je isključivo služilo kao estetski dodatak svakodnevnici. To je još jedan dokaz koliko je Šokcima ljepota bila važna i koliko je ta ljepota bila povezana s cvijećem. Cvijeće je resilo djevojke, žene, trijemove, dvorišta, narodne nošnje, namještaj, crkvu.

Šokačka tradicijska gospodarstva u mnogočemu su primjer samoodrživosti i samodostatnosti, pa tako i u uzgoju cvijeća za različite potrebe. Dok je uzgoj povrća zadržao svoj kontinuitet na seoskim domaćinstvima, uzgoj cvijeća gubi se u tom

tradicionalnom obliku i prelazi u oblik koji zadovoljava ponajprije estetske zahtjeve i oplemenjivanje okoliša kuće, postaje manje raznolik, uvode se nove vrste. Gubi se običaj sakupljanja i čuvanja sjemena.

Uzgoj cvijeća za vlastite potrebe poželjno je osnaživati i razvijati u svrhu opće samodostatnosti, očuvanja bioraznolikosti, privlačenja dobrih kukaca i očuvanja pčelinjeg fonda. Uzgoj cvijeća za rez na lokalnoj razini, kao što je vidljivo na primjeru tradicijskog vrta, moguće je i s klimatskog stajališta. Cvijeće za rez koje koristimo u suvremenoj kulturi uzgojeno je na dalekim lokacijama, pretežno u Africi i Južnoj Americi, gdje su povoljni klimatski uvjeti i jeftina radna snaga. Zakonska regulativa koja uređuje zaštitu resursa i okoliša te zaštitu čovjekova zdravlja u industriji rezanog cvijeća u nekim zemljama izvoznicama cvijeća nije uređena. Troškovi transporta i skladištenja i ekološki otisak sveukupnog procesa proizvodnje i transporta također idu u prilog potrebi osnaživanja lokalnog tržišta i cvjećarske proizvodnje.

LITERATURA:

- Baksa, Nada; Jelka Grđan; Agica Ježić; Antun Petak i Viktorija Rudnički. 2002. *Priručnik vikend oglednih radionica: Tradicijski slavonski vrt*. Katalog stručnih skupova, red. broj 404; Prva smotra učeničkih zadruga Osječko-baranjske županije, Zagreb.
- Jain, Sudhanshu K. 1986. Ethnobotany. *Interdisciplinary Science Reviews*, 11(3), 285–292.
- Karalić, Lucija. 1979. „Ružmarine, ti nemaš vršike”, *Revija Đakovačkih vezova*, 24–25.
- Lovretić, Josip. 2016. Otok. Privlačica, Vinkovci.
- Prance, Ghilleen T. 1991. What is ethnobotany today? *Journal of Ethnopharmacology*, 32(1-3), 209–216.
- Veić, Ivka; Višnja Šimunović i Anđelka Hodalić. 2003. Cvjetne gredice u tradicijskim vrtovima sjeverozapadne Hrvatske. *Agromoski glasnik*, 65(3-5), 241–252.

JIII, KAK SI GIZDAVA!

PRIOLOG O UKRAŠAVANJU NAKITOM OD STAKLENIH PERLICA U PODRAVINI

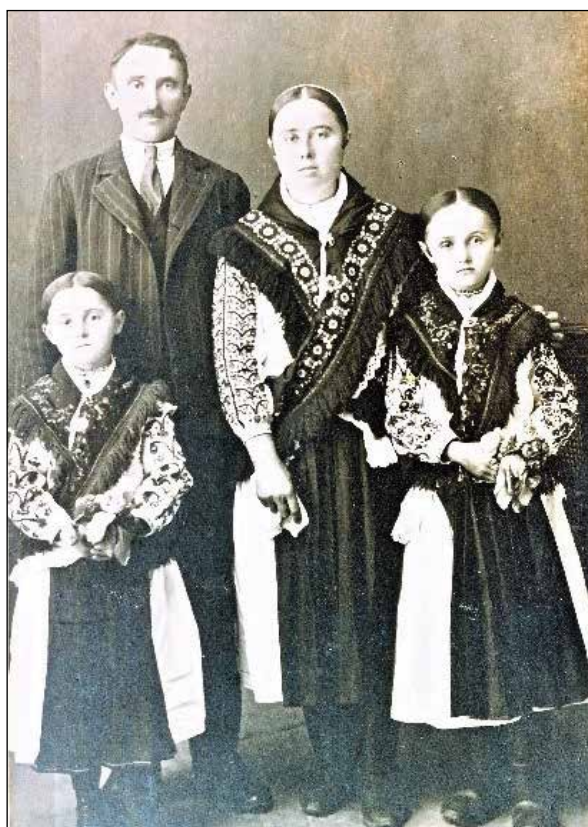
Marija Mesarić

Muzej grada Koprivnice

Kićenje nakitom oduvijek je bilo znak prestiža, bogatstva i moći. Zlato, drago kamenje, dijamanti i biseri najčešće se vežu uz lik vladara, kralja i elitu kojoj su bili dostupni ti luksuzni, sjajni, lijepo obrađeni predmeti. Međutim, kićenje nakitom bilo je rašireno i među pukom – pripadnicima nižih i srednjih slojeva. To su bile jednostavne ogrlice izrađene od drva ili kosti, imitacija bisera izrađena od jeftinijih materijala ili drveni križić na vrpici (usp. Elgin 2005). Takav način ukrašavanja kod puka skrivao je i mnoga druga značenja: zaštitna odnosno apotropejska koja štite nositelja od zla, uroka, bolesti i drugih nedaća; vjersku i religijsku pripadnost; simbol identiteta i pripadnosti zajednici; od 19. i prve polovice 20. stoljeća društveni i ekonomski status, estetsku izvedbu obrtnika (Pentelić 1971: 28–32) i masovnu industrijsku proizvodnju prilagođenu estetskom doživljaju zajednice.

Nakit je vrlo osjetljiv i fragilan predmet poput odjeće. Vrlo ga je teško očuvati jer se troši nošenjem. Tradicionalno se čuvao kao obiteljska dragocjenost pa je vrlo malo sačuvanih primjeraka u Zbirci etnografskog tekstila koprivničkog muzeja, ali i u zbirkama entuzijasta, etnografa i članova folklornih društva koji čuvaju kulturnu baštinu. Interes Društva izvornog folklora Koprivnički Ivanec za sačuvane primjerkе tradicijskog nakita u muzejskim i privatnim zbirkama potaknuo je nastavak suradnje s Muzejom grada Koprivnice, s kojim kontinuirano provodi dokumentiranje, istraživanje, očuvanje i primjerenno promicanje umijeća izrade ivanečkog veza, jednog od načina ukrašavanja tradicijske ženske odjeće sela župe Koprivnički Ivanec. Na poticaj i traženje nositelja umi-

Kraluši na Ivanskoj nošnji iz 20-ih i 30-ih godina 20. st. Fotografiju ustupio Nenad Gregurec.

jeća DIF-a Koprivnički Ivanec i u suradnji s njima, Muzej je uz potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Koprivnice tijekom 2023. godine proveo terensko istraživanje umijeća ukrašavanja tradicijskim nakitom. Tada je otkriveno pravo malo blago. Pronađeno je deset primjeraka ogrlica *kraluša* koje su sačuvale obitelji Poldrugač, Horvat i Lipuš iz Koprivničkog Ivanca, te dva primjeraka *kraluša*, jedan lančić s privjeskom i zlatni vjenčani prsten koje je sačuvala gospođa Križević iz Koprivnice. Sačuvani primjerci *kraluša* predstavljeni su na radionici uz Dane ivanečkog veza, gdje su polaznice, članice DIF-a izradile nove primjerkе koji-

ma su upotpunile svoje nošnje. Istraživanje je potaknulo interes i kod suradnika na terenu, etnografa, članova folklornih društva i ansambla koji su bili potencijalni kazivači i bave se očuvanjem nošnji, a nakit im nedostaje te bi vrlo rado imali primjerke kojima bi upotpunili svoje nošnje.

Na temelju dobivenih podataka pokušalo se sagledati temu unutar postojećih spoznaja kako bi se mogao bolje razumjeti fenomen ukrašavanja nakitom u Podravini te potreba za revitalizacijom umijeća ukrašavanja nakitom od staklenih perlica, nematerijalnog kulturnog dobra. Podravski nakit po svojim karakteristikama dio je regije SZ Hrvatska, iako se neki materijali u izradi nakita i nazivi za vrstu nakita ogrlicu: *kraluš* i *đund* pojavljuju i na području Slavonije. U toj regiji uočena je pojava ukrašavanja oglavlja i nošenja nakita izrađenog od žice, staklenih perlica, ogledalca, vrpce, papira i cvijeća. Nakit su nosile uglavnom žene. Muškarci gotovo da i nisu nosili nakit (Benc Bošković 1971; Vrtovec 1985; Ivančić 2001) osim u svečanim prigodama poput svadbe. Tada bi na prsa ili za šešir zatakneli svadbenu kiticu, djelić mladenkinog oglavlja (Ivančić 2001: 268), u Podravini napravljen od papirnato cvijeća i ogledalca, koji se u selima župe Koprivnički Ivanec naziva *cimer* (Medvarić-Bračko 2011: 146).

Ukrašavanje nakitom rasprostranjeno je po cijeloj Podravini pa terensko istraživanje nije obuhvatilo samo mjesta odnosno lokalitete koji gravitiraju gradovima Đurđevcu, Koprivnici i Ludbregu već se širilo na lokalnu zajednicu i na mrežu odnosa između etnologa i sudionika ili kazivača. Sudionik istraživanja postaje lokalna zajednica i nositelji umijeća koji posjeduju znanje i doživljaj nematerijalnog fenomena koji se istražuje. Neki od njih voditelji su i/ili članovi kulturno-umjetničkih društava, zapisivači kulture, sakupljači etnografskog blaga, nositelji umijeća te imaju iskustva u istraživanju i prikupljanju etnografske građe. Istraživanje se proširuje i na ustanove gdje borave starije osobe iz cijele Podravine, koje postaju sugovornici odnosno kazivači te su njihova sjećanja i

znanje o podravskom nakitu sačuvani u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice. Teren je uključio i mjesta izvan Podravine, poput Velike Gorice gdje boravi kazivačica iz Koprivničkog Ivanca kod svoje obitelji. Potencijalni kazivač postaje šira publika na predavanju i panel raspravi¹ kustosice Marije Mesarić o tradicijskom nakitu Podravine, gdje su zainteresirani pojedinci u neformalnom razgovoru podijelili sjećanja i znanja o pojavi tradicijskog nakita u Podravini.

Tradicijska ženska odjeća i nakit u Podravini čine jedinstvenu cjelinu. Kod oblikovanja estetske izvedbe i kićenja nakitom u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća vrlo je izrazit srednjoeuropski utjecaj koji su uočili etnolozi i kulturni antropolozi i u rasprostranjenosti marama za ogrtanje tzv. tibeta, vrpca ili traka za ukrašavanje oglavlja i odjeće, ukosnica i češljeva, zatim prsluka, kaputića, čizmama i cipela koji su se nabavljali na *prošćenjima* i sajmovima kod obrtnika (Benc Bošković 1986; Vitez i Muraj 2001; Mesarić 2021). Tada je na području koprivničke i đurđevačke Podravine² prisutna pojava ogrlica od staklenih perlica *kraluša*, *kraloša*, *kraljuša*, *kraluža* ili *đund*, zlatnih lančića s privjeskom, *deluncija* (medaljona), *pantlina* (vrpce) i imitacije bisernih ogrlica koje se spominju pod nazivom *biseri*, ukrasnih broševa fibula koje su nazivali *iglice* (Winter 1987; Medvarić-Bračko 2011: 130–131; Salajpal 2014: 66; Tomec 2021: 119) te vrlo rijetko narukvica. Na ludbreškom području³ vrlo se rijetko javlja nakit u ukrašavanju tradicijske odjeće. Etnolozi i kulturni antropolozi uočili su ukrašavanje *poculice* staklenim perlicama *đundekima* (Winter 1987), a na fotografijama je vidljiva pojava lančića

1 Predavanje i panel rasprava održani su u dvorani Domoljub u Koprivnici u petak, 7. srpnja 2023., uz obilježavanje Dana kulturne baštine, koje organizira Folklorni ansambl Koprivnica.

2 To područje obuhvaća mjesta: Gola, Gotalovo, Otočka i Novačka, Molve, Virje, Novigrad Podravski, Grad Koprivnica (Starigrad, Koprivnica), sela župe Koprivnički Ivanec, Đelekovec, Torčec i Đurđevac.

3 To područje obuhvaća mjesta župe Sveti Đurd, Ludbreg, Martijanec i Veliki Bukovec.

s privjeskom koji se nosio i u nekim mjestima koprivničke Podravine.⁴

Lančić s medaljicom na nošnji iz Koprivničkih Bregi, početak 20. st.

Kićenje nakitom bilo je rasprostranjeno Podravinom, pa ipak, nakit se vrlo malo spominje kao dio tradicijskog ukrašavanja i odijevanja. Za to postoje različiti razlozi, no jedan od njih je činjenica da nisu sve žene mogle imati nakit. Ipak su ga nastojale nositi u svečanim i posebnim prilikama pa su se snalazile na različite načine. Ako ga nisu mogle dobiti na dar od članova obitelji, kumova ili prijatelja, nastojale su ga posuditi za tu priliku od žena koje su ga mogle posuditi.⁵ Upravo iz tog razloga vrlo važan izvor za proučavanje jesu fotografije iz prve polovice 20. stoljeća, nastale u ateljeima ili na posebnim svečanim prigodama kao što su svadbene svečanosti. Tada su Podravci bili odjeveni u najbolju, najljepšu i najsvečaniju odjeću koja se ukra-

šavala nakitom. Na fotografijama je vidljivo da nisu sve žene nosile nakit, da je bio manji broj onih koje su ga imale ili mogle posuditi da bi ga nosile u toj prilici.

Tradicijski podravski nakit vrlo je dopadljiv dio svečane ženske tradicijske odjeće. Ukrašavanje nakitom u Podravini bilo je svojstveno djevojkama i mladim ženama, no bilo je djevojčica i starijih udanih žena koje su ga nosile. Ukrašavale su se – *cifrale*, *gizdale*, *štimala* djevojke i mlade žene pa se vrlo često za njih govorilo: *Kak je preštimana!* ili *Kak je gizdava!* Uljepšavanje tradicijske odjeće nakitom narod je zvao *gizdavost* i *cifranje* (Tomec 2021: 119). Različite vrpce, ružice, cvijeće, dijademi i svadbena kruna (vijenac i kitića) dio su ukrašavanja oglavlja djevojaka i mladih žena. Područje vrata i prsa krasile su ogrlice i broševi, dok su se narukvice i vjenčano prstenje vrlo rijetko nosili.

Gotovo na cijelom području Podravine bilo je rasprostranjeno ukrašavanje ogrlicama. Ogrlica je vrsta nakita koja se najviše nosila u Podravini, a bilo ih je nekoliko vrsta: *kraluši/kljaluši*, *biseri*, lančići s privjeskom, *zrnje* ili *čisla* i druge. Sve vrste ogrlica puk je nazivao *kraluš/kraljuš*. Tako je *kraluš/kraljuš* postao je dijalektalni pučki naziv⁶ za ogrlice koje su se nosile u 19. i 20. stoljeću, dok je u drugoj polovici 20. stoljeća za *kraluše* raširen naziv *đinduve*.⁷ Iako su se ogrlice nazivale *kralušima*, za neke su osim naziva *kraluš/kraljuš* bili rašireni i drugi nazivi, poput *biseri* za ogrlice izrađene od bijelih perlica, imitacija bisera od puku pristupačnijih materijala u nekim dijelovima Podravine,⁸ lančiće s

4 U mjestima Koprivnički Bregi i Glogovac.

5 Podatci o kazivačima dobiveni istraživanjem provedenim tijekom 2023. godine nalaze se u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice.

6 U Podravini, Međimurju i Hrvatskom zagorju *kraluš/kraljuš* dijalektalni je naziv za ogrlicu, pa tako u rječnicima dostupnim putem mrežnog pretraživanja uz riječ *kraluš* stoji značenje: a) ogrlica; b) ogrlica od zrnja i lančić; c) ogrlica od nanizanih (staklenih) perlica; d) zrnata ogrlica. Uz *kraluš*, na području SZ Hrvatske raširen je i naziv *đund* (mađ. *geoyngi*, ogrlica ili biser), no u Podravini *đund* je naziv za perlicu od koje se radio *kraluš*.

7 Podatci o kazivačima dobiveni istraživanjem provedenim tijekom 2023. godine nalaze se u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice.

8 Uz *kraluš/kraljuš* naziv biseri spominje se i u Virju u 19. stoljeću, Đurđevcu u 19./20. stoljeću i Koprivničkom Ivancu u 1. polovici 20. stoljeća.

privjeskom⁹ i *zrnje* ili *čisla*. Jedino se naziv *kraluš/kraljuš* očuvao samo kao naziv za ogrlicu izrađenu od staklenih zrnaca (Večenaj i Lončarić 1997: 144). Taj tip ogrlice izrađivao se nizanjem staklenih perlica. Velike su zvali *đund*, a sitnije *đundeki*. Bilo ih je *sake fele*, inačica je bilo mnogo s obzirom na vrstu materijala, boju i složenost izrade. Najrasprostranjeniji su bili crveni i bijeli *kraluši*. Uz njih se javljaju crni, plavi, prozirni, kremasti ili bež i žuto-zlatni, no zanimljiva je pojava kombinacije više boja, veličina i oblika zrnaca u selima župe Koprivnički Ivanec, gdje su neki imali i privjesak u sredini. Staklena zrnca bila su *sakojacka*, bilo ih je različitih veličina i oblika: okrugla, plosnata, duguljasta, romboidna, u obliku prizme itd.

Uz staklene javljaju se tijekom 20. stoljeća i perlice od sedefa, a kasnije drvene perlice i kamen. Dužinu *kraluša* određivala je kupovna moć i moda koja se mijenjala od sredine 19. stoljeća do početka 2. svjetskog rata. Nosili su se uz vrat, a ako su bili dugački, mogli su se nekoliko puta omotati oko vrata tako da je izgledalo kao da ima više nizova. Takve *kraluše* nosile su djevojke i mlade žene. Neki su bili na dnu *prefrknjeni*,¹⁰ a nosile su ih udane žene. *Kraluši* su se nošenjem znali oštetiti, konac bi puknuo pa bi se zrnca rastepla i *zmuznula*. Žene bi pokupile zrnca i ponovno ih nanizale pa su se *kraluši* s vremenom skraćivali. U skladu s mogućnostima, na sajmu i kod putujućih trgovaca, kupile bi nove perle kojima bi nadomjestile potrgane. Nanizale bi ih na čvrstu nit koju su imale pri ruci, primjerice *šusterski konac*, *špagu*, upredenu nit, dvostruki konac i slično. Kod nizanja nije bilo zadane sheme po kojoj se *kraluš* radio, već je ona bila dio kreativnosti žene i estetskog doživljaja zajednice.¹¹

9 Naziv *kraluš* za vrstu ogrlice tj. lančića s privjeskom raširen je u Torčecu i ostalim dijelovima Podravine.

10 To je naziv za način nošenja *kraluša* koji su bili duži. Oni su se savinuli tako da ne prelaze rub prsluka *kožulca*, već da se nose iznad njega.

11 Podatci o kazivačima dobiveni istraživanjem provedenim tijekom 2023. godine nalaze se u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice.

Tijekom istraživanja prikupljeni su podaci i o drugim vrstama nakita koji se nosio u Podravini. To su broševi, lančići s privjeskom, narukvice, vjenčano prstenje, privjesci ili medaljice i *škapulari*. Žene su broševima ukrašavale prsluke, marame za ogrtanje i bluze. U Podravini su se nosili broševi od kovine žute boje, ukrašeni šarenim kamenčićima i perlicama. To su obično bili cvjetni motivi (grančica, grozdčić, cvijet, djetelina, košara s cvijećem i slično), dok je pojava vrste broša ukrasne fibule zabilježena jedino u selu župe Koprivnički Ivanec pod nazivom *iglica*. Igljica se kupovala na Mariji Bistrici, a bilo je i vještijih koji su ih izrađivali. Prisutno je ukrašavanje lančićima s privjeskom na području Podravine te pojava medaljona/medaljica i *škapulara* ili *zagovora* koje su nosile starije žene. Vrlo su se rijetko nosile narukvice. Nosili su se široki vjenčani prsteni, izrađeni od „dinara” koje su kupovali od putujućih trgovaca, na *prošćenjima* ili su ih naslijedili od roditelja u vrijeme 2. svjetskog rata, a sačuvan je i jedan primjerak zlatnog prstena iz 1930. do 1940. godine. Takve prstene kupovali su imućniji Podravci kod zlatara u gradu. Djeca su nosila ogrlice od zrnja (krunica od plodova nanižanih na *špagu* s križićem, posebno su bile cijenjene one od kestena), licitarska čisla, ružice od papira te narukvice od vune koje su plele djevojčice.

Od druge polovice 20. stoljeća tradicijski nakit se osim kao dio ukrašavanja tradicijske odjeće sve više počinje nositi kao dio svečane ženske narodne nošnje u folklornim društvima, ali i kao samostalni predmet, pa ima žena koje ga počinju nositi i na posao i u drugim prigodnim prilikama.¹² Predstavljanjem pronađenih izvornih primjeraka *kraluša* na radionici nastojalo se potaknuti interes među pripadnicima zajednica za tradicijskom nakitom, a izradu novih primjeraka omogućuje i olakšava materijal koji je dostupan kao *hobby art* i vrlo pristupačan.

12 Podatci o kazivačima dobiveni istraživanjem provedenim tijekom 2023. godine nalaze se u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice.

Cifranje ili *gizdanje* nakitom u Podravini tijekom 19. i prve polovice 20. stoljeća oblikovalo se pod utjecajem srednje Europe i mode što je vidljivo i u nošenju *kraluša*, medaljona na vrpčama, lančića s privjeskom, ružica u kosi, narukvica, ukrasnih broševa i fibula kojima su se ukrašavali oglavlje, marame za ogrtanje *tibeti*, prsluci ili *kožulci* i bluze, a prisutan je i utjecaj mode 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća (*kraluši biseri*). Takav nakit kupovao se kod obrtnika, putujućih trgovaca *kramara* ili na *prošćenjima*. Premda je bio skup i nisu si ga svi mogli priuštiti i nositi, ipak su žene nastojale posuditi nakit i nositi ga u svečanim i posebnim prigodama, a ta se tradicija očuvala i u drugoj polovici 20. stoljeća kada se počinje nositi poput suvremenog nakita. Naglasak je na estetskoj izvedbi – kićenju i isticanju ljepote žene, međutim nakit je bio pokazatelj nacionalne i vjerske pripadnosti, imućnosti i statusa u zajednici. Bio je jedina ženina imovina te je imao značajnu ulogu u stvaranju društvenih odnosa žene u zajednici, oblikovanju njezina identiteta i estetskog poimanja zajednice. Tijekom vremena mijenjala se funkcija podravskog nakita, od zaštitne koja je štitila nositelja od zla, simboličke kao pokazatelja promjene društvenog statusa u zajednici i suvenira koji se nosi do ukrasne koja se najviše ističe i dominira. Od druge polovice 20. stoljeća sve se više nosi kao samostalni odjevni predmet, ali još uvijek izražava osobnost žene te estetsku izvedbu i vještinu onoga koji ga stvara.

LITERATURA:

- Benc Bošković, Katica. 1971. „Nakit i kićenje u Hrvatskoj”. U *Nakit i kićenje (katalog izložbe)*. Beograd: Etnografski muzej, 40–42.
- Elgin, Kathy. 2005. „History of Fashion and Costume: Elizabethan England”. Hong Kong: Baily Publishing Associates Ltd.
- Ivančić, Sanja. 2001. „Nakit u hrvatskoj pučkoj kulturi i tradiciji”. U *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu epoha i sujeta*, Zorica Vitez i Aleksandra Muraj ur. Zagreb: Barbat.
- Kašpar, Libuše. 1981. „Nošnja okolice Ludbrega”. *Podravski zbornik*: 177–180.
- Medvarić-Bračko, Ružica. 2011. *Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec*. Koprivnica: Baltazar d. o. o. i Ružica Medvarić-Bračko vlastita naklada.
- Mesarić, Marija. 2020. „Nakit od staklenih perli”. U *Igra staklenih perli (katalog izložbe)*. Koprivnica: Bogadigrafika d. o. o., 31–32.
- Mesarić, Marija. 2021. „Tibeti: Ženski odjevni predmeti koprivničke Podravine”. U *Tibeti u Međimurju i Podravini (katalog izložbe)*. Čakovec: Tiskara Printex d. o. o., 20–30.
- Mesarić, Marija. 2023. *Tradicijska umijeća ukrašavanja ženske narodne nošnje*. Koprivnica: Reklam d. o. o.
- Mesarić, Marija. 2023. Pisani izvještaj o provedenom kratkom istraživanju programa zaštite i očuvanja nematerijalnog kulturnog dobra Tradicijska umijeća ukrašavanja ženske narodne nošnje: ivanečki vez i nakit, dokumentacija Muzeja grada Koprivnice.
- Pentelić, Nikola. 1971. „Poreklo, funkcija i simbolika kićenja i nakita”. U *Nakit i kićenje (katalog izložbe)*. Beograd: Etnografski muzej, 7–26.
- Salajpal, Tereza. 2014. *Život i običaji u Goli tijekom 20. stoljeća*. Koprivnica: Baltazar.
- Sarti, Rafaela. 2006. *Živjeti u kući: stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500. – 1800.)*. Zagreb: Ibis grafika.
- Tomec, Josip. 2021. „Virje 1897. – 1904.” *Zbornik za narodni život i običaje knjiga 62*. Zagreb: Segatisk d. o. o.
- Vrtovec, Ivanka. 1985. *Narodni nakit Hrvatske*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Vitez, Zorica. 1996. „Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama”. U *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama (katalog izložbe)*. Zagreb: Tiskara Puljko.
- Večenaj Ivan i Mijo Lončarić. 1997. *Rječnik Gole: srednjopodravska kajkavština*. Zagreb: Baltazar.
- Winter, Marija, 1987. „Tri najvažnija momenta u životu čovjeka”. *Podravski zbornik*: 153–161.
- Revija *Svijet*, godišta od 1925. do 1935. godine. Mrežni repozitorij Dabar.

OŽIVLJENO TRADICIJSKO UMIJEĆE TKANJA I VEZENJA U MOSLAVINI

Silvija Kantolić

Muzej Moslavine Kutina

Uvod

O očuvanju i zaštiti nematerijalne kulturne baštine mnogo je toga rečeno i napisano, i iako je prepoznata njezina važnost, osjetljivost i ugroženost, katkada nam se čini da nije učinjeno dovoljno, pogotovo ako imamo primjer u vlastitoj okolini koji želimo očuvati. Mnogi su elementi kulturne baštine već nažalost nepovratno izgubljeni jer nema nositelja koji će proslijediti znanje novim generacijama, a i nedostatak interesa kod mladih ne pomaže. Svejedno, postoje inicijative koje bude nadu kao i pojedinci koji imaju veliku volju i želju zaštititi dio svojega kulturnog identiteta. Sigurna sam da je većina entuzijasta svjesna neminovnog gubitka mnogih elemenata baštine, ali isplati se uložiti trud radi budućnosti.

Jedno od prepoznatljivijih kulturno-povijesnih obilježja svakoga naroda i važan segment identiteta jest upravo ono što mi danas poznajemo i podrazumijevamo pod pojmom narodna nošnja, a u prošlosti se zvalo *ruvo*, *ruho*, *obleka*, *roba*... i izrađivalo se i ukrašavalo nitima koje su se dobivale mukotrpnom obradom lana, konoplje, vune i svile. Moslavina pripada panonskom etnografskom području gdje se narodne nošnje razlikuju od kraja do kraja, čak od sela do sela, dakle i muške i ženske narodne nošnje imaju više inačica, osobito ženske. Unutar hrvatskog naroda odjeća i svi elementi koji je prate (oglavlja, obuća, nakit) ocrtaiva kulturni identitet, a unutar zajednice odaje društveni status

Detalj pečkog veza, 7. 11. 2023.,
autor Silvija Kantolić.

pojedince i kontekst u kojem se u određenom razdoblju života ili godine nalazi. U našim narodnim nošnjama pronalazimo tragove drevnog slavenskog nasljeđa, ali i mode koja je preuzeta iz različitih povijesnih epoha, koje su obilježile kako svijet tako i naše prostore – srednji vijek, gotika, renesansa, barok i rokoko. U početku je brižno čuvana baština obogaćivana novim elementima koji su prihvaćeni kao novost, da bi s vremenom i oni postali dio te narodne kulturne baštine. Narodna se umjetnost s vremenom oblikovala i pri-

Na tkalačkoj radionici u Radićevoj ulici, 14. 12. 2022., autor Tomislav Kantolić.

lagođavala društvenim i običajnim mijenama, pa se tako odjevni obrasci visokih slojeva društva zrcale u hrvatskim narodnim nošnjama u kojima vidimo kulturne utjecaje Mađarske, Austrije, Osmanskog Carstva, Mletačke Republike i gotovo svih onih s kojima su Hrvati kroz povijest dolazili u doticaj u tijeku migracijskih kretanja (Ivanković 2001: 7).

Tehnike tkanja u Moslavini

Ipak, postoje neke karakterističnosti s obzirom na vrstu tkanja koje se izrađivalo i upotrebljavalo na ovim prostorima. Tkalo se na tkalačkom horizontalnom stanu uglavnom na jednom paru *ničanica*, i to nekoliko vrsta platna, ovisno što je bilo u osnovi i potki. Rjeđe platno, tzv. *redina* tkana je tankim lanom po lanu (osnova i potka od žućkastog nebijeljenog lana) i koristilo se za izradu peča (marama, oglavlje udanih žena). Prilikom tkanja u tanko tkanje mogle su se ubaciti (po određenom redu) deblje lanene ili bijele pamučne niti pa se na taj način dobila *križanina* koja se mogla još dodatno ukrasiti unutar tog „karijanog” uzorka vezom. Postojale su i varijante miješanih platna, pogotovo kada su

se počeli kupovati *končec* (dobro upredena pamučna nit) i tvornička pređa. Deblje laneno platno (lan se nazivao *pređa*, a laneno platno *pređno*) koristilo se za *prostinu* (bez uzorka) i od takvog se platna izrađivala radna odjeća, a i služila je za žalost i nosila se u korizmi, adventu i starijoj životnoj dobi. Ruho se u Moslavini ukrašavalo na nekoliko načina odmah u tijeku tkanja: *naopaki prebor*, *u zev*, *prebor na daščicu* (*digano*) i *vutlek/vutlak* (starinski i noviji, često u kombinaciji s *preborom*). *Vutlek* i *u zev* su za izradu najsporije tehnike i one su najprije napuštene i zamijenjene krupnijim *preborom* za više niti, a *prebor na daščicu* je opcija koja se pojavila kao brža varijanta kada žene više nisu imale toliko vremena biti u kući i tkati, već su raspadom obiteljskih zadruga dobile i druga zaduženja na obiteljskom gospodarstvu.

Sva odjeća, i muška i ženska, nastajala je po ravnoj niti osnovnog tkanja, što znači da osnovno ruho nije krojeno niti rezano, već je nabirano po dužini niti osnove (Gušić 1955: 49). Ukrašavali su se dijelovi ženskog ruha: *opleće*, *zaslon*, *rubača*, pojas; muške hlače ili *gaće* i košulja ili *rubača*, ukrasna falda na prsima muških košulja

ili *štraf*; ženska oglavlja (poculice, peče), kućni tekstil (plahte ili *plajte*, jastučnice ili *vanjkušnice*, *prezlamice*, ručnici, prekrivači za krevet ili *koperte*...). Svaka od tih tehnika zahtijevala je spretnost, urednost, snalažljivost, dobro oko i veliku ljubav prema onome što se radi. Svaka je žena skrivila za svoju obitelj i osiguravala ruho koje se nosilo i za rad i za svečane prilike. Upravo je ovo posljednje najzanimljivije i najbogatije jer je u takvo ukrašeno ruho utrošeno najviše vremena i truda.

Pečki vez¹ i ornamentika

Ruho se ukrašavalo i vezom. Na otkanom platnu vezlo se nekoliko karakterističnih vezova za ovo područje. Vezovi po pismu (koji se izrađuju po crtanom motivu) jesu: pečki vez, plosni, ovijanac (obični i široki, često u kombinaciji s plosnim i pečkim vezom ili samostalno, ako se izvođe vijuge i spiralne linije, *zafrčki*), lančanic, obamet. Vezovi brojem koje nalazimo na narodnom ruhu Moslavine jesu križići, polukrižići, goblen bod, tvez, tvez po tvezu, izrezanac. Za vez brojem preporučuje se laneno ili konopljino platno na kojem se jasno mogu razabrati niti osnove i potke, a za vez po pismu bolje je tanko gušće platno jer se na njemu može bolje nacrtati uzorak po kojem se *našvava*. Još su neki vezovi pronađeni na najstarijim primjercima, a to su na primjer prepletenac i lozanje, koji se nalaze na poculicama uz pečki vez (Pleše 1954: 58). Najstariji primjerci tekstila ukrašeni su križićima i sitnim pečkim vezom, a kasnije, već spomenuti nedostatak vremena iznjedrio je veće cvjetne motive na narodnom ruhu. Kao i tkanje, i *našvavanje* se učilo od malih nogu od mama i

1 U literaturi pečki vez pronalazimo pod različitim nazivima: *plattstich* ili *flachstich*, *pečki šivano*, *pečno vezivo*, *pečki našav* ili *našvavano*, *pečki našivano*, *hrvatski narodni vez za peče*, *posavski vez*, *opatički vez*. U stranoj se literaturi (Mary Thomas's Dictionary of Embroidery Stitches iz 1934. godine i Samplers and stitches, a handbook of the embroider's art by Mrs Archibald Christie iz 1920. godine) pronalazi pod nazivom *rumanian*, *antique*, *oriental*, *indian filling*, *janina stitch*.

Tkalačka radionica na Trgu dr. F. Tuđmana, Kutina, Petrovo, slavlje kutinsko, 2. 7. 2022., autor Tomislav Kantolić.

baka koje su se uvijek trudile svoje znanje prenijeti na žensku djecu jer im je ta vještina bila prijeko potrebna kako bi, kada odrastu, bila sposobna raditi samostalno i osigurati si za početak dobar miraz. Mustre su se precrtavale na masni papir, na prozorskom staklu ili povlačenjem aluminijske žlice preko platna na koje se tada preslikavao izvezeni motiv ispod. Posebno su bili vrijedni novi umjetnički izražaji, nove mustre, smišljene od strane vezilja koje su samo nadograđivale ono što su im predci ostavili kao duhovni kapital. Pomoću *pela* ili *traglica* (okvira za vezenje) vezle su bojenom niti, pismom (pamučna nit u crvenoj, plavoj i crnoj boji), vunom, pamukom i svilom.

Naziv pečki vez je, kako se često smatra, izveden od riječi *peča* koja označava maramu – oglavlje udane žene, makar su peče do polovice 19. stoljeća bile prebirane tehnikom *naopakog prebora* ili tehnikom *u zev*, a tek dolaskom kupovnog materijala *šlara* (muslin, markizet) pojavljuje se pečki vez, najprije na pečama s kojih se širi i na ostale dijelove nošnje. Tehnika

veza starija je od naziva, a širio se i kroz samostanske škole (*opatečki našav*). U razdoblju od 1850. do 1900., nakon ukinuća kmetstva, u Moslavini su se stvorili uvjeti za bogatije ukrašavanje nošnji i već se tada primjenjivao pečki vez kod izrade motiva koje su žene precrtavale s raznih predmeta (liturgijskog tekstila, npr.). Poculice su se počele vesti tek pojavom baršuna i svile oko 1890., a pečki se vez raširio najviše oko 1895. kada se počela upotrebljavati umjetna svila (Šajnović 1938: 119). Crvene rože *opšivavaju* se zelenom svilom, plave rože žutom svilom, žuti cvjetovi ili listovi opšiveni su bordo ili smeđe, a zeleni listovi bordo crvenom svilom. Ukoliko boje nisu bile lijepo usklađene, govorilo se da se *rože tučeju*.

Pečki se vez izvodi u dva boda, koji se razlikuju po hvatanju površine s lica i po izgledu naličja koje po sredini motiva ima prazninu pa se zbog toga naziva i *šparni vez* jer štedi konac. Izrađuje se u pet ili sedam boja: žutoj, plavoj, crvenoj, zelenoj i crnoj te kombinaciji pastelnih tonova plave, smeđe ili ljubičaste, kao i toniranim nitima plave i smeđe. U ostalim dijelovima Hrvatske nalazimo tehniku i naziv, ali u drugoj izvedbi boja i motiva (Petrović Leš 2014: 151). Koristi se i u Mađarskoj, Sloveniji, Srbiji, Slovačkoj. Kod nas je najrašireniji u Moslavini i Posavini, a nalazimo ga i u Turopolju, Podravini (okolica Koprivnice), okolica Našica – *bečki vez* (Petrović Leš 2014: 152). U međuratnom se razdoblju proširio Hrvatskom (u građanske sredine) zahvaljujući ženskim časopisima koji su ga promovirali (*Hrvatica*, (*Hrvatski*) *Ženski list za modu* – urednice Marije Jurić Zagorke), časopis *Svijet* (kasnije *Vez*), *Praktična žena* i dr. Kao i tkanje, vez je doista umjetnički izričaj koji se rađao iz nataloženih vrijednosti u zajednicama u kojima su obitelji živjele. Ono što fascinira u izgledu pečkog veza jest harmonija kompozicije motiva i boja s bjelinom domaćeg platna s vidljivim utjecajima gotike, renesanse i baroka (cvjetna kitica koja s vremenom postaje sve veća i krupnija).

Potreba za unikatnošću i isticanjem proizvela je mnoštvo potpuno različitih vezenih predmeta.

Prateći razvoj narodne nošnje i vrijeme kada je nastala, primjećujemo da se s vremenom i ornamentika mijenjala. U početku su ukrasi geometrijskog oblika (ravne i razlomljene cik-cak linije, trokuti, rombovi, rozete, kukice, stilizacija cvjetnih motiva, zvjezdice), a cvjetni motivi u slobodnijoj formi (što je vidljivo osobito kod veza po pismu) u upotrebu dolaze kasnije. I u toj slobodnijoj varijanti možemo uočiti razlike između sitnijih motiva koji su stariji (*po starinski*) i novijih koji su krupniji (*na veliko*). Cvijeće koje se nalazi na tekstilu jesu ruže, maćuhice, tulipani, ljubičice, zvončići, georgine (dalije), gerberi, ljiljani, đurđice, visibabe, potočnice, *lepe kate*, jorgovani, razne vrste lišća (vinova loza, hrast), grožđe, bršljan i razne grančice s listovima. Životinjskih motiva bilo je manje (pčele, pauni, ptice, leptiri, pijetli).

Motiv cvjetne kitice koji je između dva svjetska rata postao široko rasprostranjen i zanimljiv, a kasnije i karakterističan za južnu i jugozapadnu Moslavinu, jest upravo onaj koji je smješten u kvadratiće (*škatule*, *kutije*), obrubljen *šibicama*, *iskricama*, *čuligom*, *zafčkima*, a najveća zasluga za taj motiv ide Stjepanu Šajnoviću, seljaku iz Osekova. Godine 1918. Šajnović sa suprugom Ankom osniva udrugu Narodno tkivo i vezivo u Osekovu kojom pokušava zaustaviti propadanje narodnog izričaja i potiče 40-ak zaposlenih žena u udruzi na izradu narodnih nošnji po starim uzorcima i po novim mustrama koje je sam *pisavao* i precrtavao te dograđivao novim idejama. Uveo je i pravilo koje je nalagalo da svi dijelovi nošnje (opleće, rubača i zaslون) imaju isti motiv (Moslavac 2008: 34). Udruga je uz odjeću tkala i vezla i crkveno ruho i barjake i na taj način dala priliku nezaposlenim ženama da kroz kućnu industriju dodatno privređuju. Šajnović je u suradnji sa Zorkom Sever, učiteljicom i umjetnicom iz Popovače, intenzivno radio na *smišljanju* novih mustri na primje-

ru starih očuvanih predmeta tradicijskog i crkvenog ruha. Na brojnim izložbama u zemlji i svijetu prikazao je bogatstvo narodnog ruha, studentima etnologije priređivao je praktične vježbe iz tkanja i vezenja (Moslavac 2012: 28), a Salomonu Bergeru, osnivaču Etnografskog Muzeja u Zagrebu bio je suradnik.

Tkalačka radionica

Na tragu Šajnovićeve ideje o zaustavljanju propadanja narodnog ruha, Etnografski se odjel Muzeja Moslavine Kutina uz svoj redovan rad uvijek nastoji angažirati i biti pokretač pozitivnih promjena u svojoj zajednici i na najzanimljiviji način privući novu publiku u muzej, a zaljubljenicima u kulturnu baštinu ponuditi i praktičan aspekt zaštite, a to su radionice tkanja i vezenja koje održava u suradnji s KUD-om „Seljačka sloga“ Kutinsko selo iz Radićeve ulice u Kutini. Radionice su u KUD-u aktivne više od 7 godina, a do oživljavanja radionica i suradnje s Muzejom došlo je početkom 2022. godine kada se prepoznao trud žena koje, kao što su nekada žene iz prirode crpile ideje za motive kojima su ukrašavale svoje tekstilne rukotvorine, sada pak iz svojih obiteljskih sačuvanih predmeta crpe ideje i snagu i volju za daljnje očuvanje i revalorizaciju tekstilnog rukotvorstva.

Radionice se održavaju po dogovoru, uglavnom jednom ili dva puta tjedno u prostorima KUD-a „Seljačka sloga“ u Kutinskom selu (Radićevoj ulici). Kutinsko selo je, iako bi sam naziv pretpostavio da je selo za sebe, dio grada Kutine, ali budući da su žitelji u toj ulici najduže zadržali tradicijski način života, nekako se i naziv „selo“ zadržao kao trajna odrednica. Inače, uz Crkvenu ulicu ponosno nosi naziv najstarije ulice u Kutini, a čine je dvije paralelne ulice između kojih teče potok Kutinica ili *Kutenja*. Nesebičnim angažmanom dviju tkalja, Mandice Mikoč i Đurđe Vončina, ova je priča moguća. Uz njihovu pomoć nekolicina žena pokušava naučiti dovolj-

no da se umijeće tkanja i vezenja održi. Uz tkanje i vezenje, uči se pređenje lana, *snovanje* i izrada *ničanica*. Materijal kojim se radi industrijski je lan (za osnovu) i domaći pređeni lan (za potku), kojeg je još uvijek moguće pronaći po selima Moslavine i Posavine. Uz postojeća dva originalna tkalačka stana pribavljena su još dva stana od kojih je jedan manjih dimenzija i služi za „putujuće“ prezentacije tkanja. Dvije su takve radionice održane na Trgu dr. Franje Tuđmana u Kutini u sklopu obilježavanja Petrova, dana kojim se od 2023. godine obilježava i Dan grada. 2022. i 2023. građani Kutine mogli su iz prve ruke vidjeti kako tkalački stan funkcionira i sami se okušati u tkanju.

Radionica pečkog veza u Muzeju 7. 11. 2022., autor Silvija Kantolić.

Dana 14. listopada 2023. godine Mandica Mikoč je sa svojim rekonstrukcijama narodnih nošnji sudjelovala na međunarodnoj reviji rekonstruiranih narodnih nošnji „Obnavljamo baštinu“ u Trnjanima u organizaciji Centra za tradicijsku kulturnu baštinu i zasluženo, sa svoje dvije rekonstrukcije, osvojila drugo mjesto. Bijela je nošnja otkana tehnikom *u zev* i namijenjena je starijim ženama, a druga je tzv. Šajnovićeva za mlađe žene, tehnika *naopaki prebor*.

U Muzeju Moslavine Kutina održavaju se radionice pečkog veza koje najviše privuku ljubitelje vezenja, ponajprije članove lokalnih kulturno-umjetničkih društava koji se i sami često bave rekonstrukcija-

Predavanje uz radionicu pečkog veza u Muzeju Moslavine Kutina 6. 11. 2023., vlasnik fotografije Silvija Kantolić.

ma i saniranjem šteta na narodnom ruhu. Boje kojima se vezlo u dobroj su mjeri i danas dostupne, ali uzmemo li u obzir činjenicu da su žene i same bojile svilu i na taj način dobivale nijanse kojih danas više nema, znatno je smanjen broj dostupnih boja na tržištu, osim po dogovoru s nekim proizvođačima koji rado pomažu veziljama narodnog ruha bojeći svilu u željene nijanse. Izvezeni motivi koje „skidamo” s narodnog ruha mogu se pronaći u ponudi suvenira Muzeja u formi okvira za slike u koji je umetnuto domaće tkano platno s izvezenim djelićem moslavačke narodne nošnje. Svaku radionicu prati i kratko predavanje o povijesti pečkog veza, bojama, motivima i ornamentici.

Nade za budućnost

Iako je jedna od zadaća etnologa u muzeju očuvati elemente kulturne baštine i originale tekstilnih rukotvorina netaknutima, ova je radionica dobra platforma za oživljavanje tekstilnog rukotvorstva u modernoj izvedbi i uključivanje ovog segmenta baštine u kulturni turizam ili, ono

što je bila prvotna misao i nit vodilja, za izradu vjernih rekonstrukcija koje se izrađuju po uzoru na originale koji se ili čuvaju u Muzeju Moslavine Kutina (od 1963.), ili u obiteljskoj ostavštini posljednjih stotinjak godina i više, a potrebne su, između ostalog, i za scensko predstavljanja folklorne baštine. Cilj nam je ovakvom edukativnom ulogom potaknuti na očuvanje, popularizaciju i promicanje umijeća tkanja i tehnika karakterističnih za naše područje i pečkog veza kao dijela nematerijalne kulturne baštine², što pridonosi osjećaju pripadnosti, poštovanju svoje kulturne baštine i razumijevanju vrijednosti i potrebe za zaštitom, a isto tako promovirati muzejsku djelatnost, golem potencijal koji muzeji imaju i suradnju s lokalnim zajednicama. Time se omogućuje svim članovima zajednice da i sami stvaraju kulturu te aktivno i odgovorno pridonose njezinoj održivosti. Iz suradnje na relaciji Muzej Moslavine

² Daljnja nastojanja Muzeja Moslavine Kutina svakako će ići u smjeru buduće zaštite pečkog veza i uvrštavanja ovog kulturnog dobra Moslavine na popis nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske.

Kutina – KUD „Seljačka sloga” proizašla je mapa *Tkano ruho iz naših škrinja*, koja je tiskana povodom 70 godina od službene registracije KUD-a. Ova mapa daje sažeti pregled blaga koje je narod u selu zadržao i sačuvao u obliku fotografskog zapisa i dobar je predložak za daljnja istraživanja i rekonstrukcije.

Upravo su već spomenute tehnike tkanja i vezenja učinile prostor Moslavine karakterističnim i prepoznatljivim u svijetu tradicijskog rukotvorstva i zaista bi bila učinjena velika šteta kada bi se elementi baštine koji je čine jedinstvenom izgubili u moru novotarija i utjecaja koji posljednjih desetljeća dolaze do naših krajeva. Velike su se promjene već dogodile, miješaju se stilovi i utjecaji, mnogi KUD-ovi u nedostatku lokalnog posežu za susjednim, a to je ono što pridonosi zbunjenosti i krivom tumačenju i interpretaciji. Upravo zato bi ovakve radionice bile korisne kako bi se lokalnim KUD-ovima mogle ponuditi vjerne rekonstrukcije, izrađene na tkalačkom stanu, otkane tradicijskim tehnikama i izvezene našim poznatim pečkim vezom, a polaznicima dala ta zadovoljština i sreća da čuvaju svoju kulturnu baštinu, pogotovo danas kada smo svjesni koliko je važno zadržati vlastiti identitet, a istodobno poštovati druge kulture i narode. Iako je Moslavina malena, kulturno je vrlo raznolika i važna regija bogata tradicijom i dužnost je kulturnih djelatnika i Muzeja Moslavine Kutina podržati ovakve inicijative i poticati daljnju edukaciju u tom smjeru.

LITERATURA:

- Archibald, Christie, *Samplers and stitches, a handbook of the embroider's art* by Mrs Archibald Christie, London: B. T. Batsford LTD 94 High Holborn, 1920.
- Belović-Bernadzikowska, Jelica, *Mala vezilja*, Pula: Tisak i naklada Tiskare Laginja i drug, 1911.
- Belović-Bernadzikowska, Jelica, *Hrvatski narodni vezovi*, Osijek: Naklada knjižare Ljudevita Szeklera, 1906.
- Gušić, Marijana, *Tumač izložene građe*, Zagreb, Etnografski muzej Zagreb, 1955.
- Ivanković, Ivica i Šimunić, Vladimir, *Hrvatske narodne nošnje*, Zagreb, 2001.
- Kovačević, Dražen, ur., *Stjepan Šajnović i moslavačka narodna nošnja*, Osekovo: Općinsko poglavarstvo Popovača i Muzej Moslavine Kutina, 1995.
- Moslavac, Slavica, *Crvena i bijela Moslavina*, Kutina: Muzej Moslavine Kutina, 2010.
- Moslavac, Slavica, *Tradicijski vezovi na crkvenom ruhu*, Kutina: Muzej Moslavine Kutina, 2012.
- Petrović Leš, Tihana, Uloga veza u oblikovanju nacionalnog identiteta ili kako je pečki postao narodni vez, u: *Stud. ethnol. Croatia.*, vol. 26, str. 149–182, Zagreb, 2014.
- Pleše, Adela, *Hrvatski narodni ornament*, Zagreb: Izdanje nakladnog zavoda Hrvatske u Zagrebu, 1954.
- Pleše, Adela, *Hrvatski narodni vez*, Zagreb: Seljačka sloga, 1954.
- Radauš Ribarić, Jelka; Rihtman Augustin, Dunja, *Čarolija niti*, Zagreb: MCG, 1988.
- Radauš Ribarić, Jelka, *Vezak vezla – motivi narodnih vezova Hrvatska*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1973.
- Svirac, Manda, *Lepa ti je Moslavina*, Moslavačka narodna nošnja i pečki vez na crkvenom ruhu. Iz ostavštine Stjepana Šajnovića, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1998.
- Thomas, Mary, *Dictionary of Embroidery Stitches*, London: Hodder & Stoughton, 1934.

TKANE MARAME NA PODRUČJU NAŠIČKOG KRAJA

Miroslav Šarić

Zavičajni muzej Našice

*Žena u marami zamotači, Feričanci, oko 1900. godine.
Zbirka fotografija ZMN inv. br. 510: NŠC 3189.*

Uvod

Još od samoga osvita čovječanstva ljudi su se u svim kulturama diljem svijeta koristili pokrivalima za glavu zbog različitih razloga. Osim zaštitne funkcije glave, ogavlja su i simbol regionalne i lokalne pripadnosti, dobne pripadnosti i društvenog statusa.¹ Pokrivala za glavu uvjetovana su klimatskim, zemljopisnim i gospodarskim obilježjima određenog područja, ali i

povijesnim doticajima s različitim kulturama, društvenim uređenjima i stilskim razdobljima. Ogavlja su kao sastavni dio odjeće bila podložna različitim utjecajima i promjenama tijekom dugoga povijesnog trajanja.²

U prošlosti kada je ručno tkanje bilo dominantna tehnika proizvodnje tekstila, tkalački stanovi koristili su se i za izradu marama. Istraživanja u našičkom kraju prema kazivanjima i najstarijim kaziva-

1 Brenko, Aida. Kurtin, Mareta. Zorić, Vesna. Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave, katalog izložbe. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2019. str. 68.

2 Brenko, Aida. Kurtin, Mareta. Zorić, Vesna. Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave, katalog izložbe. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2019. str. 69.

čima ne sežu dalje od kraja 19. stoljeća pa do 1977. godine, kada je umrla posljednja žena koja se pokrivala tkanom maramom u našičkom kraju.³ Najstariji sačuvani izvori podataka poput fotografija i zapisa datiraju od kraja 19. do sredine 20. stoljeća, a sačuvane su i prikupljene marame iz navedenog vremenskog razdoblja, bilo u muzejskim zbirkama, bilo u privatnim kolekcionarskim. Etnografska istraživanja provedena su u starosjedilačkim hrvatskim selima u našičkom kraju.⁴

Na području našičkog kraja nalazimo dvije vrste tkanih marama, a to su *zamotače/zamotačke* i *široke marame* ili *tkanice*, ovisno kako ih u kojem selu nazivaju. Prve pripadaju starijem sloju, ali ne može se sa sigurnošću datirati njihov nastanak. Nakon Prvog svjetskog rata *široke marame* ili *tkanice* gotovo su potpuno zamijenile *zamotače/zamotačke* te su u upotrebi ostale sve do kraja Drugog svjetskog rata, nakon čega su se mogle susresti samo u odijevanju starijih žena. Pokraj tkanih marama kroz cijelo razdoblje sredine i druge polovice 20. stoljeća nosile su se i kupovne marame, uglavnom tvorničke proizvodnje, različitih materijala, boja i uzoraka. Ovakve marame kod nas stižu trgovačkim putevima uglavnom iz zemalja srednje Europe, gdje su dostupnije i cjenovno pristupačnije.

Marame *zamotače, zamotačke*

Marame *zamotače/zamotačke* predstavljaju najstariji tip tkanih marama na području našičkog kraja. Vremensko razdoblje upotrebe ovih marama može se sa sigurnošću datirati u razdoblje od kraja 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata, nakon kojeg se počinju napuštati. Etnografska istraživanja upućuju kako su se pronala-

Žena u širokoj marami/tkanici, Feričanci, oko 1920. godine. Zbirka fotografija ZMN inv. br. 510: NŠC 3258.

zile pri odijevanju u oglavlju starijih žena do tridesetih godina 20. stoljeća. Tkane su od bijelog pamuka u dva nita tehnikom platna, a sastavljene su i rukom šivene od dvije pole tkanja i kvadratnog su oblika. Osim pamuka, marame su se mogle tkati od lana, ali i mješavine pamuka i lana što je ovisilo o njezinoj upotrebi i financijskoj mogućnosti. Dimenzije najstarijih marama *zamotača* unutar etnografskog odjela Zavičajnog muzeja Našice jesu 94 cm x 100 cm, dok su ostale marame dimenzija 80 x 82 cm ili za 1-2 cm više i kasnijeg su nastanka.⁵ Ukras izveden na tkalačkom stanu nastaje *usnivanjem* i *pretkivanjem* te čini okvir koji nazivaju *parte* ili *šibe*. Marame izvedene ovakvim načinom ukrašava-

3 Jurković, Ivana. Tkane marame u našičkom kraju. Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva. God. 7-8, Zagreb, 1978. str. 74.

4 Istraživanja su provedena u selima Podgorač, Vukojevci, Zoljan, Donja Motičina, Feričanci, Šaptinovci i Bokšić.

5 Tkane marame u najvećem su broju prikupljene neposredno prije osnivanja Zavičajnog muzeja Našice 1974. godine i u prvim godinama njegovog rada. Tada su marame *zamotače* već bile izvan upotrebe.

nja koristile su se u svakodnevnoj upotrebi, dok su marame s ukrasom otkanim u tehnici *boranje*, tj. dizanjem i spuštanjem daske na tkalačkom stanu upotrebljavane za svečane prilike. Okvir tada čine *parte* ili *šibe* koje su nastale *usnivanjem* i dužinom su tkanja te utkani ukras na krajevima pola. Ukras je geometrijski i dekorativan bez vizualnog nametanja.

Zamijećeno je kako dio marama ima ukras različite boje i označavao je priliku i dob u kojoj se nosi. Ukras je bio jednobojan, a može biti bijele, crvene, plave ili crne boje. Izrađivao se od konca koji se nazivao *natak*, *mavez* ili *tivtik*. U najčešćoj upotrebi bile su marame s bijelim tkanim ukrasom jer su ga mogle nositi žene svake dobi te djevojke u određenim prilikama poput zimskog razdoblja, ljetnih vrućina pri radu u polju, za razdoblje žalosti i slične prilike. *Zamotače* s crvenim ukrasom nosile su mlade udane žene, dok su starije žene i one u koroti nosile s ukrasom u plavoj, crnoj i bijeloj boji. Također, marame s tim bojama nosile su se i u korizmi, razdoblju pokore i neisticanja u odijevanju. Marame su se vezale na glavu koja je povezana u *šamiju*, a nekoliko je bilo načina vezanja: presavijene u trokut i jedanput vezane pod bradu, oko brade pa na zatiljku, što je bilo u zimskom razdoblju, oko brade i povezano na tjemenu te tijekom toplijih dana pri radu preslagivani krajevi na tjemenu. *Zamotače* su bile u pravilu samo porubljene, no moglo ih se ukrasiti malom *eklom* (kukičanom čipkom), što je ovisilo o umješnosti vezilje i osobnom odabiru.

Široke marame ili *tkanice* ⁶

Nakon Prvog svjetskog rata u modu je došla nova vrsta tkanih marama koje se na-

zivaju široke marame ili *tkanice*. Nekoliko je podataka iz usmenih kazivanja da su se ovakve marame pojavile i ranije. Upotreba ovih tkanih marama trajala je do Drugog svjetskog rata, nakon kojeg se mogu vidjeti samo u oglavljima starijih žena. Kako je u uvodnom dijelu spomenuto, posljednja žena koja se povezivala u *široku maramu* ili *tkanicu* umrla je 1977. godine u Feričancima. Kao i *zamotače*, ove marame također su tkane u dva nita tehnikom platna te su otkane u jednom komadu. Kvadratnog su oblika, najčešćih dimenzija oko 80 x 82 cm ili 76 x 75 cm. Kako su dimenzije tih marama bile veće od jedne pole tkanja, u početcima se moralo sastaviti dva brda prilikom njihova tkanja kako bi se otkala u jednom komadu bez spajanja pola platna. Kasnije su se izrađivala brda dužih dimenzija za tkanje ovakvih marama. Spajanje dva brda nije bilo jednostavno niti često te su to radile vrsne tkalje. Marame su tkane od raznobojnog pamuka bijele, crvene, plave ili crne boje, a u nekim selima može se susresti i žuta boja.

Usniv i *pretkiv* ovih marama čine geometrijski ornament križanih širih i užih pruga s osnovnim naglašenim tonom boje koja prevladava. Prema boji koja dominira dijele se na: crvene⁷, miješane, plave i crne *široke marame* ili *tkanice*.

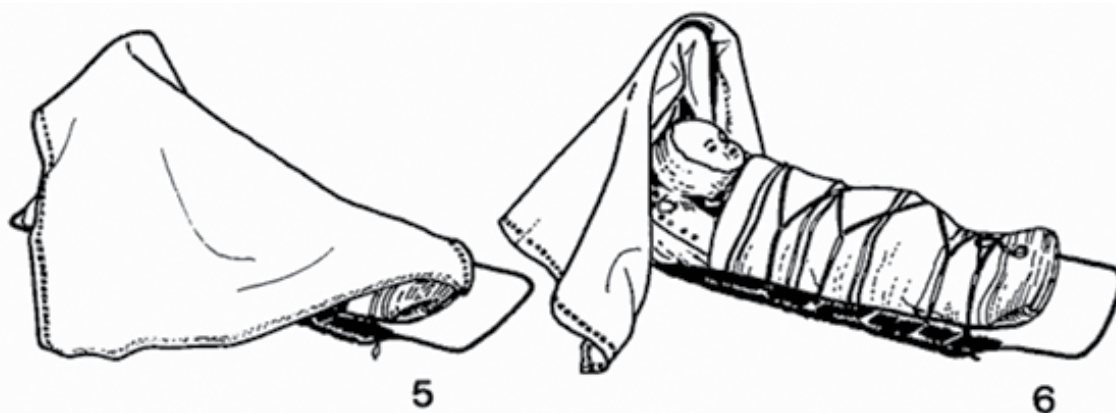
Žene su ih nosile na *šamiju* presavijene u trokut, a vezale jedanput ispod brade. Jedino su za ljetnih vrućina i pri svakodnevnom poslu podizale krajeve na tjeme.⁸ Najčešće imaju samo porub, a ako imaju ukras, onda je to ili mala *ekla* (kukičana čipka) ili kitice od vune ili pamuka na uglovima marame. I ove marame kao i

6 Na području našičkog kraja ova vrsta marame naziva se široka marama ili *tkanica*. U upotrebi su oba naziva podjednako. Naziv široka marama proizlazi iz činjenice da su te marame bile otkane u jednom dijelu bez spajanja pola tkanja, a tkanica jer je marama tkana na tkalačkom stanu. Pri upotrebi se naglasilo da je riječ o marami ili pojasu kako ne bi došlo do zabune zbog istog naziva.

7 Za crvenu *široku maramu/tkanicu* katkada se koristi naziv žarna marama. Osim za maramu, pridjev žarna govori se i za ostale tekstilne predmete otkane crvenim pamukom kariranog uzorka, npr. žarna kecelja, žarna maramica, žarna ponjava i dr.

8 Kazivačica J. M., rođena 1929., iz Feričanaca navodi kako se kao dijete sjećala da su žene tijekom ljeta u *širokim marama* podignutih krajeva na tjeme išle do crkve, a ispred crkve vezale ih ispod brade. (Šarić, Miroslav. Terenska istraživanja u selu Feričanci, svibanj 2006.)

Crtež br. 5 i 6

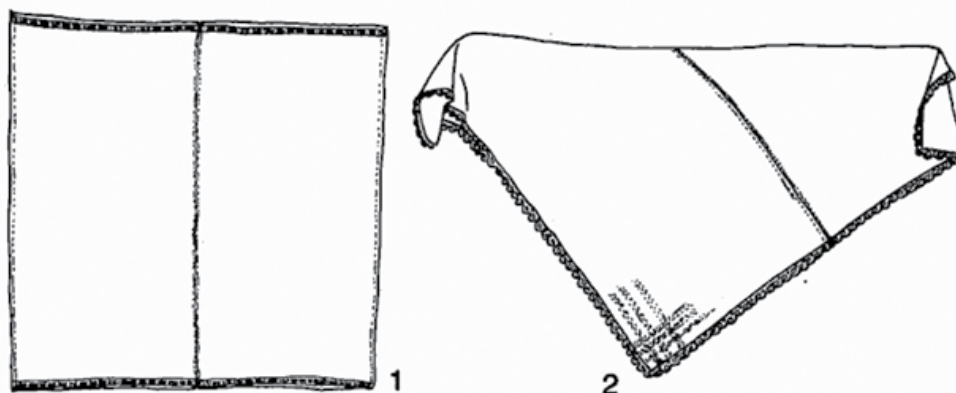
Novorođenče u "koricu" pokriveno "zamotačem"

Crtež br. 1

"Marama zamotača" sastavljena od dvije pole tkanja

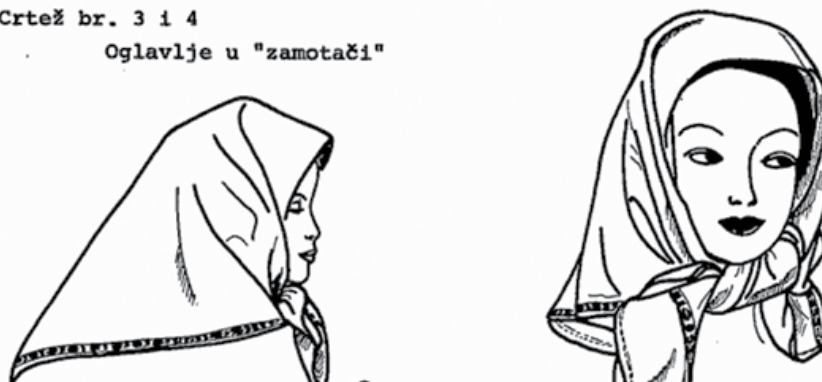
Crtež br. 2

"Marama zamotača" presavijena u trokut, porubljena "Ekdom", na slici je samo naznačen usnivan i pretkivan okvir koji teče širinom tkanja

Crtež br. 3 i 4

Oglavlje u "zamotači"

Ilustracija iz članka „Tkane marame u našičkom kraju” Ivane Jurković (Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva. God. 7-8, Zagreb, 1978.)

zamotače bile su primjerene svakoj prilici i dobi, a označavale su i pripadnost određenom selu, što se moglo iščitati u rasporedu križanih širih i užih pruga. Crvene i

miješane široke marame nosile su mlade udane žene, dok su crne i plave nosile one starije i one koje su u žalosti te tijekom razdoblja korizme.

Tkane marame u običajima

Upotrebu tkanih marama možemo su-sresti u godišnjim i životnim običajima, i to: predsvadbenim, svadbenim i pogrebnim. U predsvadbenim običajima, nakon što je djevojka isprošena, od toga dana pa do svadbe roditelji mladoženje, ali i njegova rodbina dolaze u pohode k mladenki kako bi je darivali i kako bi se s njezinim roditeljima dogovorili o njihovu budućem životu. Ovi pohodi imaju svoje zasebne nazive, a jedan od njih je i *pogača*, kada buduća svekrva donosi pogaču, rakiju i tkanu maramu kao *kaparu*, odnosno svojevrsno obećanje i istinsku namjeru u ženidbi.

Na dan svadbe kada se darivaju mladenici, svekrva je svojoj snahi morala darovati tkanu maramu.⁹ U pogrebnim običajima kada žena umre, na pokrov se stavljala raširena tkana marama. Boja marame koja se stavlja na pokrov ovisila je o dobi umrle žene, na primjer ako je umrla mlađa udana žena, stavljala se crvena ili miješana *široka marama* ili *tkanica*, a ako je starija žena, onda plava ili crna marama.

Drugi život tkanih marama

Osim kao pokrivalo glave, tkane marame imale su još nekoliko funkcija. Kada bi se marama iznosila, izbljedjela, oštetila ili jednostavno izgubila svoju funkciju kao pokrivalo glave zbog starosti ili prestanka nošenja uslijed promjene mode, služile su za umatanje novorođenčadi kad se nekamo išlo i za njihovo pokrivanje u *koricu*¹⁰. Na *korice* su se postavljale preko lucnja načinjenog od šibe i štatile su dijete od muha, sunca i prašine. Marame *zamotače* koristili su i nakon kupanja djeteta kako bi ga obrisali. Poneke su žene znale vezati tkane marame oko struka kako ne bi za-

prljale oplećak tijekom posla. Drugom životu tkanih marama danas svjedočimo u odijevanju folklornih skupina, ali i u ulozi muzejskog izložka.

Zaključak

Tkane marame često nose kulturnu i povijesnu vrijednost, mogu predstavljati tradicijske tehnike tkanja i dizajna koji su važni za određenu zajednicu. Čuvanjem tkanih marama prenosi se bogato nasljeđe i identitet određenog lokaliteta. Često se prenose s generacije na generaciju kao obiteljska baština koja ima emocionalnu vrijednost uspomene na voljene osobe ili prošla vremena. U većem dijelu tkane marame su danas dio muzejskih i privatnih etnografskih zbirki i kao takve mogu biti predmet istraživanja za ljude koji proučavaju tradicijsko odijevanje te poslužiti kao primjerak pri rekonstrukciji. S obzirom na to da su marame *zamotače/zamotačke* i *široke marame* ili *tkanice* desetljećima izvan upotrebe, iznenađujuće je velik broj primjeraka koji se čuva u Etnografskom odjelu Zavičajnog muzeja Našice te u privatnim zbirkama i ormarima, što potvrđuje svijest osoba o očuvanju i značenju marame koju je nekad imala.

LITERATURA:

- Brenko, Aida. Kurtin, Mareta. Zorić, Vesna. Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave // katalog izložbe. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2019.
- Jurković, Ivana. Tkane marame u našičkom kraju. Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva. God. 7-8, Zagreb, 1978.
- Šarić, Miroslav. Terenska istraživanja o tradicijskom odijevanju u selima Podgorač, Vukojevci, Zoljan, Donja Motičina, Feričanci, Šaptinovci i Bokšić (od 2004. do 2021.).

9 Kazivačica M. A., rođena 1934. godine, iz Vukojevaca navodi kako je od svekrve dobila *široku maramu/tkanicu* koju nikad nije htjela nositi jer ta marama više nije bila u modi. Također je navela kako je njezina svekrva „iz tog doba” kad se snahi darivala tkana marama.

10 Koljevka dubljena poput korita.

„OBNAVLJAMO BAŠTINU“ – TRINAEST GODINA REVIJE REKONSTRUIRANIH NARODNIH NOŠNJI

Bojana Poljaković Popović

Centar za tradicijsku kulturnu baštinu, Zagreb

Nošnje su među ugroženijim materijalnim kulturnim dobrima Republike Hrvatske. Njihova obnova, restauracija i rekonstrukcija problem je mnogih folklornih skupina koje posjeduju vrijedne primjerke

tradicijskog ruha. No, i brojni muzeji bore se s propadanjem tradicijskog tekstila te s nedovoljnim brojem inačica ruha koje bi mogli nadomjestiti rekonstrukcijama. Ove rekonstrukcije svojom izradom mogu se

Detalj muške nošnje iz Donjih Andrijevac (Slavonija), *Obnavljamo baštinu 2018.*, snimio Dražen Bota, fototeka CZTKB.

Sudionici revije, Obnavljamo baštinu 2017., snimio Dražen Bota, fototeka CZTKB.

definirati i kao „novi originali” budući da su često izrađeni originalnim tehnikama na novorađenim (tkanim) platnima.

Suvremena proizvodnja tekstila, izrada i obnova narodnih nošnji uvjetovana je i prilagođena novim namjenama. Gotovo da nema tradicijske tekstilne tehnike koja nije revitalizirana. Pokraj žena koje se tekstilnim rukotvorstvom bave od mladosti, danas ono postaje hobbijem brojnim mladim ljudima. Dok je to nekad bio samo ženski posao, danas se njime i više nego uspješno bave muškarci. Tekstilnim rukotvorstvom danas se bave daroviti pojedinci, udruge, kulturno-umjetnička društva, obrtničke radionice i specijalizirane ustanove (restauratorske radionice, muzeji i obrazovne ustanove). Jedna od takvih ustanova je i zagrebački Centar za tradicijsku kulturnu baštinu (nekadašnja Posudionica i radionica narodnih nošnji) – ustanova kulture specijalizirana za prikupljanje, iznajmljivanje, izradu (rekonstrukciju), stručnu zaštitu (restauraciju), folklornu, scensku i različite druge oblike primjene narodnih nošnji, folklornih kostima i tradicijskih tekstilnih predmeta.

Kako bismo potaknuli obnovu tradicijskog tekstilnog rukotvorstva i predstavili novoizrađene narodne nošnje, u suradnji s Kulturno-umjetničkim društvom „Lovor” iz Trnjana pokrenuli smo kulturnu manifestaciju „Obnavljamo baštinu – reviju

rekonstruiranih narodnih nošnji”, koja se održava od 2011. godine u Trnjanima kraj Slavenskoga Broda.¹ Program godinama podržava Ministarstvo kulture i medija RH, Grad Zagreb, Brodsko-posavska županija i Općina Garčin te brojni sponzori i donatori. Na manifestaciji se predstavljaju pojedinci i udruge koje se praktično bave tradicijskim tekstilnim rukotvorstvom i izrađuju narodne nošnje koje su, prema procjeni stručnog žirija², izrađene kvalitetno, na tradicijski način i u skladu s pravilima struke te zadovoljavaju visoke estetske kriterije. Vrijednost Revije prepoznala je i etnološka struka naglasivši da ova priredba ima stručno definirane propozicije natjecanja.³ Specifičnost je da se na njoj nagrađuju nošnje i njihovi izrađivači, za razliku od drugih sličnih izbora najljepših narodnih nošnji. Od 2016. godine Revija ima međunarodni karakter, a nagrade se dodjeljuju u dvjema kategorijama: hrvatske narodne nošnje (koja je uključivala nošnje Hrvata izvan Hrvatske i nošnje nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj) i narodne nošnje drugih naro-

1 Usp. Bušić: 2013, 36–37.

2 Tijekom godina u sastavu stručnog žirija djelovali su etnolozi: Branka Uzelac, Zvonimir Toldi, Katarina Bušić, Jasmina Jurković Petras, Marija Gačić, Ljubica Gligorević, Vesna Zorić, Ivan Terzić, Vladimir Janevski, Josip Forjan i Lucija Halužan Hačić.

3 Usp. Bušić: 2014.

Domaćini KUD „Lovor” Trnjani, *Obnavljamo baštinu 2013.*, snimio Zvone Ilić, fototeka CZTKB.

da i država. Od 2023. godine oformljena je kategorija narodnih nošnji Hrvata izvan Hrvatske, a od 2024. zasebna kategorija bit će rekonstruirane narodne nošnje nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj.⁴ Dodjeljuju se novčane nagrade, no prvo mjesto u svim kategorijama osvaja sudjelovanje na *Hrvatskoj etnoriznici* – desetodnevnoj radionici tradicijskih tekstilnih tehnika i vještina u organizaciji Centra. Time se dodatno podupiru pojedinci koji pokazuju interes za tradicijskim rukotvorstvom.

Program neformalno započinje Kolom u kesteniku pola sata prije samog početka, gdje se okupe svi posjetitelji i sudionici. Samu manifestaciju upotpunjuje vokalno-instrumentalni program. Osim domaćina koji otvaraju manifestaciju, predstavljaju se brojne vokalne skupine i kulturno-umjetnička društva. Nit vodilja prilikom odabira skupina je da budu one

koje također rade na obnovi zavičajnog ruha. Svaka Revija popraćena je službenim fotografom koji svake godine prati program. Cilj nam je stvoriti arhiv fotografija rekonstruiranih nošnji.⁵

Tijekom trinaest godina održavanja na Reviji se predstavilo 316 novoizrađenih narodnih nošnji. Rekonstruiralo se 230 ženskih i 86 muških narodnih nošnji. U njihovoj izradi sudjelovalo je 688 pojedinaca koji se bave tradicijskim tekstilnim rukotvorstvom.

Predstavljene su nošnje iz sljedećih hrvatskih regija:

- * Slavonija (Gundinci, Vrbanja, Klokočevik, Štitar, Brodski Varoš, Stari Grabovac, Gorjani, Donja Vrba, Bapska, Prekopakra, Stupnički Kut, Nuštar, Bizovac, Trnjani, Zagrade, Gradište, Vukojevci, Đakovo, Antin, Stari Mikonovci, Orubica, Kešinci, Selna, Velika Kopanica, Garčin, Strizivojna, Andrijaševci, Županja, Beravci, Brodski

4 Odluka je donesena 2023. godine nakon što je utvrđeno da se godinama unatrag prijavljuje sve više vrlo kvalitetnih rekonstrukcija nošnji Hrvata izvan Hrvatske te nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj.

5 Fotografira se svaka nošnja pojedinačno. Zahvaljujući tome, napravili smo 2023. izložbu „Obnavljamo baštinu – retrospektiva” o nagrađenim nošnjama proteklih trinaest godina.

- Stupnik, Nuštar, Posavski Podgajci, Trnjanski Kuti, Tordinci, Opatovac, Donji Andrijevići, Babina Greda, Gundinci, Nijemci, Stari Slatnik, Vrbje, Košutarica, Vrpolje, Koritna, Cerna),
- * Podravina i Slavonska Podravina (Donji Miholjac, Voćin, Podravska Moslavina, Slavonska Podravina, Koprivnica),
 - * Baranja (Baranjsko Petrovo Selo i Gajić),
 - * Bilogora (Severin, Cirkvena, Marinovci, Sveti Ivan Žabno, Lipovo Brdo i Male Sredice),
 - * Moslavina (Kutina),
 - * Zagrebačko prigorje (Šestine i Vrapče),
 - * Turopolje (Buševac, Sveta Klara, Lukavac),
 - * Križevačko prigorje (Veliki Raven, Sveta Helena, Glogovnica, Apatovac),
 - * Posavina, Banovina i Pounje (Martinska Ves Desna, Donje Jame, Hrvatski Čuntić, Viduševac Gornji, Posavski Bregi, Selište Kostajničko, Sunja, Brest Pokupski),
 - * Karlovačko Pokuplje (Mostanje),
 - * Kordun (Slunj, Hrvatski Blagaj),
 - * Jaskansko polje (Draganić), Gorski kotar (Brod na Kupi),
 - * Lika i Ogulinsko-plašćanska dolina (Otočac, Kuterevo, Široka Kula, Zagorje Ogulinsko, Ogulin i Tounj),
 - * Ravni kotari (Polača, Gorica, Stankovci, Jasenice, Vrlika),
 - * Kninska krajina (Knin),
 - * Dalmacija (Metković, otok Zlarin, Jezera i Tisno na otoku Murteru, Primošten),
 - * Dubrovačko primorje (Smokovljani).

U kategoriji narodnih nošnji Hrvatske predstavljene su i narodne nošnje i tradicijsko odijevanje nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj:

- * Slavonija (Trpinja – srpska nacionalna manjina),
- * Lika (Gračac – srpska nacionalna manjina),
- * Bukovica (srpska nacionalna manjina).

Prikazano je i obnovljeno ruho Hrvata izvan Hrvatske:

- * Bosanska Posavina i krajina (Koraće, Tolisa, Kričanovo, Dragočaj – okolica Banja Luke),
- * Bosna (Kraljeva Sutjeska, Rama, Kreševo),
- * Hercegovina (Mostar, Grude, Široki Brijeg),
- * Bačka (Subotica).

Veliko nam je zadovoljstvo što se svake godine odaziva sve više pojedinaca iz inozemstva koji se bave izradom narodnih nošnji. To je pokazatelj prepoznatljivosti i vrijednosti programa. U kategoriji narodnih nošnji drugih naroda i država sudjelovali su pojedinci s nošnjama iz sljedećih krajeva:

- * Bosna i Hercegovina (Bratunac i Kreševo – Bošnjaci, Sarajevo, Janj, Kupres, Piskavica, Lamovita, Sarajevsko Polje – Srbi),
- * Sjeverna Makedonija (Strumičko Pole, Vevčani (Struški Drimkol), Dedino (Konce), Kučkovo (Skopski Derven), Jelovjane – Goranci),
- * Slovenija (Rož),
- * Crna Gora (Cetinje),
- * Srbija (Gruža, Užice, Crna Trava, Bosilegrad, Kumodraže – Beogradska Posavina, Indija, Stara Pazova, Raška, Zrenjanin, Vranje – Beogradsko Podunavlje – Srbi, Selenča i Aradac – slovačka nacionalna manjina, Bogojevo i Doroslovo – mađarska nacionalna manjina, Uzdin – rumunjska nacionalna manjina),
- * Poljska (Mystkow),

- * Estonija (Jaani, otok Saaremaa),
- * Mađarska (Tápiobicske – okolica Budimpešte),
- * Kosovo (Šilovo – okolica Gnjilana, Srbi),
- * Litva (Klaipeda).

Ova manifestacija vrlo je važna ne samo za pojedince koji se bave tradicijskim tekstilnim rukotvorstvom. Važnost očuvanja i prenošenja znanja i vještina potrebnih za izradu i ukrašavanje narodnih nošnji ne bi smjela pasti u drugi plan. Vidljivo je kako se manifestacija godinama mijenjala i razvijala. Od lokalne zavičajne manifestacije koja je predstavljala tradicijsku tekstilnu baštinu Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, prerasla je u međunarodnu Reviju koja slavi obnovu ruha. Zanimljivo je kako vrlo mali broj sudionika ima zaista natjecateljski duh i da svi dolaze predstaviti svoj rad i pokazati drugima svoja dostignuća. Naravno da svi oni teže prvoj nagradi kao svojevrsnom priznanju, no daleko je važniji kontakt i umrežavanje s onima koji tradicijskom rukotvorstvu pridaju jednak značaj. Da nije bilo ovih umrežavanja, brojni projekti rekonstrukcije ruha ne bi bili izvedivi.⁶

No, svakako je važno istaknuti i ulogu (koju bi trebale imati) muzejskih institucija. One baštine znatan broj tradicijskih predmeta (dijelova narodnih nošnji, uzorka rukotvorstva, fotografija, pribora za rad). Davanjem na uvid ove građe osigurala bi se što kvalitetnija rekonstrukcija. Time svrha prikupljanja i pohranjivanja u muzejskim zbirkama dobiva još veću važ-

nost te je nužno međusobno povezivanje stručnjaka muzealaca i lokalnih poznavatelja tradicijskog rukotvorstva za dobiti opstanka raznih tradicijskih tekstilnih tehnika i vještina. Vjerujemo kako će nam buduća izdanja Revije donijeti upravo takve uspješne suradnje koje su nužne za boljitak opstanka i prenošenja tradicijskog tekstilnog rukotvorstva.

Rad stručnog žirija (Katarina Bušić, Marija Gačić, Branka Uzelac), Obnavljamo baštinu 2015., snimila Bojana Poljaković Popović, fototeka CZTKB.

LITERATURA:

- Bušić, Katarina. 2013. Obnavljamo baštinu: kako vrednovati i potaknuti suvremenu izradu narodnih nošnji. *Revija 47. Đakovačkih vezova* 43: 36–37.
- Bušić, Katarina. 2014. Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnost narodne nošnje. *Etnološka istraživanja* 18/19: 163–188.
- Forjan, Josip i Poljaković Popović, Bojana. 2017. Narodne nošnje – obnovljena baština Cvelferije. *Revija 51. Đakovačkih vezova* 47: 78–81.

⁶ Nakon poplave 2014. koja je zadesila Županjsku Posavinu i Cvelferiju, Ministarstvo kulture i medija pokrenulo je projekt „Rekonstrukcija i obnova kulturne baštine u dijelovima poplavljenih područja Cvelferije – narodnih nošnji i tradicijskih glazbala i uspostava kulturnih aktivnosti u Gunji, Račinovcima, Rajevom Selu, Drenovcima, Soljanima, Posavskim Podgajcima, Strošincima, Đurićima i Vrbanji” u kojem je aktivno u izradi nošnji sudjelovalo 96 pojedinaca, udruga ili ustanova (usp. Forjan, Poljaković Popović: 2017.).

GAJDAŠKI FESTIVAL – KAKO ŽIVI JEDNA TRADICIJA?

Ana Horvat

etnomuzikologinja

U veljači ove godine na području općine Draž, točnije u selima Draž, Gajić i Topolje, održao se Gajdaški festival. Baranja ima dugogodišnju tradiciju gajdaštva, a baš su u spomenutim i drugim selima podunavske Šokadije gajde do prije 50-ak godina bile glavne nositeljice glazbene prakse. Danas je situacija bitno drugačija.

Cilj ovog teksta je dokumentacija tradicije, kao i širenje njezine vidljivosti i zastupljenosti u javnom prostoru. Osim kratkog uvoda o gajdaškoj tradiciji, pisat ću o samom programu Festivala, njegovim ciljevima i mogućnostima koje otvara za budućnost.

Gajde su osim u Hrvatskoj poznate i zastupljene u mnogim europskim i izvaneu-

ropskim zemljama. Važno je napomenuti da se termin gajde koristi u dva konteksta – prvi je generalni termin za puhačke instrumente s mijehom, a drugi je za određeni troglasni puhački instrument s udarnim jezičcem tipa klarineta koji je karakterističan za područje Baranje (Végh 2004). Gajdaštvo, podrazumijeva sviranje i izradu gajdi, u Hrvatskoj je dugogodišnja tradicija, koja nažalost nije dovoljno istražena u stručnoj literaturi. Gajde i gajdaši u prošlosti su bili neizostavni dio raznih glazbenih i kulturnih prigoda. Gajdaška glazba bila je bitna sastavnica na svadbama, zabavama, slavljinama, godišnjim običajima, crkvenim slavljinama van crkve, redovita pratnja pri plesovima i svim većim i manjim okupljanjima u zajednici. Gajdaši

*Orkestar mišina, veljača 2024.,
autor fotografije Edi Tajm.*

su bili vrlo cijenjeni i poštovani članovi zajednice, glazbenici, solisti, pjevači i zabavljači (Širola 1937: 313–331). S vremenom su tambure i tamburaški sastavi preuzeli dominaciju, a gajdaška je tradicija u kratkom razdoblju gotovo zaboravljena. Sve ovo rezultiralo je donošenjem odluke Ministarstva kulture i medija RH kojom je umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda u istočnoj i središnjoj Hrvatskoj dobilo svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra.

Gajdarska družina iz Bugarske, veljača 2024., autor fotografije Edi Tajm.

Ovaj Festival nastao je s namjerom da se potakne svijest o bogatstvu nasliedene tradicije sviranja gajdi. Trajao je tri dana, istodobno s pokladnim događanjem *Fašange – Baranjske buše 2024.*, a program je bio usmjeren na istraživanje nematerijalnog kulturnog dobra u lokalnom i globalnom kontekstu, kao i na očuvanje i prezentaciju tog dobra.

Gajdaški festival otvoren je konferencijom i panel diskusijom *Gajde i gajdaška tradicija u Europi i Hrvatskoj*, koja je održana u Muzeju Slavonije u Osijeku. Filip Golubov kao organizator Festivala i direktor Turističke zajednice Općine Draž predstavio je ciljeve Festivala i razloge zbog kojih smo ondje. Kao direktoru TZ Općine Draž cilj mu je kroz gajde brendirati područje Baranje, Osječko-baranjske županije, a osobito podunavske Šokadije kao područja raznolike baštine koja se istodobno gubi, ali se i dalje jako dobro poznaje. S druge strane, kao gajdašu cilj mu je da se od gajdaške tradicije uspije nešto

učiniti za budućnost, konkretno, uvođenje tradicijskih instrumenata u kurikulum obrazovnih institucija u Hrvatskoj. Budući da je potonji u nekim državama u Europi zaživio, gosti predavači iz Mađarske i Francuske s ostalima su podijelili na koji su to način postigli te kako je to pomoglo revitalizirati gajdašku tradiciju u njihovim državama.

Mátyás Bolya, glazbenik, skladatelj, etnomuzikolog i pročelnik Odsjeka za tradicijsku glazbu na Glazbenoj akademiji *Liszt Ferenc* u Budimpešti, ukratko je prikazao povijest tradicijskog glazbenog obrazovanja u Mađarskoj. Budući da je u Mađarskoj etnomuzikologija kao znanost u praksi prisutna od početka 20. stoljeća, imali su odlične temelje na kojima su mogli graditi obrazovanje tradicijske glazbe. Kroz godine razvijanja glazbenog tradicijskog obrazovanja do danas, ono postoji na svim razinama formalnog obrazovanja – u osnovnim i srednjim glazbenim školama, na Glazbenoj akademiji i na doktoratu. Specifičnost njihova obrazovanja jest u tome što je primarno usmjereno na stvaranje pedagoga koji će kasnije podučavati tradicijsku glazbu. Bez obzira na to, studijski program usmjeren je na učenje dva tradicijska glazbala te nije zanemaren aspekt sviranja i nastupanja. Bolya je govorio i o izazovima i posebnosti učenja tradicijske glazbe, o problematici (pismenog i auditivnog) zapisivanja, o fleksibilnosti same glazbe i varijacijama istih napjeva te kako su uspjeli izbjeći uniformiranje tradicijske glazbe. Izlaganje je završio s glazbenim nastupom i slušnom demonstracijom onoga o čemu je govorio.

Yan Cozian, glazbenik, skladatelj, istraživač i pedagog iz Francuske, trebao je govoriti o oživljavanju prakse sviranja okcitanskih gajdi. Spletom okolnosti, Cozian nije mogao biti nazočan, ali je poslao *PowerPoint* prezentaciju koju je Golubov prezentirao nazočnima.

Cozian je 1975. otkrio da su u Okcitaniji postojale *boha* gajde koje su bile drugačije od ostalih gajdi u Francuskoj. Posljednji

gajdaš u tom kraju umro je 1950., a kako se ta tradicija prenosi s generacije na generaciju, došlo je do prekida. Osim jednog voštanog valjka iz 30-ih godina 20. stoljeća na kojemu su bili zapisi izvorne glazbe, tekstualnih zapisa i fotografija koji svjedoče o postojanju tradicije, Cozian nije imao ništa drugo po čemu bi učio svirati, nije znao kako izraditi gajde ni pisak, nitko mu nije mogao pokazati kako se one sviraju. Međutim, zahvaljujući sviračima koji su gajdašku tradicijsku glazbu prenijeli na druge instrumente, naučio je repertoar i plesove koji su se plesali uz gajde. Samo oživljavanje instrumenta baziralo mu se na metodi pokušaja i pogreške. 1995. prvi put ga je netko zamolio da ga nauči svirati *boha* gajde, a dvije godine kasnije taj se broj proširio na 12. Postupno je došlo do izgradnje metodologije učenja sviranja gajdi u suradnji s učenicima, a 1999. zajedno su izradili plan i program nastave za konzervatorij. U Francuskoj je obrazovni sustav primarno usmjeren na izvodilačku praksu – instrumentalnu tehniku, solističko i grupno muziciranje, a na taj se način profesionalno posvećuje gajdama te osigurava vidljivost i očuvanje tradicije. Iako sam Cozian nije govorio o temi niti je mogao odgovoriti na pitanja koja su se

javljala u publici, na ovom primjeru uspjeli smo vidjeti kako se jedna izumrla gajdaška tradicija uspjela oživjeti i održati.

Dok se u prvom dijelu govorilo o načinima očuvanja baštine kroz institucionalizaciju na konkretnim primjerima, drugi je dio bio posvećen gajdaštvu u Hrvatskoj, trenutačnom stanju, budućnosti i mogućnostima institucionalizacije gajdaštva u obrazovnom sustavu. Diskusiju je moderirala Anamarija Bertin, predsjednica KUD-a „Baranjski Šokci” Draž, a gosti su bili etnomuzikologinja Naila Ceribašić, jedini profesionalni gajdaš u Hrvatskoj, glazbenik solist na tradicijskim instrumentima u Ansamblu „Lado” Stjepan Večković i gajdaš i graditelj gajdi koji je velik dio svojeg života posvetio istraživanju i bilježenju gajdaške tradicije na ovim prostorima Andor Vég. Svatko je govorio o svojem iskustvu očuvanja tradicije i o smjerovima u kojima bi gajdaštvo moglo ili trebalo ići.

Ceribašić je istaknula kako u Hrvatskoj postoji uređeni sustav očuvanja tradicije te da bismo trebali naći primjere koji nam mogu pomoći kako bismo dodatno osnažili tradiciju. Prezentirala je temeljne elemente koji pridonose očuvanju tradicije i njihovoj praksi u Hrvatskoj. Prvi je element prijenos znanja, što su do sada bili

Orkestar mišina s gostima iz Mađarske u pokladnoj povorci, veljača 2024., autor fotografije Edi Tajm.

*Gajdaši u povorci, veljača 2024.,
autor fotografije Edi Tajm.*

razni seminari, tečajevi i studij u „Ladu”. Drugi je dostupnost instrumenata – financijska dostupnost i dostupnost kvalitetnih instrumenata. Treći su specijalizirani festivali koji pridonose vidljivosti tradicije, a to su festival koji Végh organizira u Peču, Večković u Mihovljanu i sada ovaj baranjski. Dodatni su festivali folklor kao Međunarodna smotra folklor a Đakovački vezovi, Vinkovačke jeseni i dr. Četvrti element su dokumentacija i istraživanje, gdje je istaknula kako imamo dosta bogatu bazu, ali nedostaje novijih istraživanja. I na kraju su tradicija i inovacija, o čemu se i razgovaralo. S druge strane, istaknula je kako je slaba točka hrvatskog gajdaštva njezina vidljivost. Gajdaška scena očito postoji i ona je bitan faktor u očuvanju baštine, ali je krug ljudi vrlo limitiran.

Večković je istaknuo kako je danas puno bolja situacija u odnosu na posljednjih 50 godina. Tada je gajdaška tradicija gotovo izumrla, a danas ima puno ljudi koji sviraju gajde i druga tradicijska glazbala. Također je istaknuo kako imamo vrlo dobru bazu, snimke, opise, notne zapise. Budući da sam godinama drži radionice, seminare i tečajeve, susreo se s problematikom metodologije učenja sviranja gajdi. Neka od pitanja koja su mu se javljala jesu kako posložiti sustav podučavanja, kako odrediti razine školovanja, sadržajno i vremenski.

Végh je na početku napomenuo kako će govoriti o teškoćama, ali iz subjektivne perspektive. Jedna od glavnih proble-

matika koju on vidi u očuvanju gajdaške tradicije jest sama publika. Prema njemu, gajdaša će biti onda kada oni budu imali kome svirati. Ako se nema kome svirati, zašto bi učili svirati gajde? Drugi problem jest samo sviranje. Je li gajdaštvo osuđeno na sviranje i nastupanje na smotrama i festivalima gdje su glavni čuvari tradicije KUD-ovi ili će to biti živa tradicija koja se koristi u svakodnevnom životu? Istaknuo je kako je društvena podloga jako važna za revitalizaciju gajdi, ali da je uključeno i demografsko kao i pitanje prostornog planiranja. Gajdaštvo nikako nije samo područje kulture. Istaknuo je da moramo imati na umu kako je Hrvatska složena po regijama te da bi se gajde i dude drugačije doživjele, primjerice, u Splitu ili Dubrovniku, tako da bi program za tradicijsku glazbu na svim razinama morali napraviti tako da bude pogodan za svaku regiju.

Daljnja diskusija otišla je u smjeru problematike o publici. Ceribašić je još jednom istaknula kako bi se trebalo potaknuti svijest i poštovanje u javnosti te kako se ova kombinacija turističkog sektora i samih nositelja tradicije čini održivom. Večković je nadodao kako je i važno što se svira, *world music* je možda bliži mladim generacijama od tradicijske glazbe, što je još jedan od načina na koji bi se mogao privući interes publike. U kontekstu uvođenja programa tradicijske glazbe u školske kurikulume, jedan od zaključaka bio je da se programi definitivno ne bi smjeli uniformirati, na primjeru iz Mađarske vidjelo se da je to moguće, no u našem školskom sustavu to bi se teško izbjeglo. Ono što već imamo jesu programi tambure u osnovnim i srednjim glazbenim školama pa i na akademijama u Osijeku i Zagrebu, možda bi se ti odsjeci mogli proširiti na odsjek za tradicijsku glazbu? S druge strane, ova panel diskusija prvotno je bila zamišljena da se održi na Umjetničkoj akademiji u Osijeku, ali suradnja se nije ostvarila. K tome, nitko od studenata ni profesora nije bio nazočan, ne zna se iz kojih razloga, ali daje se naslutiti da zainteresiranih za ovu

temu nema. Diskusija je završila svirkom studenta s Akademije u Budimpešti, što je najavilo večernji koncert.

Istoga dana u 19 sati održao se gajdaški koncert u crkvi sv. Petra i Pavla u Topolju. Put do ulaza u crkvu bio je osvijetljen samo zvjezdanim nebom, a drvored kestena i zvukovi usviravanja i ugađanja različitih vrsta gajdi dočekali su publiku i uveli je na koncert. Ugođaj koncerta bio je vrlo poseban. Crkva je bila dupkom puna, a minimalizam interijera crkve bio je skladno popraćen osvijetljenjem s tek nekoliko upaljenih svijeća. Sve to stvorilo je vrlo intimnu, na trenutke čarobnu atmosferu. Végh je najavljivao svaku točku gdje bi ukratko rekao tko će i što svirati, a program je bio vrlo raznolik te su se mogle vidjeti i čuti mnoge gajdaške tradicije s područja Europe. Koncert je počeo nastupom *Orkestra mišina* s članovima iz Hrvatske i Mađarske, a izveli su baranjsku, banatsku, podravsku i makedonsku tradicijsku glazbu. *Virtus Dudazenekar* iz Mađarske u nekoliko su točaka predstavili mađarsku gajdašku glazbu iz različitih regija.

Gajdarska družina iz Bugarske s dvije je točke predstavila rodopsku gajdašku tradiciju. Stjepan Večković odsvirao je glazbu koju inače izvodi u Ansamblu „Lado”. Tomislav Livaja predstavio je srijemsku gajdašku tradiciju. Edi Tajm je s jednom točkom izveo gajdašku glazbu iz Srbije. Dominik Kunić predstavio je škotske gajde i njihovu glazbu, a Filip Butković svirao je slavonsku gajdašku glazbu.

Osim po legendama i mitovima, crkva je poznata po svojoj akustičnosti, koja je za ovaj koncert katkad bila možda čak i previše akustična – kod bržih djela koje je izvodio velik sastav (*Orkestar mišina*) glazba nije bila izražajno jasna, instrumenti su nadjačali pjevanje i sve se pretvorilo u žamor koji se stapao i putovao crkvom. Bez obzira na to, osobno mi se koncert utisnuo kao najposebniji dio Festivala gdje su zvjezdano nebo, minimalizam crkve i gajdaška glazba stvorili jedinstveno prostor-vrijeme.

Drugi dan Festivala bio je integriran u *Fašange – Baranjske buše 2024*. *Orkestar*

Foto: Edi Tajm

mišina je zajedno s tamburaškim sastavom *Bujdoši* pratio *lipe* i *strašne* buše u povorci po Dražu i Gajiću. U duhu buša i vrlo opuštenoj atmosferi, gajdaši i tamburaši bili su uz buše do samog kraja. Glazba je bila neizostavan dio u povorci na ulicama, kada bi se plesalo šokačko kolo ili kuku-nješće, u dvorištima gdje bi domaćini dočekali i počastili buše. Svirali su pokladnu i prikladnu glazbu s prostora podunavske Baranje, a nisu izostajali ni prigodni bećarci. Uz domaćine sudjelovali su i gosti iz Mađarske koji su u povorci svirali hrvatske gajde.

Istog se dana u večernjim satima odvio koncert u Etnografskom muzeju u Mohaču, s gotovo identičnim programom kao u Topolju, koji je publika dočekala u velikom broju. Festival je završio u nedjelju s ceremonijom zatvaranja i domjenkom.

Gajdaški festival u ovom tek drugom izdanju ponudio je vrlo raznolik i kvalitetan sadržaj. Program je bio osmišljen tako da u samo tri dana na različitim lokacijama okuplja različite profile publike – profesionalne glazbenike, etnomuzikologe, etnologe, pedagoge, istraživače amatere, graditelje glazbala, gajdaše, studente, glazbenike amatere, simpatizere tradicije, pripadnike zajednica na području općine Draž i grada

Mohača te širu javnost. Kroz sve segmente Festivala mogao se dobiti generalni dojam što to gajdaštvo podrazumijeva. Tijekom Festivala mogle su se vidjeti razne uloge gajdaša, od nositelja tradicije, istraživača, organizatora, pedagoga, glazbenika do umjetnika, improvizatora, učenika, zabavljača. Izuzetno me je radovalo vidjeti živu gajdašku tradiciju mimo službenog programa, spontano muziciranje nakon domjenaka ili tijekom pauza.

Gajdaštvo je kulturno nematerijalno dobro Republike Hrvatske, ali imali smo odličan uvid u gajdaške tradicije drugih država te njihove primjere i načine pomoću kojih žive svoju baštinu. Ovaj Festival odlično je mjesto susreta, promišljanja, učenja, izmjenjivanja, nadahnuća i polazište djelovanja. Tradicija je živa samo kada je promjenjiva, a na svima nama je odgovornost hoćemo li i na koji način (o)živjeti istu.

LITERATURA:

- Végh, Andor. 2004. „Rasprostranjenost gajdi i duda u Baranji u 20. stoljeću”. U: *Osječki zbornik*, 27: 239–247.
- Širola, Božidar. 1937. *Sviraljke s udarnim jezičkom*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

IZVJEŠTAJ S PANEL RASPRAVE „TRADICIJA U SUVREMENOM RUHU“

Dominik Hudolin

Osnovna škola Stjepana Antolovića Privlaka

Osnovna škola „Ivan Filipović“ Račinovci

U sklopu Festivala suvremene šokačke avangarde pod nazivom *Realizam ćorava sokaka Vol. VI*, koji se odvijao od 10. do 12. studenoga 2023. godine u Bošnjacima, održana je panel rasprava na temu Tradicija u suvremenom ruhu. Festival je predstavljao spoj šokačkog tradicijskog nasljeđa i suvremenih umjetničkih pristupa, pružajući publici bogat kulturni program. Kroz izložbe, nastupe izvođača i prateće događaje, Festival je stvarao prostor za duboko razmatranje o trenutačnom smjeru šokačke tradicije i njezinoj suvremenoj relevantnosti.

Panel rasprava, koja se odvila unutar festivalskog programa, privukla je stručnjake iz područja kulture i umjetnosti, nudeći duboke uvide u očuvanje baštine u suvremenom kontekstu. Panelisti, istaknuti stručnjaci u svojim područjima, bili su dr. sc. Martina Kelava, viša kustosica i ravnateljica Muzeja Cvelferije u Drenovcima, Tomislav Livaja, magistar edukacije umjetnosti s bogatim iskustvom u folkloru, Marija Gačić, magistra etnologije i kulture antropologije s fokusom na primijenjenu etnologiju, te Mislav Lešić – Đurakov, magistar umjetnosti, akademski slikar iz

Autor i sudionici panel rasprave, 2023., Bošnjaci.

Bošnjaka, koji reinterpreтира šokačku kulturu u suvremenom kontekstu kroz slikarstvo, ilustraciju i grafički dizajn. Panel raspravu moderirao je Dominik Hudolin, magistar pedagogije i magistar edukacije povijesti, koji se afirmirao kao organizator brojnih društvenih i kulturnih događaja te pokretač mladih u svojoj lokalnoj sredini.

Tijekom rasprave obuhvaćena su neka od pitanja koja se tiču važnosti tradicije za formiranje identiteta pojedinaca i zajednica, utjecaja globalnih trendova, globalizacije i očuvanja lokalnih kulturnih izraza, te utjecaja konzumerizma i modernizma na tradicionalne vrijednosti. Posebno su istaknute uloge mladih u očuvanju tradicije, utjecaja tehnologije na tradiciju te potreba prilagodbe pedagoških pristupa.

Naglašeno je da tradicija predstavlja živući odraz identiteta te da njezino učinkovito očuvanje igra ključnu ulogu u oblikovanju identiteta kako pojedinaca tako i zajednica. Panelisti su potaknuli na razmišljanje o integraciji mladih u proces očuvanja tradicionalnih vrijednosti, prepoznajući njihovu važnu ulogu u tom kontekstu. Naglašena je važnost suradnje između društvene zajednice, institucija i pojedinaca, osobito stručnjaka, u očuvanju kulturne raznolikosti. Utjecaj konzumerizma i modernizma na tradicionalne vrijednosti prepoznat je kao izazov, a potreba za ravnotežom između suvremenog života i očuvanja korijena naglašena je kako bi se spriječio gubitak autentičnosti tradicionalnih vrijednosti. Usmjeravanje na ulogu mladih u očuvanju tradicije istaknulo je važnost njihovog doprinosa, istražujući načine motivacije mladih za aktivno sudjelovanje i naglašavajući ključnu ulogu edukacije o tradiciji u tom procesu. Analiza utjecaja tehnologije na očuvanje tradicije donijela je zaključke o nužnosti

postizanja ravnoteže između digitalizacije i očuvanja bitni tradicionalnih vrijednosti, prepoznajući alate poput arhiviranja, digitalizacije te digitalnih platformi i aplikacija kao ključnih sredstava podrške očuvanju tradicije. Rasprava o prilagodbi pedagoškog pristupa naglasila je nužnost integracije digitalnih alata u obrazovni sustav kako bi tradicija postala dinamična i privlačna za mlade generacije. Posebno je isticana i uloga kulturnih umjetničkih društava u poticanju aktivnog sudjelovanja mladih u očuvanju kulturne baštine. Osim toga, panelisti su naglasili važnost medijskog praćenja ovakvih rasprava kako bi se šira javnost informirala i potaknula na razmišljanje o važnosti tradicije te njezinom očuvanju u suvremenom kontekstu. Medijsko praćenje ne samo da proširuje dosege rasprava već i potiče javni dijalog o važnim kulturnim pitanjima, čime se jača svijest o bogatstvu kulturne raznolikosti.

Uzimajući u obzir složenost izazova s kojima se tradicija suočava, važno je nastaviti organizirati ovakve panele te ih pratiti kroz medijsko izvještavanje. Time se potiče aktivna participacija javnosti, a istodobno se pruža platforma stručnjacima, zainteresiranima te mladima da pridonese razvoju inovativnih rješenja za očuvanje kulturne baštine. Ovakve inicijative ne samo da čuvaju identitet i tradiciju već i izgrađuju most između prošlih i budućih generacija, čineći kulturnu baštinu relevantnom i inspirativnom u suvremenom društvu.

Panel raspravu možete pogledati na sljedećoj poveznici: <https://youtu.be/6wycweZp-Vg?si=W0McI2Sirfp2X_mG> (Panel rasprava na temu Tradicija u suvremenom ruhu, Franjo Škegro).

ETNOLOZI I SURADNICI O NEMATERIJALNOJ KULTURNOJ BAŠTINI U ŽUPANJI I BOŠNJACIMA

mr. sc. Janja Juzbašić

Gradski muzej Županja

U sklopu Dana europske baštine 2023. organiziran je znanstveno-stručni skup pod nazivom Nematerijalna kulturna baština u istočnoj Hrvatskoj; iskustva i izazovi kroz 20 godina. Organizatori ovog važnog skupa održanog 6. i 7. listopada 2023. godine u Županji i Bošnjacima jesu Gradski muzej Županja i Udruga „Družina” – Čuvari tradicija hrvatskih obiteljskih zadruga. Skup je okupio kako stručnjake etnologue tako i ostale nositelje i čuvarne nematerijalne baštine (udruge, škole, ustanove i dr.), te predstavnike državne i lokalne uprave te samouprave koji jednim dijelom sudjeluju u sufinanciranju očuva-

nja nematerijalne kulturne baštine istočne Hrvatske.

Skup su financijski podržali Ministarstvo kulture i medija RH, Vukovarsko-srijemska županija, Grad Županja i Općina Bošnjaci. U Organizacijskom odboru sudjelovali su: dr. sc. Klementina Batina, HAZU, Odsjek za etnologiju Zagreb; dr. sc. Anica Bilić, HAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci; dr. sc. Tvrtko Zebec, Institut za etnologiju i folkloristiku Zagreb; doc. dr. sc. Marija Raguž, Medicinski fakultet Osijek; dr. sc. Martina Kelava, Muzej Cvelferije Drenovci; dr. sc. Josip Jagodar, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Kobaš; dr. sc. Manda Svirac, znan. sur. u m. i mr. sc.

Sudionici skupa, 2023., Županja.

Sudionici skupa s veziljama, 2023., Bošnjaci.

Janja Juzbašić, Gradski muzej Županja. U Programskom odboru sudjelovali su: Vlasta Šabić, muzejska savjetnica, Muzej Slavonije, Osijek; Jasmina Jurković Petras, muzejska savjetnica, Gradski muzej Virovitica; Ivana Dević, kustosica, Muzej Đakovštine; Mia Sidorov, kustosica, Gradski muzej Vinkovci; Marija Gačić, etnologinja, nezavisna stručnjakinja; Blanka Žakula, voditeljica KC-a „Gatalinka” Vinkovci i Goran Ledenčan, profesor.

Dosadašnje spoznaje o identitetu i vrijednostima čuvanja nematerijalnih oblika dopunile su se kritičkim istraživanjem stanja nematerijalnih zaštićenih oblika na području istočne Hrvatske i šire. U predavanjima i raspravama bila je prisutna stručna i argumentirana kritika vezana za adekvatnu popularizaciju i pravilno suvremeno korištenje nematerijalne kulturne baštine te su doneseni prijedlozi i stručne smjernice pri očuvanju nematerijalne baštine u predstojećem razdoblju.

U dva dana skupa održano je trinaest predavanja prema redu izlaganja:

* dr. sc. Tvrtko Zebec: Šokačko kolo – identitet pojedinca i zajednice

- * dr. sc. Manda Svirac: Značenje simbola na slavonskim tikvicama
- * doc. dr. sc. Marija Raguž: Kulturni kontekst crkvenog pučkog pjevanja u Slavoniji – počimalja i djevojački red
- * dr. sc. Martina Kelava: Kad bi špenzle divanilo
- * dr. sc. Anica Bilić: Slavonski dijalekt: baština i(li) kultura?!
- * Jasmina Jurković Petras: Priča iz virovitičkog muzeja: Mikeši
- * Blanka Žakula: Tradicijske frizure Slavonije, Baranje i Srijema – problem očuvanja nematerijalnog kulturnog dobra
- * Ivana Dević: Ljelje iz Gorjana kao nematerijalna kulturna baština
- * Goran Ledenčan: Školski sustav i nužnost očuvanja kulturne baštine
- * Vlasta Šabić: Zaštita baranjskih šokačkih vezova i primjeri očuvanja nematerijalne baštine u Europi
- * mr. sc. Janja Juzbašić: Što smo do sada učinili na očuvanju i promociji umijeća zlatoveza u Slavoniji i kako nastaviti dalje?

- * Marija Gačić: Bećarac u Slavoniji: Bećarac i suvremeni šokački identitet
- * Mia Sidorov i mr. sc. Janja Juzbašić: Popis zaštićenih oblika nematerijalne baštine u sekundarnim dokumentacijama muzeja.

Uz navedena predavanja održane su i argumentirane rasprave, postavljena pitanja i dani odgovori koji su pridonijeli konstruktivnim dijalozima i zaključcima skupa o budućim projektima za očuvanje i prezentiranje nematerijalne baštine. Također, u dvorištu Slavonske kuće u Bošnjacima održana je 7. listopada 2023. prezentacija izrade bijelih vezova, koju je u suradnji s organizatorima skupa organizirala Udruga „Bošnjački šlingeraji” iz Bošnjaka. Ovo je bio izvrstan primjer očuvanja tradicijske baštine koju se moglo vidjeti u suradnji s lokalnom zajednicom.

Znanstveno-stručnom skupu prethodio je zanimljiv program pripremljen za javnost, koji se sastojao od nekoliko etnoloških radionica u kojima su se pokazivala različita tradicijska umijeća koja se nalaze na Listi zaštićenih oblika nematerijalne baštine RH. U ovom predprogramu, koji je trajao od 29. rujna do 7. listopada 2023., održano je pet radionica.

Etnološka radionica *šaranja tikvica* održana je u Gradskom muzeju Županja. U sklopu radionice održano je stručno predavanje mr. sc. Janje Juzbašić, muzejske savjetnice, a demonstratorica šaranja tikvica bila je Marica Jovanovac iz Gradišta. Na radionici su sudjelovali učenici 3.b razreda OŠ „Ivan Kozarac” iz Županje pod vodstvom učitelja Tomislava Vidakovića. Potom je održana radionica *zlatoveza*, kojoj je također prethodilo stručno etnološko predavanje mr. sc. Janje Juzbašić, muzejske savjetnice. Na radionici su sudjelo-

vali učenici 1.c razreda OŠ „Ivan Kozarac” iz Županje s učiteljicom Anitom Lešić.

Osnovnoškolci su izrezivali ukrase od papira koji su potrebni za izradu zlatoveza preko papira i lijepili izrezane ukrase na platno. Etnološka radionica *zlatoveza*, također održana u Gradskom muzeju Županja, sadržavala je stručno predavanje etnologinje Juzbašić, dok je demonstratorica umijeća zlatoveza bila Melita Lešić iz Bošnjaka. Na radionici su sudjelovali učenici 1.c razreda OŠ „Ivan Kozarac” s učiteljicom Vitom Vidaković. Posebno je bila zanimljiva i vrlo dobro posjećena etnološka radionica izrade *tradicijskih frizura*, također održana u Gradskom muzeju Županja. Kao i kod prethodnih radionica i ova je sadržavala stručno predavanje mr. sc. Janje Juzbašić, muzejske savjetnice, a demonstrator umijeća izrade frizura bio je Josip Filipović iz Županje. Na radionici su sudjelovali članovi KUD-a „Tomislav” iz Županje, koji su se učili uplesti pletenice i oblikovati županjski tip ženske djevojačke frizure. Posljednja radionica održana je 5. listopada, i to *ukrašavanje uskrasnih jaja vezom, opletom*, na kojoj su sudjelovale članice skupine iz Caritasa Županje s voditeljicom Ankom Pejić, a demonstratorica je bila Janja Cindrić iz Đakova.

Također prigodom znanstveno-stručnog skupa u predvorju Pastoralnog centra u Županji održao se sajam i izložba dijela zaštićenih tradicijskih umijeća s područja Vukovarsko-srijemske županije; umijeće izrade šaranih tikvica, zlatoveza, opletanja jaja, kožuharskih proizvoda i izrade tambura.

Nadamo se kako će ovakvi tematski znanstveno-stručni skupovi češće biti organizirani u istočnoj Hrvatskoj, a sve s ciljem unaprjeđenja postojećih zakona i regulativa, organizacije i zaštite, prezentiranja i valorizacije baštine.

Upute autorima

- * Tekstovi se objavljuju na hrvatskom jeziku te ih treba slati elektroničkom poštom na adresu: urednik.revijadj@gmail.com. Slanjem tekstova autori pristaju na pravila uredničkog rada te korekture teksta Uredništva, a prema pojedinačnom dogovoru i kontaktu.
- * Rok za slanje tekstova za sljedeći broj je 20. travnja 2025. godine.
- * Tekstovi za objavljivanje trebaju biti uređeni i strukturirani na sljedeći način:
 - Članak – od 5 do 10 kartica teksta (kartica iznosi 1500 znakova s razmacima)
 - Prikaz – do 5 kartica teksta
- * Tekstovi trebaju sadržavati naslov rada, ime i prezime autora te ustanovu u kojoj autor radi.
- * Elektronički tekst isporučuje se kao neoblikovani tekst (bez uvlaka, *Tab* označavanja i sl.) u *.doc* obliku. Obvezno je korištenje fonta *Times New Roman*, veličine slova 12, proreda 1,5. Priloge (tablice, grafikone, fotografije i sl. prikaze) potrebno je poslati u posebnoj datoteci s jasnom napomenom gdje bi se prilozi trebali nalaziti u tekstu.
- * Prilozi – označiti rednim brojevima slijedom pojavljivanja, a u tekstu označiti mjesta s kojima su povezani (primjerice: slika 2, tablica 4 i slično). Prilozi (osobito fotografije) moraju kvalitetom zadovoljiti uvjete tiska (rezolucija od minimalno 300 dpi). Legende (potpisi pod priložima) navesti prema rednim brojevima na kraju teksta. Obvezno je navođenje naziva fotografije, vrijeme njezinog nastanka (godina ili stoljeće) i autora/vlasnika/izvora.
- * „Citati” – do 45 riječi navoditi unutar teksta pod navodnim znacima regularnim fontom; ukoliko je citat duži, treba ga izdvojiti iz cjeline teksta kao zaseban paragraf uz navodne znake.
- * Bilješke (napomene, fusnote) uvrštavati slijedom teksta, označavati ih arapskim brojkama.
- * *Kurziv* koristiti za lokalne nazive, istaknute sintagme i sl. (npr. ženske narukvice *šticle*).
- * Reference u tekstu navoditi u zagradi, uz prezime autora, godinu objavljivanja teksta i referiranu stranicu (npr. Išgum 1984: 61).
- * Lekturu i korekturu tekstova obavlja Uredništvo.
- * Korištena literatura i izvori (bibliografija) bilježe se na kraju teksta, abecednim redom prema prezimenu autora, a više radova istog autora navodi se kronološki.
- * Za Reviju se prima jedan tekst, iznimno prema dogovoru s Urednikom i obradi teme dva.

**REVIJA
PREDSTAVLJA**

REVIJA PREDSTAVLJA

Đakovački vezovi

127

Matea Brlošić i Ana-Marija Sarić: Evica Blažinkov Grgina

Fotografija na prethodnoj stranici: Detalj šlinge, KUD „Zora” Piškorevci.

EVICA BLAŽINKOV GRGINA

Matea Brlošić

Ana-Marija Sarić

KUD „Zora“ Piškorevci

Promišljajući o Vezovima kao manifestaciji koja u svojim temeljima ima utkanu slavonsku tradiciju i narodni folklor Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, ne možemo ne spomenuti doprinos folkloriša (folklornih amatera) svih dobrih skupina koji, na ovaj ili onaj način, ali svatko u svojoj domeni, pridonose razvoju Vezova i vezovskog programa kakve danas poznajemo. Nerijetko se događa kako neprimijećeni ostaju oni koji odgajaju nove generacije ljubitelja slavonskoga tradicijskog rukotvorstva, gastronomije, pjesme, glazbe i plesa. Upravo jednoj malenoj, a zapravo velikoj osobi koja je zaslužna za dobar dio ostavštine, pjesama i plesova, medijskih zapisa te fotografija unutar Kulturno-umjetničkog društva „Zora“ Piškorevci posvetit ćemo nekoliko sljedećih redaka – snaži Evici Blažinkov Grgin.

Obiteljsko podrijetlo – djevojaštvo i udaja

Evica Blažinkov, po kući Grgina, rođena je 9. veljače 1948. u Novim Perkovicima kao najstarije dijete u dvanaesteročlanoj obitelji Adrić Ivićinih, od oca Ive i majke Ane (rođene Gregić iz Novih Perkovaca). Kako je i inače bivala tradicija u slavonskim, ali i svim drugim obiteljima toga vremena, djeca su imena dobivala po svojim predcima i članovima uže obitelji. Tako je i Evica ime dobila po baki, majčinoj mami. Osim roditelja, u Ivićinoj kući bilo je šest kćeri i četiri sina, i to: Evica, Marija, Bariša, Slavica, Reza, Šimo, Ružica, Ankica, Marko i Ivica te teta Marica, očeva sestra. Upravo teta Marica, očeva sestra, imat će velik

Evica Blažinkov na 28. Piškorevačkim sokacima i promociji šlinge.

utjecaj na daljnje Evičino djetinjstvo, ali i sve ono po čemu je Evica kroz dugi niz godina ostavila svoj trag u održavanju i njegovanju šokačke kulture. Upravo od svoje tete naučila je *nec*¹ kao i druge vrste ruč-

1 *Necanje* – tehnika ručnog rada izrade čipke, odnosno tehnika ručnog rada koncem i posebnom iglom, često ručne izrade.

nog rada, i to na način da je „krala zanat”. Naime, teta joj nikada nije pokazala tako da ju je posjela pokraj sebe, kako bismo s današnjeg motrišta edukacije i prijenosa znanja i vještina očekivali da bi se znanje moglo prenijeti, nego je Evica, tada djevojčica od svojih 5, 6 godina, gledala u ruke koje rade ručni rad i tako naučila danas zaboravljene tehnike ručnog rada – *nećanje*, *šlinganje* i drugo. Kada govorimo o formalnom obrazovanju, Evica je završila šest razreda osnovne škole u Novim Perkovicima, a kroz šalu zna spomenuti da joj se više u školu i nije išlo jer je jedva čekala da se presvuče iz „civilne robe” u šokačko *ruvo*. Upravo se po završetku šestog razreda, o Božiću, *prenijela*² u šokačko ruho i od tada do današnjeg dana nije ga skinula. Još kao djevojčica, a kasnije i djevojka bila je vedra duha, razigrana i raspjevana. Njezine sestre i braća prisjećaju se dječjih dana pa sa sjetom kažu: „Točno se znalo da seka ide s marvom na utvaj, čim je iz avlije izašla, orila se pjesma.” Upravo tu osobinu Evica je zadržala cijeloga života jer se pokazala kao vrsna *poćimajla*³ u crkvi za vrijeme djevojačkih dana, ali i kasnije kao mlada snaša.

Zaintrigirani činjenicom kako je upravo Evica počeshljala mnoge piškorevačke djevojke i djevojčice u *cupove* i *coce*, zanimalo nas je tko je djevojci Evici pomagao u uređivanju njezinog djevojačkog oglavlja – *cupa*. Iako se odgovor nametao kao logičan, iznenadila nas je svojim odgovorom: „Teta Marica, od oca sestra, vam je mene sknadila kad god je trebalo. O većim crkvenim blagdanima, kad sam išla na misu u katedralu, za svatove u familije. Ona vam se nije udavala. Tad kad sam ja cura bila, ni Vezova još nije bilo! Nisam ja lajsala k'o vas dvi sad za Vezove. (...) Čak me je i

2 *Prenijeti* – izraz koji stare Šokice koriste u dijalogu kada opisuju druge Šokice koje su se preodjenule iz šokačkog ruha u civilnu odjeću koja je bila aktualna u datom vremenskom razdoblju, drugoj polovici 20. stoljeća.

3 Žena, udana ili neudana, koja prva počinje pjesmu. U nekim mjestima Đakovštine koristi se još i naziv *poćimalja*.

za moje vjenčanje sknadila. A to što nisam imala prekršće⁴, e to je teta tako odlučila. Vjerojatno jer se ne bi vidilo.⁵ Ona mi je k'o druga majka bila.”

Na Novu godinu 1968., s nepunih dvadeset godina života Evica napušta obiteljski dom i udaje se u Piškorevce u obitelj Blažinkov, po kući znane kao Grgine, za baj' Ivu. Iako prema narodnim predajama znamo da su se šokački svatovi većinom održavali srijedom i u doba godine kada ima najmanje poljodjelskih radova, zanimljivost je ta da je 1. siječnja 1968. bio ponedjeljak. Na naše pitanje kako to da je svadba bila baš na Novu godinu, Evica odgovara: „Nismo mi žurili k'o što današnji mladi žure jer je djevojka trudna. Mi smo vam dive moje drage malo požurili jer je s Ivine strane, iz njegove familije teta bila teško bolesna, pa smo mi pogodili svatove ranije.” Iz braka s Ivom Blažinkovim (rođenim 1940.) Evica ima četvero djece, i to: Antuna (Tuno, rođen 1969.), Mariju (Maja, rođena 1973.), Ivicu (Banjos, rođen 1975.) i Marka (rođen 1985.).

Evica i Ivo Blažinkov, fotografirano u dvorištu Adrić Ivićinih 1968.

4 Crvena traka koja je išla preko mladenkinih prsa te se vezala na donjem dijelu leđa, za koju se vjerovalo kako mladu djevojku štiti od uroka i zlih očiju.

5 Za razliku od drugih mladenki toga doba, Evica je imala tamni, crno-srebreni brokat.

Udajom u kuću Grginih u Piškorevcima živjela je sa svekrvom Evom, svekrom Stipom i zaovom Maricom, koja se udala 1969. Upravo joj je svekrva bila od velike pomoći pri uređenju oglavlja, odnosno povezivanju šamije. „Nije bilo nediljne mise, pa i one rane, da Eva nije bila u šamije. Ako su neki manji sveci onda je znala biti i marama. Ali mene je moja svekrva uvijek čela povezati u šamije.” O životu mlade udane snaše u slavonskom ruralnom području dalo bi se pisati mnogo, ali ono što naša sugovornica ističe, jest da je život nije ni malo mazio. Da se, iako krhke građe, nije dala, radila je i muške i ženske poslove, jer živjeti se moralo.

Etnološka radionica Žensko češljanje, oglavlje i tradicijsko odijevanje u selima Strizivojna, Piškorevci i Budrovci u Muzeju Đakovštine 2014. Evica češlja svoju najstariju unuku Josipu.

Kulturno-umjetnički amaterizam i volonterstvo

Kulturno-umjetničkom društvu „Zora” priključuje se 80-ih godina prošlog stoljeća, kada je Društvo nakon pauze ponovno

počelo s radom. U to vrijeme predsjednik Društva bio je Ivica Tomić, te se upravo na njegov poticaj i nagovor priključila radu KUD-a i od tada do današnjih dana aktivna je članica Društva bez obzira na smjene uprava koje su se događale tijekom godina. Zajedno sa suprugom Ivom aktivna je u radu KUD-a, ali i u crkvenom zboru Župe Preobraženja Kristova u Piškorevcima. Na naše pitanje kako su stizali ispuniti obveze oko djece i kuće i još ići na folklor, Evica nam odgovara: „Djeca su već odrasla bila, očvrknula. Kod kuće smo sve poradili da bi stigli i u KUD i na zbor, ali nije se to prije toliko putovalo kao sada. (...) Kad nismo mogli oboje, većinom sam ja putovala jer je trebalo češljati i spremati.”

Za dobar dio ostavštine, pjesama i plesova, medijskih zapisa, fotografija koje KUD „Zora” ima arhivirane zaslužna je upravo Evica Grgina ili Efi, kako je mlađe generacije KUD-ovaca zovu. Najprije kao plesačica i pjevačica, a kasnije kao *spremalja* (garderobijerka) i kazivačica ostavila je neizbrisiv trag, ne samo u Kulturno-umjetničkom društvu „Zora” nego i u cijeloj Đakovštini. Osim svega do sada navedenoga, Evica je i vrijedna muzejska kazivačica, koja je od zaborava sačuvala mnoge dječje igre, običaje, pjesme, plesove, način spremanja u narodno ruho.

Spremanje djevojke Josipe na etnološkoj radionici u Muzeju Đakovštine 2014.

Kada govorimo o Vezovima i Evici, onda su nezaobilazna postaja tradicijske radionice u organizaciji SAKUD-a Đakovštine, kao i Izbor za najbolje nošeno narodno

ruho Slavonije, Baranje i Srijema. Kako se ni sama Evica nije mogla sjetiti svih djevojaka, momaka i snaša koje je spremala za Vezove, nastojat ćemo navesti barem malen dio njezine vrijednosti koju je dala Đakovačkim vezovima i Izboru za najljepše nošeno narodno ruho Slavonije, Baranje i Srijema. Od mnoštva piškorevačkih djevojaka i snaša koje je spremila za ovaj izbor ljepote, spomenut ćemo nekoliko njih:

- * 1997. godina – spremalja prve pratilje u kategoriji snaša Ružice Tomić
- * 1999. godina – spremalja snaše Ružice Tomić (1. mjesto kategorija snaša)
- * 2002. godina – spremalja snaše Ružice Tomić (3. mjesto kategorija snaša)

Evica uređuje oglašlje djevojke Sanje na Piškorevačkim sokacima u sklopu slavljeničkog programa 80. godina postojanja Društva.

Evica sa snašom Ružicom Tomić i tadašnjom predsjednicom KUD-a „Zora” Katicom Milković. Snimljeno početkom 2000-ih na HRT-u Zagreb.

- * 2008. godina – spremalja djevojke Andree Markić (2. mjesto kategorija djevojaka)
- * 2010. godina – spremalja djevojke Matee Brlošić, (3. mjesto kategorija djevojaka)
- * 2013. godina – spremalja djevojke Matee Brlošić, (3. mjesto kategorija djevojaka)
- * 2014. godina – spremalja djevojke Josipe Hanulak – miss fotogeničnosti
- * 2021. godina – spremalja snaše Matee Brlošić (1. mjesto kategorija snaša).

Mnoštvo je tu još djevojaka, momaka i snaša koje je Evica spremala za vezovski izbor, ali i druge izbore spremanja u tradicijsko ruho – od Antina, Nuštra, Starih Mikanovaca, Tordinaca, Nuštra, Požege, Slavenskog Broda i drugih mjesta diljem Lijepe Naše. Dok smo se pokušavali prisjetiti svih ljepotica, Evica je kroz šalu rekla: „Ali što sam se za ljepotice naspemala Ruške Tomičeve i Matee Brlošičeve, pa toliko se nisam naspemala nikog! (...) Nijedna godina me nije mašila da ne spremam za Vezove nekog. Nekad je to uspješno pa osvoje neku nagradu, a nekad i ne. A ako nisu ljepotice, onda je tu spremanje za povorku, za nastupe, za televiziju. Ma svake godine nješta!”

Evica Blažinkov i autorice teksta. Đakovački vezovi 2022.

Njezin doprinos promociji Đakova i Đakovštine u spektru tradicijske kulture možemo vidjeti i u njezinu doprinosu projektu Muzej u loncu – projektu Gradskog muzeja Požega, kojemu je cilj kroz stručno istraživanje i dokumentiranje starih i zaboravljenih jela popularizirati običaje i povijest požeškog kraja, ali i Slavonije i Baranje u cjelini. U uskoj suradnji s Muzejom Đakovštine i dugogodišnjom kustosicom Brankom Uzelac, osobnim angažmanom pridonijela je kreiranju sadržaja koji se našao u trajnom zapisu Muzeja Đakovštine *Odavno smo graničari stari... Život i običaji graničarskih sela Đakovštine*, izdanom u prosincu 2014. godine te *Zapisi iz Đakovštine I – Tradicijska baština graničarskih sela Đakovštine*, izdanima u ožujku 2014. godine. Tijekom 2021. godine u vrijeme pandemije koronavirusa podržala je ideju i realizaciju projekta Sveta Lucija u Piškorevcima, kratke dokumentarno-

reportažne priče⁶, gdje je aktivnim doprinosom ostavila trajni zapis i sjećanje na običaje svete Lucije. Svoj doprinos daje i u tradicijskoj gastronomiji, pa je tako aktivni sudionik Festivala tista u baranjskom Topolju posljednje dvije godine, gdje je bez premca glavna atrakcija i samim posjetiteljima koji zastanu na razgovor s njom jer im je fascinantno da se Evica i dalje nosi po šokački, ali još više što je, s obzirom na svoju dob, toliko aktivna u samoj prezentaciji tradicijskog jela – *tačaka*.

Zaključak

Za svoj doprinos promociji izvorne tradicijske kulture Piškorevaca i grada Đakova Evici Blažinkov 2023. godine dodijeljena je Povelja zahvalnosti Grada Đakova za doprinos u području kulture, očuvanju baštine i promociji Đakova i Đakovštine.

Uz Evicu Blažinkov Grginu još je nekolicina piškorevačkih Šokica koje se nisu pre-

⁶ Video je dostupan na YouTube kanalu pod nazivom *Sveta Lucija u Piškorevcima*.

nijele i koje se još nose po šokački, a koje bismo zaključno htjele spomenuti jer su tijekom svojih života bile dio KUD-a „Zora”, ponajviše kao *spremalje*, a to su: Marija Jović (seka Matišića), Marija Vrtarić (seka Filina), Mara Jović (Druina), Janja Vrtarić (Šaragića), Marija Brlošić (Martinaševa).

Zlatne ruke Evice Blažinkov Grgine naspremale su se i načešljale mnoštva djevojčica, djevojaka, snaša i momaka, a s obzirom na to da joj je tek 76, vjerujemo kako će ih još mnoštvo biti u godinama koje su pred nama. I zato ovaj tekst posvećen upravo našoj Efi završavamo njezinim riječima: „Što sam starija, to veću volju imam!”

Dodjela Povelje zahvalnosti Grada Đakova 2023.

MEĐUNARODNA SMOTRA FOLKLORA

MEĐUNARODNA SMOTRA FOLKLORA

58. Đakovački vezovi

- 135 Turistička zajednica grada Đakova: Turistički događaj 2023. godine – 57. Đakovački vezovi
- 138 Uredništvo Revije: 57. Đakovački vezovi
- 139 Monika Bogadi: Konjička natjecanja na 57. Đakovačkim vezovima
- 142 Marija Gačić i Maja Nikačević: Mali vezovi 2023.
- 146 Marija Ilakovac: Sudionici Malih vezova 2024.
- 147 Filipa Francem: Osobne karte KUD-ova – sudionika 58. Đakovačkih vezova
- 160 Bartol Bačić: Vremenske prilike u vrijeme održavanja Đakovačkih vezova
- 162 Program 58. Đakovačkih vezova

Fotografija na prethodnoj stranici: Silvija Butković

TURISTIČKI DOGAĐAJ 2023. GODINE – 57. ĐAKOVAČKI VEZOVI

Turistička zajednica grada Đakova

Krajem 2023. godine na Danima hrvatskog turizma u Rovinju 57. Đakovačkim vezovima dodijeljena je Godišnja turistička nagrada u kategoriji Turistički događaj godine, u kojoj se natjecalo 86 kandidata. Svečanoj dodjeli godišnjih hrvatskih turističkih nagrada nazočili su gradonačelnik i predsjednik Organizacijskog odbora Đakovačkih vezova Marin Mandarić u ime glavnog organizatora Vezova, koji je nagradu i preuzeo, te direktorica Turističke

zajednice grada Đakova Marija Borko u ime suorganizatora događaja.

Kategorija Turistički događaj godine prepoznaje izvrsnost u području osmišljavanja i organizacije turističkih događaja koji pružaju jedinstveno iskustvo posjetiteljima glazbenih i filmskih festivala, tradicionalnih svečanosti, sportskih, kulturnih i zabavnih manifestacija. Cilj je promovirati, poticati i nagrađivati izvrsnost u hrvatskom turizmu. Važno je naglasiti

kako je nagrada otvorena za one subjekte koji valoriziraju nematerijalno i materijalno nasljeđe organizacijom različitih inovativnih manifestacija koje daju dodatnu vrijednost turističkoj destinaciji, unaprje-

đuju doživljaj u turizmu i jačaju identitet lokalne zajednice i Hrvatske u cjelini.

Đakovački vezovi manifestacija su načina života ljudi, prikazuju odnos čovjeka prema čovjeku, prema prirodi i prema za-

GODIŠNJA
HRVATSKA
TURISTIČKA
NAGRADA
2023.

10. 11. 2023. ROVINJ

priznanje

pobjedniku u kategoriji
TURISTIČKI DOGAĐAJ GODINE

57. Đakovački vezovi

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo
turizma i sporta

HRVATSKA
Puna Džeta

HGK
HRVATSKA
GOSPODARSKA
KOMORA

Nikolina Brnjac
Nikolina Brnjac,
Ministrica turizma i sporta

Kristjan Staničić
Kristjan Staničić,
Direktor HTZ

Luka Burilović
Luka Burilović,
Predsjednik Hrvatske gospodarske
komore

jednici. Vezovi su po domaćinstvu, mjestu održavanja, gastronomiji, glazbi i dobrodošlici odraz slavonskog čovjeka i Slavonije, ali u svojoj biti oni su hrvatsko kulturno, turističko i nacionalno blago. Objedinjuju Hrvatsku i sve generacije stanovnika nudeći sadržaje od edukativnih radionica za djecu i mlade, stručnih predavanja, izložbi i prezentacija, smotre izvornog hrvatskog folklor, prezentacije gastronomije i enologije, konjičkih natjecanja i promocije do koncerata tamburaške i zabavne glazbe. Vezovi su utkani u grad i u ljude kako lokacijama tako i organizacijom.

Vezovi slavljem čuvaju izvornu tradicijsku baštinu Hrvatske, ali joj svakom sljedećom održanom manifestacijom udahnuju novi život i suvremenost koja odražava potrebe novih generacija. U svijetu koji je prepun kreativnih i suvremenih ideja Đakovački vezovi zadržali su svoje sudionike i posjetitelje u jednakom žaru i zanosu prema tradiciji i baštini punih 57 godina.

Grad Đakovo i Turistička zajednica grada Đakova zahvaljuju svim sudionicima Vezova koji ih stvaraju cijele godine te o Vezovima promišljaju i Vezove slave. Vezovi su događaj godine za svakoga tko ih je posjetio i osjetio, upoznao sudionike, osjetio ritam ulice, poželio zaplesati kolo bez obzira na znanje i umijeće plesanja, jer svi

smo jedno – jedan krug u jednom ritmu. Hvala vam!

Đakovo, Đakovački vezovi i Đakovčani u zajedništvu čuvaju duh Slavonije i oni su najljepša slika Slavonije koju ste ikada zamislili. To se ne organizira, to se živi!

Uredništvo Revije: 57. Đakovački vezovi

Detalj sa svečanog otvorenja 57. Đakovačkih vezova, 2023. Foto: Silvija Butković.

Svečano otvorenje 57. Đakovačkih vezova

Svečana povorka 57. Đakovačkih vezova

*Fotogalerija - svečana povorka
57. Đakovačkih vezova*

KONJIČKA NATJECANJA NA 57. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA

Monika Bogadi

Voditeljica konjičkih natjecanja

Tradicionalno za vrijeme Đakovačkih vezova Državna Ergela Đakovo organizira zanimljiva konjička natjecanja. U sklopu 57. Đakovačkih vezova održana su natjecanja u vožnji zaprega. U dva dana vozile su se kombinirane utakmice u dva dijela. Parkur se sastoji od parkura preciznosti (vožnja između čunjeva) i dvije maratonske fiksne prepreke gdje vozači moraju proći zadanim putem kroz zadana vrata od A do E. U subotu je vožena „Nagrada Ergele Đakovo”, a kako je 2023. godine Ergela bila domaćin Finala Croatia Cupa, to finalno natjecanje bilo je na rasporedu u

nedjelju. U oba natjecanja vozi se kombinirana utakmica „na vrijeme”. Utakmice na vrijeme voze se tako da se pogreške u parkuru pretvaraju u dodane sekunde pa tako plasman vozača ovisi o brzini prolaska kojem su dodane pogreške, ukoliko ih je bilo. Vozilo se u kategoriji jednoprega i dvoprega. U dva natjecateljska dana gledatelji su imali prilike vidjeti nastupe 30-ak zaprega. Croatia Cup vozi se u nekoliko kola kroz proljetna i ljetna natjecanja, gdje vozači u svakom kolu skupljaju bodove ovisno o plasmanu. Kolo finala održano na Ergeli dalo nam je ukupne pobjednike

ovog natjecanja, u kategoriji jednoprega bio je to Ivan Nikolić, a u kategoriji dvoprega Antun Živić.

Rezultati:

Subota, 8. srpnja 2023.

„Nagrada Ergele Đakovo”

Jednopreg:

1. Ivan Nikolić, 24 Maestoso Montenegro – 404,21 sec
2. Ivan Mirković, 577 Pluto Montenegro – 409,21 sec
3. Filip Nikolić, 243 Conversano Toplica – 419,83 sec

Dvopreg:

1. Antun Živić 375 Maestoso Mara i 225 Siglavy Trofetta – 390,90 sec
2. Andrija Obrovac, 274 Siglavy Zenta i 513 Lili – 394,45 sec
3. Dragan Žigić, 400 Maestoso Mara i 371 Favory Mima – 422,43 sec

Nedjelja, 9. srpnja 2023.

Finale Croatia Cupa

Jednopreg:

1. Ivan Nikolić, 24 M. Montenegro – 379,82 sec
2. Dražen Mađarević, 1163 Elza – 384,60 sec
3. Ivan Mirković, 577 Pluto Montenegro – 384,86 sec

Dvopreg:

1. Antun Živić, 375 Maestoso Mara i 225 Siglavy Trofetta – 353,59 sec

2. Žigić Dragan, 400 Maestoso Mara i 371 Favory Mima – 368,85 sec

3. Drenjančević Tomislav, 367 Neapolitano Zenta i 335 Tulipan Trofetta – 375,30 sec

Foto: Silvija Butković, 2023.

MALI VEZOVI 2023.

Maja Nikačević
Marija Gačić

Organizacijski odbor Malih vezova

Srijeda, 28. lipnja 2023. godine

Mali vezovi 2023. donijeli su neke promjene, a cjelokupan program obogaćen je novim i zanimljivim sadržajima. Program Malih vezova počeo je otvorenjem izložbe dječjih likovnih radova pristiglih na natječaj koji je, po prvi put, obuhvatio sve vrtiće i osnovne škole Republike Hrvatske. Tema je bila *Tradicijska svadba / Svatovi moga kraja* ne bi li Male vezove tematski povezali s temom 57. Đakovačkih vezova *Svi se momci oženiše...*

Kroz svoje likovne radove djeca su pokazala svadbene običaje koji zauzimaju značajno mjesto u lokalnoj kulturi svakoga kraja. Natječaj je bio proveden u tri kategorije, prema uzrastu djece: vrtići, razredna i predmetna nastava.

Povjerenstvo su činile: Dajana Karas, mag. educ. art. predsjednica povjerenstva, Ivana Dević, mag. ethnol. et anthrop., kustosica etnološke zbirke u Muzeju Đakovštine, Maja Nikačević, dipl. uč., organizatorica i članica.

Na natječaj su pristigla ukupno 254 likovna rada, od toga 79 u kategoriji dječjih vrtića, 148 radova učenika razredne nastave i 27 radova učenika predmetne nastave.

Svi likovni radovi bili su izloženi u izlozima Kuće Reichsmann I i II. Mentori su primili prigodne zahvalnice, a nagrađeni učenici nagrade sponzora: Školske knjige d. d. i Grada Đakova.

Dječji vrtići i predškole:

1. Dominik Mihoci, Dječji vrtić Maksimir Zagreb, mentorica Lea Renata Bencek

2. Ines Gavran, Dječji vrtić Đakovo, mentorica Mirna Rašić

3. Tia Bačarko, Dječji vrtić Đakovo, predškola Drenje, mentorica Ivana Žajdlik

Pohvala:

Karlo Dugonjić, Dječji vrtić „Maksimir” Zagreb, mentorica Lea Renata Bencek;

Eva Maria Plančak, Dječji vrtić Đakovo, Piškorevci, mentorica Ivona Cindrić;

Dino Ramač, Dječji vrtić Đakovo, Piškorevci, mentorica Ivona Cindrić;

Lana Šaban, Dječji vrtić „Sunčana” Zagreb, mentorice: Vanja Šuško, Ida Nikolorić;

Elena Osti, Dječji vrtić Đakovo, predškola Budrovci, mentorica Svjetlana Grubeša;

Pavao Štivičić, Dječji vrtić „Zeko” Trnovec Bartolovečki, PO Trnovec, mentorice Maja Bosak Božić, Veronika Hren;

Iva Turudić i Mila Jurič, Dječji vrtić „Jarun” Zagreb, mentorica Marijana Plivelić.

Razredna nastava:

1. Patricija Bibković, 3. r., OŠ Budrovci, PŠ Đurđanci, mentorica Iva Rajić

2. Hana Obrovac, 2. r., OŠ Đakovački Selci, mentorica Anita Drmić

3. Ena Orešković, 3. r., OŠ Petra Preradovića Zagreb, mentorica Vanja Vukosavić

Pohvala:

Ivna Kralik, 4. r., OŠ kralja Tomislava Našice, mentorica Marija Tomičić;

Toni Liška, 4. r., OŠ kralja Tomislava Našice, mentorica Maja Simel Bošnjaković;

Vita Tadić, 3. r., OŠ Petra Preradovića Zagreb, mentorica Vanja Vukosavić;

Marija Nikolić, 4. r., OŠ Đakovački Selci, mentorica Mirta Denić;

Marta Pavković, 1. r., OŠ J. A. Čolnića Đakovo, mentorica Blaženka Uzun.

Predmetna nastava:

1. Karla Lasić, 7. r., OŠ „Vladimir Nazor” Đakovo, mentorica Ivana Hrastović Mandarić

2. Iva Peša, 8. r., OŠ Ivana Tišova Viškovci, mentorica Andrea Selec

3. Milica Kvesić, 8. r., OŠ Ivana Tišova Viškovci, mentorica Andrea Selec

Pohvala:

Nenad Jugovac, 14 godina, Centar „Liče Faraguna” Labin, mentorica Kristina Jurković;

Lana Bičanić, 7. r., OŠ „Vladimir Nazor” Đakovo, mentorica Ivana Hrastović Mandarić.

Četvrtak, 29. lipnja 2023. godine

Četvrtak je bio predviđen za promociju literarnih radova pristiglih na natječaj i također je, po prvi put, obuhvatio sve učenike Republike Hrvatske, s istom temom kao i likovni natječaj.

Natječaj je bio proveden u dvije kategorije: razredna i predmetna nastava. Na natječaj je prijavljeno ukupno 19 literarnih radova, od toga 10 radova u razrednoj nastavi i 9 u predmetnoj nastavi.

Povjerenstvo u sastavu: Krasanka Kakaš, prof. hrvatskoga jezika, predsjednica povjerenstva, Ivana Bilac, prof. hrvatskoga jezika, članica i Marija Gačić, mag. ethiol. et anthrop., ispred organizatora, odlučilo je o najuspješnijim radovima.

Voditeljice programa dodjele nagrada povodom likovnog i literarnog natječaja bile su učenice OŠ Josipa Antuna Čolnića iz Đakova, Iva Nikačević i Ivana Vulić.

Nagrade su dodijeljene za prva tri mjesta u svakoj kategoriji, i to ovim redom:

Razredna nastava:

1. Borna Pavlović, 1. r., Svatovi moga kraja; OŠ J. A. Čolnića Đakovo, PŠ Široko Polje, mentorica Tihana Eržić
2. Mia Sklizović, 2. r., Tradicijska svadba; OŠ Ivana Tišova Viškovci, mentorica Marija Jurjević
3. Tara Božić, 4. r., Svatovi moga kraja; OŠ Vođinci, mentorica Natalija Bošnjaković.

Predmetna nastava:

1. Mateja Ivanković, 8. r., Stranice mog dnevnika – Hercegovačka svadba; OŠ Dragutina Kušlana Zagreb, mentorica Sanja Ilčić
2. Ena Fehir, 6. r., Prava slavonska svadba; OŠ Drenje, mentorica Mihaela Topić
3. Frane Radinković, 6. r., Konavoska svadba; OŠ Ivana Gundulića Dubrovnik, mentorica Barbara Ogresta

Pohvala:

Elena Marinić, 7. r., Svatovi moga kraja; OŠ „Đuro Pilar” Slavonski Brod, mentorica Maja Šimić;

Ivan Mišković, 7. r., Slavonska svadba; OŠ „Ivan Filipović” Velika Kopanica, mentorica Senka Klemen.

Subota, 1. srpnja 2023. godine

Subota je, po običaju, bila rezervirana za Festival dječjeg stvaralaštva *Baština djeci*. Cijeli program festivala bio je povezan s temom 57. Đakovačkih vezova *Svi se momci oženiše...* pa se kroz cijeli program mogla prepoznati uloga *čave/čaje/čauša*, kao jednog od važnih i neizostavnih svadbenih odličnika.

Sudionici festivala bili su redom: dramska skupina OŠ J. A. Čolnića, Područna škola Kuševac (*Hlapić na Đakovačkim vezovima*), Igrice, dječja folklorna skupina iz Mađarske (plesovi i pjesme), KUD „Tomislav” Donji Andrijevcu (prikaz svatova), Glazbena škola „Arija” (svatovac na električnim gitarama), FD Otočac; Dječja skupina Čerišnjice (*Šiga miga putem kasa – igre*), Dječji zbor Zagrepčanke i dečki (premijera pjesme *Đakovo, divan grad je*), Dramska skupina OŠ J. A. Čolnića (*Ždrijebe iz Đakova*), PS „Miha” KUD-a „Sklad” (*Suvremena klasika*), Luka Kovačević (monolog *Bit' ću svirač*), Glazbena radionica Klasan (tamburaške točke), Dječje skupine „Zvončići” i „Pčelice” KUD-a „Tena” (plesne

točke), plesna skupina OŠ J. A. Čolnća, Đakovo, Područna skola Široko Polje (*Savo vodo* – ples), bećarac (svi izvođači).

Voditelji programa bili su učenici Osnovne škole Josipa Antuna Čolnća iz Đakova, Antun Bošnjaković i Klara Babić, a u dijelu programa sudjelovao je i Tomislav Bošnjaković.

Nedjelja, 2. srpnja 2023. godine

Edukativne radionice upotpunile su vrijeme malim izvođačima, ali i gledateljima za vrijeme dječje smotre folklor na pozornici u Strossmayerovu parku. Održano je ukupno 11 radionica za djecu. Radionice za djecu temeljile su se na elementima tradicijske kulture interpretirane i prilagođene djeci predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta. Djeca su se izražavala različitim likovnim tehnikama, plesom, pjesmom, tradicijskim igrama te

su istodobno usvajala vještine povezane s elementima tradicijske kulture koje se interpretiraju. Voditelji radionica bili su djelatnici kulturnih, odgojnih i obrazovnih ustanova, članovi udruga građana itd.

Projektom je obuhvaćeno 11 radionica: *Vezovski dizajn* – Baltazar, dnevna briga i skrb o djeci; *Miljei* – DV „Bajka” Strizivojna; *Licitarsko srce* – DV Đakovo; *Svatovski peškiri* – DV Đakovo; *Čuvat ćemo naše običaje sve dok sjaj na šalangama traje* – DV „Zvončica” Punitovci; *Nekad davno* – DV „Zvrk”; *Šlinga* – Heritage Chaser; *Šokačka lepeza* – OŠ „Vladimir Nazor” Đakovo; *Etno razglednice* – OŠ „I. G. Kovačić” Đakovo; *Zlatovez na papiru* – OŠ „I. G. Kovačić” Đakovo; *Šokački šešir, Šokac, lipicanac* – DV „Krijesnica” Gorjani.

Projekt je uspješno proveden te su zadovoljstvo inicijativom iskazali posjetitelji, roditelji i sama djeca, kojoj su radionice bile i namijenjene.

Popis sudionika Malih vezova

Marija Ilakovac

Folklorni odbor

FD „Umag” Umag

FA „Matija Gubec” Karlovac

Dječji vrtić „Vrbik” Zagreb

HKC „Bunjevačko kolo” Subotica, Srbija

HKU „Antun Sorgg” Vajska, Srbija

KUD „Mijat Stojanović” Babina Greda

KUD „Seljačka sloga” Donja Dubrava

KUD „Slavko Mađerić” Cerić

KUU „Andrija Matijaš – Pauk” Marina

KUU „Gacka” Ličko Lešće

KUD „Tena” Đakovo

KUD „Gorjanac” Gorjani

SKUD „Braće Banas”

Josipovac Punitovački

KUD „Kondrićani” Kondrić

KUD „Veseli Šokci” Punitovci

KUD „Drenjanci” Drenje

KUD „Šokadija” Budrovci

KUD „Ledina” Gašinci

KUD „Petőfi Sándor” Ivanovci Đakovački

KUD „Vesela Šokadija” Koritna

KUD „Zora” Piškorevci

KUD „Sloga” Satnica Đakovačka

KUD „Hrvatska čitaonica” Selci Đakovački

KUD „Lipa” Semeljci

KUD „Šokadija” Strizivojna

KUD „Ivan Tišov” Viškovci

Ogranak Seljačke sloge Buševac, Buševac

KUD „Moslavec” Voloder

KUD „Slavonija” Đurdanci

KUD „Palična” Severin

KUD „Milko Cepelić” Vuka

KUD „Graničar” Lužani

Mažoretkinje KUD-a „Sklad” Đakovo

Mažoretkinje KUD-a „Sloga”

Satnica Đakovačka

Foto: Silvija Butković

58. ĐAKOVAČKI VEZOVI OSOBNJE KARTE KUD-ova – Sudionici

Filipa Francem

Turistička zajednica grada Đakova

HRVATSKI TAMBURAŠI IZ MILWAUKEEJA

MJESTO: MUKWONAGO

DRŽAVA: WISCONSIN, SAD

Hrvatski tamburaši iz Milwaukeeja (Milwaukee Croatian Tamburitzans) dječja je hrvatska skupina osnovana 1985., u kojoj mladi ljudi pjesmom, plesom i tamburaškom glazbom promoviraju hrvatsku baštinu. Broje tridesetak članova, uglavnom školaraca i mladih do 21 godine. Sudjelovali su u više od 25 festivala u SAD-u i Kanadi. Redovito nastupaju u okolici Milwaukeeja na Folk Fairu i na tradicionalnim hrvatskim piknicima gdje pokazuju bogatstvo nošnji, plesa i pjesama svojih predaka. U društvu posjeduju nošnje s područja Konavala, Posavine, Međimurja, Prigorja, Moslavine, Slavonije, Podravine, Baranje i Vojvodine (bunjevačka nošnja).

VODITELJI DRUŠTVA: KRISTEN AASEN, glazbena voditeljica

HEIDI SPELLMAN i MOLLY KRAJCEREK, vokalne instruktore

ANGIE DOUGHERTY i MARA BRAOVAC, plesne voditeljice

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 23

KUD „SELJAČKA SLOGA”

MJESTO: ŠPIŠIĆ BUKOVICA

DRŽAVA: HRVATSKA

Nedaleko od Virovitice, u mjestu Špišić Bukovica Kulturno-umjetničko društvo „Seljačka sloga” njeguje izvorni ples, pjesme i običaje svojega kraja. Osnovani su 1934. godine te s ponosom njeguju bogatu glazbenu, vokalnu i ple-

snu tradiciju. Čuvaju bukovački običaj *Ivanjsko naveče*, koje karakterizira paljenje krijesa i ples povodom Ivanja, dana sv. Ivana Krstitelja, zaštitinika župe i općine. Društvo predvodi predsjednica Vesna Posavec te okuplja 50-ak aktivnih članova raspoređenih u tamburaškoj, plesnoj i dječjoj folklornoj sekciji. Podmladak stvaraju dobrom suradnjom s OŠ „August Cesarec” Špišić Bukovica, u kojoj djeluje dječja folklorna sekcija „Mali slogaši”, koju vodi učiteljica Anita Jendrašić.

VODITELJICA DRUŠTVA: ANITA JENDRAŠIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

KUD „CROATIA” I HRVATSKA DJEČJA ŠKOLA IZ HRVATSKE KATOLIČKE ŽUPE SV. ANTE U LOS ANGELESU

MJESTO: LOS ANGELES

DRŽAVA: KALIFORNIJA, SAD

Početkom 20. stoljeća brojni doseljenici u južnu Kaliforniju formiraju dvije skupine hrvatskih useljenika; jednu nastanjenu u obalnom gradu San Pedro, a drugu u srcu Los Angelesa. Kako bi se potaknula njihova crkvena prilagodba, 1910. godine osnovana je Hrvatska narodna župa, a izgrađena je i današnja crkvena zgrada koja je nazvana Hrvatskom katoličkom crkvom sv. Ante. U cilju očuvanja i promicanja hrvatske kulture djeci ovih doseljenika, 1959. godine osnovan je Tamburaško-folklorni klub „Croatia” (Kolo Club “Croatia”). Ubrzo nakon toga, 1965. godine, osnovana je Hrvatska dječja škola (Croatian Children’s School from St Anthony Croatian Catholic Church in Los Angeles), koja je počela podučavati jezik, kolo i ples te pjevanje za djecu školske dobi

nastupali su i na smotrama narodne glazbe i plesa Istre, te na smotrama folkloru u Mariji Bistrici i Brinju, a prošle godine sudjelovali su i na Međunarodnoj smotri izvornog folkloru u Osijeku.

VODITELJICA DRUŠTVA: BRANKA SILIĆ
BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

HKUD „BLAĆANI” S MOSTARSKOG BLATA

MJESTO: BIOGRACI

DRŽAVA: BOSNA I HERCEGOVINA

Društvo „Blaćani” koje broji tridesetak aktivnih članova utemeljeno je 2004. godine s ciljem očuvanja pjesama, plesova i običaja svojega kraja. Članovi su aktivni u predstavljanju narodne nošnje te sudjeluju na raznim folklornim manifestacijama u Hrvatskoj. Osobito zagovaraju prvi dječji folklor u Hercegovini, kako bi se mladim naraštajima prenosila baština i ljubav prema njoj. Društvo je snimilo i nosač zvuka izvornih napjeva kako bi sačuvali autohtoni glazbeni izričaj svojih predaka.

VODITELJ DRUŠTVA: ZDENKO DAMJANOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

UKRAJINSKI PLESNI ANSAMBL RUSALKA

MJESTO: WINNIPEG

DRŽAVA: MANITOBA, KANADA

Ukrajinski plesni ansambl Rusalka (Rusalka Ukrainian Dance Ensemble) već 60 godina njeguje živopisnu prezentaciju ukrajinskog plesa te su postali sastavni dio umjetničke zajednice u Winnipegu. Bogati koreografski repertoar uključuje plesove iz različitih ukrajinskih regija, odražavajući raznovrsne stilove narodne tradicije. Želeći promovirati ukrajinski folklor, utemeljitelj Rusalke Peter Hladun okupio je još 1962. plesače iz Škole plesa Ukrajinske nacionalne federacije. Velike turneje diljem Azije, Europe, Sjeverne Amerike i Ukrajine, zajedno s nastupima za čelnike država i kraljevske obitelji, svrstale su Rusalku među najpriznatije ukrajinske plesne skupine u svijetu.

VODITELJI DRUŠTVA: LARYSSA SEM-CHYSHYN, predsjednica društva
DMITRI DOVGOSSELETS, instruktor
TRISTAN DOBROWNEY, instruktor
BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 25

KOLO GRUPA „KARDINAL STEPINAC”

MJESTO: NEW YORK

DRŽAVA: NEW YORK, SAD

Kolo grupa „Kardinal Stepinac” iz New Yorka osnovana je 1971. i igra važnu ulogu u ovjekovječenju hrvatske pjesme, plesa i tamburaške glazbe na području država New York, New Jersey i Connecticut. Naše instruktorice, Violette Deur i Daniela Markovinović, kao i koreografkinja Renata Pešić vode ovu grupu od 54 izvođača u dobi od 14 do 18 godina, od kojih su mnogi članovi druge, ako ne i treće generacije useljenika. Kolo grupa „Kardinal Stepinac” usko je povezana s Katoličkom crkvom sv. Ćirila i Metoda. U svojoj bogatoj povijesti dužoj od 50 godina nastupali su diljem SAD-a, Kanade i Hrvatske. Predstaviti će se izvedbom moslavačkih plesova, u crvenim i bijelim nošnjama toga kraja. Nošnja iz Crvene Moslavine poznata je po vezenim motivima i cvjetnim motivima, dok je nošnja iz Bijele Moslavine poznata po svojoj jednostavnosti.

VODITELJICE DRUŠTVA: NANCY MARKOVINOVIC, predsjednica

RENATA PESTIC, koreografkinja

VIOLETTE DEUR I DANIELA MARKOVINOVIC, učiteljice

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 24

HKUD „JARE”

MJESTO: JARE, ŠIROKI BRIJEG

DRŽAVA: BOSNA I HERCEGOVINA

HKUD „Jare” iz Jara – Široki Brijeg osnovano je 1952. godine i djelovalo je do početka devedesetih godina 20. stoljeća. Društvo ponovno obnavlja rad 2004. i od tada nastupa na svim značajnijim

VODITELJ DRUŠTVA: NIKOLA KAPETANOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 20

FOLKLORNA FONDACIJA RANG

MJESTO: AHMEDABAD, GUJARAT

DRŽAVA: INDIJA

Kulturna organizacija Folklorna fondacija Rang (Rang Folklore Foundation India) škola je izvođenja umjetnosti globalne razmjene i Gujarat umjetnička platforma sa slavnom poviješću dužom od četiri desetljeća. Promotori ove institucije uložili su najmanje pet desetljeća svojih života kako bi stekli samopouzdanje progovoriti ponešto o našoj velikoj baštini i da mlade generacije izvedu na svjetsku platformu s bogatstvom te baštine izraženom na fascinantno način u različitim oblicima izvedbene umjetnosti. Folklorna fondacija usredotočila se na korak naprijed, kao prvi iskorak na Folklorno kazalište (*Bhawai*) i narodne plesove (*Ras-Garba*) po kojima je Gujarat poznat. Praktična obuka ovih umjetničkih oblika zahtjevnija je te se osim usvajanja biti ovih umjetničkih formi od sudionika očekuje da ih svladaju u njihovu pravom duhu.

VODITELJICE DRUŠTVA: SOLANKI HITENDRASINH

SAPERA RAMJINATH

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 24

KUD „ŠOKADIJA”

MJESTO: STRIZIVOJNA

DRŽAVA: HRVATSKA

Društvo djeluje od 1974. kroz nekoliko sekcija: dvije folklorne (dječja i odrasla), tamburaška sekcija, ženska pjevačka skupina „Druge” i muška pjevačka skupina „Strossmayer”. Društvo je sudjelovalo i sudjeluje na svim značajnim smotrama folkloru i pjevanja u Hrvatskoj kao i izvan domovine, te su za svoj trud dobili brojna priznanja i nagrade. Društvo se odijeva u izvorne narodne nošnje svojega mjesta, koje su iz privatnog vlasništva članova, osobito čuvane i nasljeđivane generacijama. *Dođi drugo na divane* ulazna je pjesma koju je KUD

snimio na prvi nosač zvuka prije dvadesetak godina po kazivačima Janji i Vinku Glavačeviću.

VODITELJI DRUŠTVA: MIRKO DAMJANOVIĆ

TOMISLAV SEITER

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 75

KUD „SELJAČKA SLOGA”

MJESTO: GRADIŠTE

DRŽAVA: HRVATSKA

„Seljačka sloga” Gradište osnovana je davne 1923. godine. KUD „Seljačka sloga” ubraja se u najstarije ogranke Seljačke sloge u Republici Hrvatskoj. Uz kraće prekide Društvo se održalo do današnjih dana. KUD ima plesnu, pjevačku i tamburašku skupinu. Cilj ovog Društva je očuvanje starih običaja, pjesama, kola i plesova sela Gradišta. Dakle, riječ je o folklornoj tradiciji Šokaca graničara na tromeđi županjskog, vinkovačkog i broskog kraja. U čast svoje stote obljetnice, 2023. godine izdali su monografiju na koju su iznimno ponosni. Za svojih 101 godinu postojanja KUD „Seljačka sloga” Gradište dobilo je mnoga cijenjena priznanja i pamti brojne nastupe na području cijele Republike Hrvatske i susjednih zemalja.

VODITELJI DRUŠTVA: VINKO BABIĆ

IVAN KOLIK

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 25

FD „OTOČAC” GPOU-a OTOČAC

MJESTO: OTOČAC

DRŽAVA: HRVATSKA

Folklorno društvo „Otočac” GPOU-a Otočac slavi dvadeset šest godina rada i postojanja pri Gackom pučkom otvorenom učilištu Otočac. Pomlađeno Folklorno društvo broji oko osamdeset članova, od toga četrdeset aktivnih. U Društvu djeluju sljedeće skupine: dječja skupina „Čerišnjice”, muška i ženska vokalna skupina, dramska i tamburaška skupina. Njeguju čakavski dijalekt, narodne običaje i plesove Gacke te drugih hrvatskih krajeva. Uspješnost svojeg rada potvrdili su nizom nastupa u zemlji i inozemstvu, što dokazuju mnogobrojnim priznanjima.

njama. „Tena” broji oko 180 aktivnih članova u nekoliko sekcija (folklornih, tamburaški i MVS „Bećarine”), potvrđuje i čuva pradjedovsko nasljeđe te svijetu pokazuje postojanje bogate kulturne baštine. Članovi „Tene” ponajprije obrađuju pjesme, običaje i plesove svojega zavičaja Đakovštine, ali i folklorno nasljeđe Hrvatske. „Tena” njeguje i predstavlja plesove, pjesme i nošnje od Slavonije, Baranje preko Pokuplja, Mađarske Podravine, Prigorja, Bunjevaca, Splita, Krka, Korčule, Zadra, Dubrovnika, Istre i dr. „Tena” je u protekla četiri desetljeća svojega rada obišla cijelu Europu, gostujući na međunarodnim festivalima, zatim je sudjelovala u Meksiku, Egiptu, Kini, Indoneziji, Rusiji, SAD-u i Turskoj.

VODITELJI DRUŠTVA: ENRIH MERDIĆ – FA „Slavonske kraljice”

IVANA NIKŠIĆ – FA „Dukati”

STJEPAN JURIŠA – FA „Zvončići” i FA „Pčelice”

LUKA JURIŠA – tamburaška škola

TOMISLAV RADIČEVIĆ – MVS „Bećarine”

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 150

KUD „FRA MARIJAN LANOSOVIĆ”

MJESTO: ORUBICA

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Fra Marijan Lanosović” Orubica osnovan je 30-ih godina prošloga stoljeća. Od tada naša udruga djeluje uz kratke prestanke tijekom ratnih godina. Udruga broji pedesetak članova koji djeluju u izvornoj folklornoj sekciji, ženskoj pjevačkoj skupini te dječjoj sekciji. Na nastupima izvode isključivo izvorne pjesme, napjeve i kola. Najpoznatija i najvrjednija izvedba je *Kolo na dva štuka*, koje je od 2013. godine uvršteno u Registar kulturnih dobara kao nematerijalno kulturno dobro sela Orubice. Osim toga, Društvo se često predstavlja sa svatovskim običajem te običajem sjenokoše koji prikazuju kako su nekada živjeli i radili naši stari. Njeguju troglasno pjevanje, žensko i muško, karakteristično za novogradišku Posavinu. Članovi Društva posjeduju veliki broj originalnih dijelova narodne nošnje koje odijevaju za potrebe nastupa. Posebno se kao najvrjedniji dijelovi nošnje ističu ženske vunene pregače i ženske rubine – košulje šivane kao jednodijelni komadi odjeće. Svojim izgledom, načinom kićenja te samim stilom odijevanja ključan su element lokalne prepoznatljivosti našega sela.

VODITELJ DRUŠTVA: DAVID LANUSOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

KUD „SELJAČKA SLOGA”

MJESTO: DONJA DUBRAVA

DRŽAVA: HRVATSKA

Korijeni KUD-a „Seljačka sloga” Donja Dubrava sežu u 1927. i počivaju na Diletantsko kulturno-prosvjetnom društvu „Dubravka”. Danas ponosno okupljaju stotinjak članova u tamburaškoj, folklornoj, dramskoj te dječjoj sekciji, u kojima aktivno radi pedesetak članova. Voditelj tamburaške sekcije je akademski glazbenik, profesor Antun Horvat. Voditelji plesačke sekcije su Martina Kovač Radmanić, Nino Klobučarić i Damir Vidović, a one najmanje, kojima se najviše ponosimo, vode Dora Čmrlec i Nino Klobučarić. O velikom fundusu naših nošnji brine Petra Žiga. Djelatnost Društva temelji se na uvježbavanju izvornih međimurskih pjesama, plesova i govora te na promicanju, razvijanju i unaprjeđenju kulture. U „Seljačkoj slogi” stasala je primadona međimurske izvorne *popевke* Elizabeta Toplek – Teta Liza, biser međimurske kulture te jedan od sinonima i ambasadora Međimurja. 2009. godine izdali smo nosač zvuka *Teta Liza i Tonček*, s 13 rijetko izvođenih međimurskih pjesama, koji je nagrađen s čak dvije najprestižnije hrvatske diskografske nagrade Porin. Tradicija izvođenja *popевke* u Međimurju živa je i danas upravo zbog prenošenja ove nematerijalne baštine na mlade naraštaje, a Teti Lizi u čast 2018. održali smo prvi memorijal „Deca, moja deca”.

VODITELJ DRUŠTVA: NINO KLOBUČARIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 33

PUHAČKI ORKESTAR DVD-a ĐAKOVO I OSJEČKI PUHAČKI ORKESTAR

MJESTO: ĐAKOVO I OSIJEK

DRŽAVA: HRVATSKA

Puhački orkestar osnovao je DVD Đakovo 1882. godine. Dužnost kapelnika – dirigenta od početka 2012. godine preuzima Tomislav Kruljac. Puhački orkestar od svojeg osnutka pa sve do danas, kroz razdoblja dva svjetska rata i Domovinskog rata, radi bez prekida. Najveći uspjeh postiže od 1924.

godine do 1936., kada je bio najbrojniji. Orkestar je tada imao preko 100 glazbenika te nije bio isključivo puhački, već simfonijski, a upošljavao je više profesionalnih glazbenika. U Domovinskom ratu orkestar je nastupao na svim značajnijim manifestacijama, kao i na pogrebima poginulih u Domovinskom ratu. Za sudjelovanje u Domovinskom ratu 14 članova orkestra nositelji su Spomenice Domovinskog rata. Za svoj rad orkestar je primio više priznanja i odlikovanja: 1973. Orden zasluga za narod sa srebrnim zracima, 1986. Nagradu oslobođenja Grada Đakova, 1994. Povelju kulturno-prosvjetnog vijeća Sabora RH i niz drugih priznanja i odlikovanja. Danas orkestar broji 30 članova.

2019. godine službeno je osnovana Udruga Osječki puhački orkestar, s ciljem poticanja, pomaganja, razvitka i unaprjeđenja amaterske puhačke glazbe, popularizacije puhačke glazbe, organizacije koncerata i manifestacija, suradnje i povezivanja s drugim sličnim udrugama, ustanovama i organizacijama u Republici Hrvatskoj i u inozemstvu. Orkestar broji 15 članova.

VODITELJI DRUŠTAVA: TOMISLAV KRULJAC

ŽELJKO BATRNEK, DENIS RAVLIĆ,
DOMAGOJ PEČAR

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 40

KUD „PETŐFI SÁNDOR”

MJESTO: IVANOVCI ĐAKOVAČKI

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Petőfi Sándor” Ivanovci Đakovački utemeljen je 1975. i aktivno je djelovao sve do 2017. brižno čuvajući kulturu i tradiciju dobivenu nasljeđem. Krajem 2023. godine dio bivših članova odlučio je ponovno se aktivirati i pokrenuti lokalnu zajednicu, s ciljem da KUD ponovno bude poveznica i mjesto dodira različitih generacija i kultura. KUD danas, kao i ranije, djeluje u tri skupine – mala, srednja i odrasla te trenutačno broji 30-ak aktivnih članova koji obrađuju izvorne mađarske plesove i igre. Mala i srednja skupina imaju četiri vrste nošnje, a velika skupina po tri vrste. Ženske se nošnje sastoje od košulje, suknje i dvije podsuknje te pregače. Kosa je spletena u pletenice koje su vezane mašnom. Muške se nošnje sastoje od hlača, košulje i prsluka. Na glavi je šešir.

VODITELJICA DRUŠTVA: MATEA BOŠNJAKOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

KUD „MILKO CEPELIĆ”

MJESTO: VUKA

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Milko Cepelić” iz Vuke osnovan je 2017., a nosi ime jednog od najvećih svećenika, povjesničara i etnologa na području Đakovštine, koji je rođen i odrastao u Vuki. Društvo okuplja 40-ak članova odrasle i dječje skupine i do sada su nastupali na raznim manifestacijama u Osječko-baranjskoj i u susjednim županijama. Posebno su ponosni na nastup u Kninu povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja, također i na nastupe u programu Đakovačkih vezova te na sudjelovanje u svečanoj povorci ulicama grada. KUD „Milko Cepelić” organizator je Dječje smotre folklora Ringe raja sa Utvaja i Smotre folklora Blago čuvam, blagom se dičim.

VODITELJI DRUŠTVA: MARTINA SABO

MIRKO MIHALJEVIĆ, koreograf

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

KUD „KUPINA”

MJESTO: KUPINA

DRŽAVA: HRVATSKA

Udruga je osnovana 1999. te neprekidno radi na promicanju šokačke kulture, tradicije i običaja. Prvi zadatak je gajenje izvornog folklora sela Kupine, pjesme, plesa, igara, običaja i izvornog šokačkog starosjedilačkog života. U Društvu djeluju, uz odraslu folklornu skupinu, i dječja, muška i ženska izvorna pjevačka pučka skupina, te mješovita crkvena pjevačka pučka skupina. Aktivno u ovim skupinama radi 40-ak članova različitog uzrasta, iz Kupine i okolnih mjesta. Osim redovnih gostovanja u raznim emisijama tradicijske kulture na Radio Osijeku, Hrvatskom radiju, Radio Slavoniji, itd., udruga je uz suradnju s Hrvatskom radiotelevizijom snimila dvije dokumentarne emisije o tradicijskom životu u selu Kupina. Također, samostalno je snimila promotivni nosač zvuka *Oj Kupino, alaj si milina*, na koji su članovi zabilježili izvorne pjesme i kola sela Kupine i okolice. Udruga organizira nekoli-

ko priredbi kulturno-tradicijskog sadržaja, kao što je običaj Kolo na Bartolovo. Članovi Društva nastupaju u svojim vlastitim nošnjama, u koje se spremaju kako godine i prigoda nalažu.

VODITELJ DRUŠTVA: BLAŽ ŠOKČEVIĆ
BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

ANSAMBL ZA NARODNE PJESME I PLESOVE „NIKOLA VAPCAROV”

MJESTO: SANDANSKI

DRŽAVA: REPUBLIKA BUGARSKA

Folklornom ansamblu iz Sandanskog, Bugarska (Ansambl za narodni pesni i tanci „Nikola Vapcarov”) cilj je predstaviti ljepotu bugarskih pjesama i plesova. Ansambl je osnovan 1953., a sastoji se od plesne skupine, ženskog zbora, muške pjevačke skupine i orkestra, članova u dobi od 15 do 75 godina. Sve skupine imaju voditelje i cijeli ansambl zajedno nastupa na pozornici. U svojoj 70-godišnjoj povijesti osvojili su veliki broj nagrada i priznanja. Jednu od najvećih nagrada osvojili su 2016. postavši apsolutni prvaci folklor Bugarske na natjecanju Europske asocijacije folklornih festivala. Svake godine sudjeluju na međunarodnom festivalu, a u domovini sudjeluju na brojnim natjecanjima i koncertima.

VODITELJICA DRUŠTVA: GERGANA KOSTADINOVA

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 46

KUD „SLOGA”

MJESTO: SATNICA ĐAKOVAČKA

DRŽAVA: HRVATSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Sloga” Satnica Đakovačka osnovano je 1996. s ciljem očuvanja i njegovanja izvornoga folklor, nošnje i običaja našega kraja. Ponosni smo čuvari naše kulturne baštine i tradicije koju prenosimo na djecu. Društvo broji 80-ak članova koji aktivno rade u dječjoj i odrasloj skupini, skupini mažoretkinja i tamburaškoj školi. Svoj rad predstavili smo na svim značajnijim smotrama folklor u zemlji: na Vinkovačkim jesenima, Brodskom kolu, Županijskom sijelu, Miholjačkom ljetu i na županijskim smotrama i Međunarodnoj smotri u Zagrebu.

Nastupali smo u susjednoj BiH, u Mađarskoj, Njemačkoj, Litvi, Španjolskoj i Švicarskoj. Izdali smo CD s izvornim i autorskim pjesmama i snimili videospot. Ponosni smo organizatori smotre folklor za djecu i odrasle Satnica u igri, pjesmi i plesu.

VODITELJI DRUŠTVA: DARIO ŠAKOTA – predsjednik društva

MARIJA ILAKOVAC – voditeljica plesa
BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 45

KUD „PERKOVČANI”

MJESTO: NOVI PERKOVCI

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Perkovčani” Novi Perkovci osnovan je 2017. godine. Društvo djeluje u tri skupine: folklornoj, ženskoj pjevačkoj te muškoj pjevačkoj skupini „Faši”. Društvo je do sada nastupalo na mnogim manifestacijama, a posebno želimo istaknuti nastupe u Sisku 2018. godine na 25. Susretima hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina, 2019. godine u Metkoviću na 35. smotri folklor jadranske Hrvatske Na Neretvu misečina pala, 54. Vinkovačkim jesenima, Đakovačkim vezovima te 55. Međunarodnoj smotri folklor u Zagrebu. Posebno se ponosimo dva puta osvojenom nagradom za najuspješnijeg *počimatelja* na Smotri folklornog pjevanja Đakovštine. Društvo s ponosom predstavlja svoje selo, Đakovo i Slavoniju. 2019. godine po prvi put smo organizirali svoju manifestaciju, pod nazivom Smotra folklor na drumu. Cilj KUD-a je zaustaviti odumiranje tradicije i običaja svojega kraja te očuvanje nošnje, koja je sva privatnog vlasništva pa dočarava bogatstvo kraja iz kojeg dolazimo.

VODITELJ DRUŠTVA: ROBERT ADRIĆ
BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

KUD „KONDRIĆANI”

MJESTO: KONDRIĆ

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Kondrićani” dolazi iz malog, prekrasnog, šokačko-slavonskog sela na brdašcu, Kondrića, koje je smješteno na obroncima Dilja, općine

KUU „IVAN VITEZ TRNSKI”

MJESTO: NOVA RAČA

DRŽAVA: HRVATSKA

Kulturno-umjetnička udruga „Ivan vitez Trnski” iz Nove Rače osnovana je 1957. godine s ciljem čuvanja folklorne baštine i narodnih običaja bi-logorskog kraja. Radimo u 4 sekcije i ubrajamo se među najbolja kulturno-umjetnička društva izvornog folklora naše županije jer smo više puta predstavljali našu županiju, kako tamburaši i pjevači tako i plesači na državnim smotrama. Jedna smo od rijetkih Udruga koje njeguju starinski način sviranja i pjevanja na tamburama *farkaš* sustava, starim preko 100 godina.

VODITELJICA DRUŠTVA: BRANISLAVA NOVKOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 38

KUD „SELJAČKA SLOGA”

MJESTO: ZADUBRAVLJE

DRŽAVA: HRVATSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Seljačka sloga” iz Zadubravljja osnovano je 1936. godine. U svojem dugogodišnjem postojanju nastojalo je sačuvati izvorne plesove, pjesme, igre, običaje te nošnje koji su vrela naše kulture. Članovi predstavljaju narodnu nošnju koju su nekada nosile *kuvačice* i *kuvači* u svatovima. S velikim ponosom objavili smo nosač zvuka Faljila se faljisava 2008. godine. Ovo smatramo našim doprinosom očuvanju kulture, koju su istraživali istaknuti melografi i zapisivači pučke lirike. Pjesme izvode naši pjevači i svirači na autohtoni način, naučen od starijih generacija.

VODITELJICA DRUŠTVA: JOSIPA VIDAKOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

KUD „MOKRO”

MJESTO: ŠIROKI BRIJEG

DRŽAVA: BOSNA I HERCEGOVINA

Kulturno-umjetničko društvo „Mokro” s radom je počelo 2000., u istoimenome selu Mokro po kojemu je Društvo i dobilo ime. Radi u dvije skupine, odrasloj i dječjoj, dok u obje djeluju tri sek-

cije: plesačka, pjevačka i dramska. Društvo broji oko 125 aktivnih članova u dobi od 5 do 83 godine starosti. Osim njegovanja, prenošenja i promicanja plesova, pjesama, običaja i općenito izvorne baštine Hrvata iz Širokog Brijega i zapadne Hercegovine, Društvo njeguje i kulturu Hrvata, najčešće kroz koreografirani folklor, iz ostalih dijelova Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Iz svojeg programa izdajamo pjesme i plesove Zapadne Hercegovine, poskočicu *lindo*, plesove i pjesme Rame, Busovače, Zagorja, Like, Slavonije i Posedarja. Snimili smo film pod nazivom *Radi, voli se, ženi se*, koji prikazuje običaj prosidbe djevojke i običaj svadbe. Društvo je organizator smotre folklora pod nazivom *Na temeljima bazilike naše*, koja se već 13 godina organizira u Mokrom kod Širokog Brijega.

VODITELJICA DRUŠTVA: ANA ČEŠKIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

KUD „HRVATSKA ČITAONICA”

MJESTO: SELCI ĐAKOVAČKI

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Hrvatska čitaonica” djeluje s povremenim prekidima od 1969. kroz dječju skupinu, mlađu i stariju tamburašku skupinu, odraslu skupinu, skupinu žena koje prate rad KUD-a putem radionica te kroz knjižnicu u sklopu koje radi i čitaonica po kojoj je KUD dobio ime. KUD u svojem radu obnavlja stare igre, plesove i pjesme u cilju očuvanja kulturne baštine Selaca Đakovačkih i Đakovštine. Odrasla skupina redovito je nastupala na svim važnim događajima u Đakovu, okolnim mjestima u Đakovštini, Vinkovcima, Slavanskom Brodu, Osijeku, Našicama, Miholjcu, Požegi, Kutini, Zagrebu, Kljacima, na otoku Pagu. Ostvarena je međunarodna suradnja u nekoliko navrata u Bosni i Hercegovini, Italiji, Rumunjskoj, Mađarskoj, Makedoniji.

KUD „Hrvatska čitaonica” sudjeluje i na svim radionicama koje prate Đakovačke vezove, kao i u uređenju izloga u sklopu Vezova. KUD „Hrvatska čitaonica” uvijek ostavlja dojam vrijednog, marljivog, brižno pripremljenog društva, popunjenog mladošću u kojem se očituje ponos Slavonije. KUD „Hrvatska čitaonica” organizator je dječje smotre U Selcima za Brašančevo.

VODITELJ DRUŠTVA: JURICA ŠERFEZI

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

KUD „GORJANAC”

MJESTO: GORJANI

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Gorjanac” iz Gorjana osnovan je 1966. godine te je među prvim osnovanim folklornim društvima u Đakovštini. Poticaj osnivanju bio je nastup skupine mještana iz Gorjana na proslavi 100. godišnjice tadašnje JAZU u Zagrebu. Društvo njeguje izvorni tradicijski folklor, čemu svakako pripada i Proljetni ophod ljelja ili kraljica, koje su u novijoj povijesti pronijele ime KUD-a „Gorjanac” diljem Hrvatske i svijeta. Na temelju toga upisani su na listu UNESCO-oa kao nositelji svjetske nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Društvo je uz izdane dvije gramofonske ploče te jedan CD 2022. godine povodom 20. obljetnice oživljavanja proljetnog ophoda, a u suradnji s Hrvatskom poštom, izdalo poštansku markicu. Društvo je do sada sudjelovalo na svim Vezovima, 57 nastupa. Nabrajati ili izdvojiti gostovanja i nastupe bilo bi predugo, ali pronijeti hrvatsku, slavonsku i gorjansku kulturu i tradiciju čak do dalekog Japana i Južne Koreje govori dovoljno samo za sebe.

VODITELJI DRUŠTVA: MARIJA ILAKOVAC

MARKO DRLIĆ

TOMISLAV SEITER

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 45

KUD „IVAN FILIPOVIĆ”

MJESTO: VELIKA KOPANICA

DRŽAVA: HRVATSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Ivan Filipović” osnovano je davne 1901. godine te kontinuirano djeluje 123 godine i jedno je od najstarijih društava u Republici Hrvatskoj. Društvo je kroz svoju bogatu povijest nastupilo na svim značajnijim smotrama, kako u Hrvatskoj tako i u inozemstvu. Povodom 100. godišnjice Društvo je primilo priznanje tadašnjeg predsjednika RH Stjepana Mesića te priznanje Hrvatskog sabora. Društvo svake godine organizira smotru starog običaja Vidit će se na svetog Iliju, koja cura ima đuvegiju. Društvo broji 60-ak aktivnih članova te njeguje izvorni folklor Velike Kopanice i čuvanje starih narodnih nošnji.

VODITELJICA DRUŠTVA: JADRANKA PETRIK
BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

KUD „TOMISLAV”

MJESTO: SIBINJ

DRŽAVA: HRVATSKA

KUD „Tomislav” iz Sibinja jedno je od najstarijih društava u Brodsko-posavskoj županiji. U tom dugogodišnjem djelovanju gotovo da nema smotre u Hrvatskoj na kojoj nisu predstavili svoje programe, osobito u posljednjih 30-ak godina. Organizatori su smotre pod nazivom Oj, Sibinju, lipo selo naše, na kojoj su svoje programe predstavila mnoga društva iz cijele Hrvatske, a u programu smotre je i etno revija koja svake godine posebno oduševi mnogobrojnu publiku. U svojem programu osim plesova i pjesama Brodskog Posavlja i sela Sibinja imaju i niz koreografija pjesama i plesova cijele Hrvatske. Pa su tako na repertoaru koreografije bunjevačkih, međimurskih, posavskih, baranjskih, zagorskih, dalmatinskih, ličkih kao i niz scenski obrađenih običaja sela Sibinja. Poznato je i da su članice Društva nositeljice brojnih lenti jer osvajaju nagrade na izborima za najljepše djevojke i snaše. Vrlo su česti gosti i na međunarodnim folklornim festivalima te su do sada gostovali u Mađarskoj, Rumunjskoj, Češkoj, Poljskoj, Bugarskoj, Njemačkoj, Makedoniji, Bosni i Hercegovini i na taj način pronosili ime sela Sibinja, županije i domovine.

VODITELJICE DRUŠTVA: JADRANKA PETRIK

VESNA KOŽUL

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 38

PRVA KANDŽIJAŠKA UDRUGA KRUŠEVICA 2010

MJESTO: KRUŠEVICA

DRŽAVA: HRVATSKA

Udruga je prva i jedina kandžijaška udruga u RH, osnovana u Kruševici 2010. godine s ciljem promicanja tradicije i slavonskih vrijednosti. Nagla-

sak je na tradicionalnoj slavonskoj svinjarskoj kandžiji, koja je specifična za naš slavonski kraj. Svinjarska se kandžija mogla u prošlosti vidjeti u svakodnevnom životu Šokaca, a danas tek rijetko na nekim folklornim manifestacijama. Cilj Udruge je od svinjarske kandžije napraviti izvorni slavonski zaštitni znak i suvenir te je na taj način približiti mladim ljudima i spasiti je od zaborava. Udruga trenutačno broji 40-ak članova, većinom mladih, što je dokaz da je na pravom putu da ostvari svoje ciljeve.

VODITELJ DRUŠTVA: ANDRIJA BRANKOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 25

ĐAKOVAČKE MAŽORETKINJE

KUD-a „SKLAD”

MJESTO: ĐAKOVO

DRŽAVA: HRVATSKA

Đakovačke mažoretkinje KUD-a „Sklad“ neprekidno djeluju već 30 godina. Članice su Hrvatskog mažoret saveza i jedan su od najstarijih mažoret timova u Hrvatskoj. Godišnje održe pedesetak nastupa. Nastupaju na svim važnijim priredbama u Đakovu i okolici, sportskim događanjima i na drugim kulturnim događanjima. Često gostuju na različitim humanitarnim koncertima i priredbama, vatrogasnim natjecanjima, smotrama folkloru i slično. Mažoretkinje sudjeluju i na regionalnim i državnim prvenstvima Hrvatskog mažoret saveza, predstavljajući grad Đakovo i svoj KUD.

VODITELJICE DRUŠTVA: KRISTINA SVALINA

DANIJELA POBRIĆ

FRANCISKA MILETIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 40

KUD „ZORA”

MJESTO: PIŠKOREVCI

DRŽAVA: HRVATSKA

Bogatstvo folklorne tradicije, pjesme, plesa i mnoštvo različitih nošnji pretočeno je u KUD „Zora” iz Piškorevaca, čija bogata povijest seže još u 1927. godinu kada Društvo počinje s radom kao pjevačka skupina, a s vremenom su stvoreni uvjeti za rad plesne i tamburaške sekcije. „Zora” je jedno od najstarijih društava na području Đakovštine, a svojim radom i upornošću iz naraštaja u naraštaj prenose višestoljetnu kulturu, tradiciju i običaje svojega mjesta. Baš zbog upornosti u očuvanju kulturnog nasljeđa svojih djedova i pradjedova, Društvo je prepoznatljivo po izvornosti svojega kraja, Đakovštine i ovog dijela Slavonije. Društvo trenutačno broji pedesetak članova podijeljenih u prvu plesnu sekciju, pjevačku sekciju te dječju sekciju. „Zora” veliku pozornost pridaje najmlađim uzrastima koji će s vremenom kroz rad nastaviti tradiciju i postojanost već postignutih tekovina Društva. „Zora” je domaćin dvije kulturno-folklorne manifestacije, i to Piškorevačkih sokaka, smotre folkloru za odrasle folklorne skupine koja se održava krajem mjeseca kolovoza i dječje smotre Sv. Lucija, koja se održava uoči blagdana sv. Lucije (prosinac) te gastro-manifestacije Tačkijada, koja se održava početkom mjeseca rujna.

VODITELJ DRUŠTVA: MATO RUČEVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 58. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

Na popis su uvrštene prijavnice sudionika na 58. Đakovačkim vezovima koje su pristigle do 6. lipnja 2024. godine.

VREMENSKE PRILIKE U VRIJEME ODRŽAVANJA ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Bartol Bačić

Đakovo

Godina	Petak				Subota				Nedjelja				Godina
	Temperatura °C		Vrijeme		Temperatura °C		Vrijeme		Temperatura °C		Vrijeme		
	U jutro	Dnevna			U jutro	Dnevna			U jutro	Dnevna			
1972	21	27			22	30			23	33			1972
1973	22	32			22	33			22	33			1973
1974	18	29			20	32			16	20			1974
1975	20	31			21	25			19	25			1975
1976	21	30			22	30			21	28			1976
1977	22	34			24	32			20	31			1977
1978	18	24			14	18			15	26			1978
1979	18	26			17	26			20	24			1979
1980	15	22			18	27			20	29			1980
1981	19	31			18	25			18	27			1981
1982	18	27			21	34			24	34			1982
1983	20	30			20	32			21	33			1983
1984	14	22			15	22			13	25			1984
1985	17	28			18	28			17	30			1985
1986	20	32			22	33			22	34			1986
1987	23	29			21	30			19	29			1987
1988	23	35			21	32			20	30			1988
1989	21	31			22	30			23	34			1989
1990	19	23			15	23			15	21			1990
1991	20	28			21	31			22	31			1991
1992	19	30			20	32			21	31			1992
1993	21	31			17	32			21	33			1993
1994	20	30			18	26			18	24			1994
1995	20	26			19	28			20	31			1995
1996	17	30			21	32			21	32			1996
1997	22	32			22	31			19	24			1997
1998	18	30			17	25			17	25			1998
1999	19	29			20	31			21	32			1999
2000	18	25			18	31			22	35			2000

2001	15	27			19	30			20	31			2001
2002	14	26			16	28			19	30			2002
2003	17	26			16	26			19	29			2003
2004	18	26			17	27			17	29			2004
2005	23	32			16	17			17	25			2005
2006	20	32			20	31			20	33			2006
2007	13	26			18	30			20	33			2007
2008	23	32			20	28			18	29			2008
2009	19	30			20	30			21	31			2009
2010	20	33			22	33			22	32			2010
2011	15	24			13	22			11	24			2011
2012	25	38			25	37			25	37			2012
2013	20	31			20	30			19	31			2013
2014	17	29			18	32			20	33			2014
2015	22	32			21	32			21	34			2015
2016	18	33			21	34			19	28			2016
2017	21	37			21	35			23	37			2017
2018	20	28			19	25			16	28			2018
2019	16	32			20	35			23	36			2019
2020	23	29			19	32			22	33			2020
2021	20	28			18	30			20	31			2021
2022	22	37			19	31			20	34			2022
2023	18	28			18	30			18	32			2023
2024													2024

vilhaas@gmail.com

TUMAČ ZNAKOVA

Sastavio: Bartol Bačić, mob:098-212-902

SUNČANO		KIŠA I GRMLJAVINA	
OBLAČNO		KIŠA, GRMLJAVINA I TUČA	
KIŠA			

PROGRAM 58. ĐAKOVAČKIH VEZOVA

ORGANIZATOR: GRAD ĐAKOVO

SUORGANIZATOR: TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ĐAKOVA

ZEMLJA PARTNER: REPUBLIKA BUGARSKA

Pod pokroviteljstvom:
HRVATSKOGA SABORA
VLADE REPUBLIKE HRVATSKE

Generalni sponzor: ŽITO GRUPA

21. lipnja – 7. srpnja 2024.

21. 6. 2024., petak

DANI OTVORENIH VINSKIH PODRUMA ĐAKOVAČKOG VINOGRJA (21. – 22. lipnja) Mandićevec

- 10:00 Likovna radionica za djecu
„Maštovita paleta”
– Vinska kućica Franjić
- 17:00 Vinska šetnja, vođena tura uz
obilazak vinarija i degustaciju
vina – vinsko-turistička cesta
„Mandićevec”
- 20:00 Glazbeni program: Inzulin
– vinarija Đakovačka vina
- 21:00 24. Ivanjski kresovi
– Strossmayerov park

22. 6. 2024., subota

DANI OTVORENIH VINSKIH PODRUMA ĐAKOVAČKOG VINOGRJA (21. – 22. lipnja)

37. Bonavita, Trnava

- 10:00 Folklorna radionica za djecu „Zvuci
slavonske baštine”
- 17:00 Vinska šetnja, vođena tura uz
obilazak vinarija i degustaciju
vina – vinsko-turistička cesta
„Zlatarevac”
- 19:30 Program 37. Bonavite
- 21:30 Glazbeni program:
Stjepan Jeršek Štef

26. 6. 2024., srijeda

- 11:00 Pričaonica tradicijskih bajki –
program za djecu vrtićke dobi
– Kuća Reichsmann
- 19:00 Djeca u svijetu tambure samice
– Kuća Reichsmann

27. 6. 2024., četvrtak

- 18:30 „Živa Đakovština” – pričaonica za
djecu
– Kuća Reichsmann

- 19:00 Izložba dječjih likovnih radova i
promocija literarnih radova „Živa
baština Hrvatske”
– Kuća Reichsmann
- 20:00 Godišnji koncert dječjih skupina
KUD-a „Tena” Đakovo
– pozornica na Trgu J. J.
Strossmayera

28. 6. 2024., petak

- 18:00 Izložba „Babaseka” Tomislava Livaje
– Muzej Đakovštine
- 19:00 Predstava za djecu „Ružno pače”
Kazališne družine „Ivana Brlić
Mažuranić” Slavonski Brod
– Kuća Reichsmann
- 21:00 Glazbeni program: Eni Jurišić,
Matija Cvek
– pozornica iza crkve Svih svetih

29. 6. 2024., subota

- 9:00 Edukacija voditelja dječjih
folklornih skupina
– prostorije KUD-a „Sklad” Đakovo
- 10:00 Radionice tradicijske kulture za
odrasle
– prostorije KUD-a „Sklad” Đakovo
- 10:00 Radionice za djecu (uz izložbu Lego)
– Kuća Reichsmann
- 18:00 Festival „Baština djeci”
– Strossmayerov park
- 20:00 Folklorni koncert KUD-a „Tena”
„Susjedi”
– Strossmayerov park
- 21:00 Glazbeni program: Livio Berak
Band, Crvena Jabuka
– pozornica iza crkve Svih svetih

30. 6. 2024., nedjelja

Mali vezovi

- 16:00 Povorka – od crkve Svih svetih do
Trga J. J. Strossmayera
- 16:30 Nastup skupina
– Strossmayerov park

- 16:30 Radionice za djecu
– Strossmayerov park
- 20:00 Glazbeni program: Tajči & Gelo
Band, Stjepan Jeršek Štef & Žitna
Polja
– pozornica iza crkve Svih svetih

1. 7. 2024., ponedjeljak

- 18:00 Gastrofest
– Lovački gulaš i lovačka jela
– prostor iza crkve Svih svetih
- 18:30 „Dani slavonske tradicijske kulture
2024.” – Predavanje „Radio stanica
Osijek – istaknuti promotor
slavonske tradicijske glazbe” –
Muzej Đakovštine
- 19:00 Samostalna izložba fotografija
Silvije Butković „Pedeset nijansi
sive”
– Spomen-muzej biskupa Josipa
Jurja Strossmayera
- 20:00 Glazbeni program: Caprio, Electric
Corn
– pozornica iza crkve Svih svetih

2. 7. 2024., utorak

- 17:30 „Dani slavonske tradicijske kulture
2024.” – Portret glazbenika –
glazbenih sastava
– Muzej Đakovštine
- 18:00 Gastrofest – Đakovački čobanac –
prostor iza crkve Svih svetih
- 19:00 Koncert slavonske tradicijske
glazbe „Tragovima Radio stanice
Osijek”
– pozornica na Trgu J. J.
Strossmayera
- 20:00 Glazbeni program: Lege, Tony
Cetinski
– pozornica iza crkve Svih svetih

3. 7. 2024., srijeda

- 17:30 „Dani slavonske tradicijske kulture
2024.” – Predavanje i radionica

šokačkog govora „Od buve do pitla”
– Muzej Đakovštine

- 18:00 Gastrofest – Fišijada
– prostor iza crkve Svih svetih
- 19:00 Folklorni program „Đakovština u
pjesmi i plesu”
– pozornica na Trgu J. J.
Strossmayera
- 20:00 Revija narodnih nošnji Đakovštine
– Trg J. J. Strossmayera
- 20:00 Glazbeni program: Begeš,
Tamburaši Milenij
– pozornica iza crkve Svih svetih

4. 7. 2024., četvrtak

- 18:00 Gastrofest – Tradicionalni slavonski
proizvodi
– prostor iza crkve Svih svetih
**Program predstavljanja
Splitsko-dalmatinske županije**
- 18:00 Otvorenje izložbe Davora Širinića
(Fotobrk) „Piture krša” Muzej
Cetinske krajine
– Kuća Reichsmann
- 19:00 Gastronomija vrličkoga kraja, KUU
„Milan Begović” Vrlika i Vrličanke
– prostor iza crkve Svih svetih
- 19:00 Glazbeni program: Brace, Intrade,
Ljuta kuća
– pozornica iza crkve Svih svetih

5. 7. 2024., petak

- 17:00 Pučko crkveno pjevanje
– Centar Amadea
- 19:00 Plesne radionice tradicijskih
plesova Đakovštine
– Ulica pape Ivana Pavla II., korzo i
Trg J. J. Strossmayera
- 20:00 Glazbeni program: Slavonski vez
– „Šokački dvor” (dvorište Kuće
Reichsmann)
- 21:00 Svečano otvaranje
58. Đakovačkih vezova
„Sjaj nam sunce domovini slatkoj...”
– glazbeno-scenski program

- scenarist: Mirko Ćurić
- redatelj: Darko Milas
- Trg J. J. Strossmayera
- 22:30 Glazbeni program: Slavonske lole – pozornica iza crkve Svih svetih

6. 7. 2024., subota

- 9:00 Gastronomija, radionice tradicionalnih zanata i predstavljanje proizvoda zemlje partnera Republike Bugarske – Ulica pape Ivana Pavla II.
- 10:00 Pričaonica „Živa Đakovština” – Ulica pape Ivana Pavla II., korzo (ispred Kuće Reichsmann)
- 10:30 Predstavljanje Revije Đakovačkih vezova – Kuća Reichsmann
- 15:00 Croatia Cup – vožnja jednoprega i dvoprega – hipodrom Državne ergele Đakovo
- 18:30 Nastup gostujućih skupina – Strossmayerov park
- 20:00 Nagrade za najljepše uređen izlog – Strossmayerov park
- 20:00 Glazbeni program: Quercus – „Šokački dvor” (dvorište Kuće Reichsmann)
- 20:30 Folklorni program zemlje partnera Republike Bugarske – Ansambl za folklornu pjesmu i ples „Nikola Vapcarov” Sandanski – Strossmayerov park
- 21:00 Glazbeni program: U prolazu, Dalmatino – pozornica iza crkve Svih svetih

7. 7. 2024., nedjelja

- 8:30 **Svečana povorka 58. Đakovačkih vezova**
 - folklorne skupine, svatovske zaprege i jahači
 - od Malog parka do Strossmayerova parka
- 10:00 Sveta misa – katedrala sv. Petra

- 10:30 Međunarodna smotra folklor – Strossmayerov park
- 11:30 Smotra folklor Hrvatske – Strossmayerov park
- 15:00 „Nagrada Državne ergele Đakovo i Lipik” – vožnja jednoprega i dvoprega – hipodrom Državne ergele Đakovo
- 17:00 Smotra folklor Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema – Strossmayerov park
- 20:00 **Slavonijo, zemljo plemenita**
 - glazbeno-scenski program:
 - Izbor za najbolje nošeno narodno ruho (djevojke, snaše i momci)
 - Dodjela nagrada i zatvaranje 58. Đakovačkih vezova
 - Strossmayerov park
- 20:00 Glazbeni program: Žitna polja – „Šokački dvor” (dvorište Kuće Reichsmann)
- 21:00 Glazbeni program: Dyaco, Vranac – pozornica iza crkve Svih svetih

ORGANIZACIJSKI ODBOR ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Marin Mandarić, gradonačelnik
Grada Đakova, predsjednik
Pavo Cindrić, predsjednik Gradskog vijeća
Antun Galić, zamjenik gradonačelnika
Marija Borko, direktorica
Turističke zajednice grada Đakova
Tomislav Vuković, predsjednik
SAKUD-a Grada Đakova
Ivanka Perković, predsjednica
SAKUD-a Đakovštine

Web: www.djakovacki-vezovi.hr
Facebook: [@djakovacki.vezovi](https://www.facebook.com/djakovacki.vezovi)
Instagram: [@djakovacki.vezovi](https://www.instagram.com/djakovacki.vezovi)
YouTube: <https://bit.ly/3wrUA7X>

DOBRO

MATERRA

WELLNESS AND WHOLENESS HOTEL

INTERNATIONAL MEDICAL CENTER

PRIORA

Excellence is our priority

SPONZORI I DONATORI

I ove godine
DOBRO
je na Đakovačkim
vezovima!

